
ORAŞ REGAL

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul X ■ Nr. 8 (105) ■ August 2019

Monumentul Eroilor din Olteni, Dâmboviţa

Din sumar:

Horia Bădescu: Nelumitul
Theodor Codreanu: *Fragmentarium* despre filosofia istoriei la Raymond Aron
Acad. Alexandru Boboc: Armonia în muzică
Mihaela Malea Stroe: Antimioritismul mai pe şleau...
Constanţa Vaida Haliţă: Oraşul meu
Ilie Popa: Făuritori ai Marii Uniri, martiri în închisorile comuniste (V)
Maria Vaida: Constantin Cubleşan, poetul
Olimpia Popescu: Lucian Blaga despre spiritul matematic
Lucian Costache: Urmuz (II)
Ion Pătraşcu: Popasuri prin Turcia
Nicolae Melinescu: Migraţia şi populismul
Mihai Posada: Silviu Oravitzan

Acest număr al revistei a apărut cu sprijinul S.C. Cer Cleaning Equipment SRL Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Dacii ŞI romanii

Gheorghe PĂUN

Nu e o greşeală de tipar, am scris dinadins cu majuscule conjuncţia care leagă cei doi termeni din titlu, pentru că acesta este mesajul. ŞI copulativ, nu *sau* disjunctiv, fie el şi ne-exclusiv (logica formală ar face lucrurile mai clare decât DEX-ul, dar ar trebui să folosesc simboluri). Iar textul de faţă este o reacţie uşor alergică la înverşunarea aproape copilăroasă, superficială şi total neproductivă, a adepţilor exclusivişti ai celor două poziţii sugerate de titlu.

Am folosit cuvinte blânde, o zic acum şi în *argou* („jargon” are o conotaţie de limbaj de specialitate, ceea ce nu vreau să conced): *latinomanii* („romanomani” sună bolovănos, iar „latinopat” nu se recunoaşte nimeni) îi numesc *dacopaţi* pe *dacomani, dacomanii* îi desconsideră şi ei cum le vine la îndemână pe cei dintâi, cu o doză de voluptate în plus dacă sunt „istorici oficiali”, eventual „academici”. Eroare de ambele părţi, ŞI-ul prevalează. ŞI-ul ar trebui să prevaleze. Eroare şi de comportament, chiar dacă graniţa dintre istorie şi politică, dintre politică şi gazetărie este greu de identificat. Lipsă de eleganţă şi de grijă pentru cititorul neutru – presupunând că mai există aşa ceva.

Procedez mai întâi la o mică diversiune, lipsindu-i pe inventatorii de cuvinte hlizite de termenul-poreclă cu care vor să-şi anihileze preopinenţii: nici nu văd ce e rău în a fi „bolnav de Dacia”, „bolnav” de o idee pe care să o susţii construind. Ce frumos-eficient ar fi dacă am fi cu toţii *bolnavi* de Dacia, *bolnavi* de Roma, *bolnavi* de România – simultan şi neopozabil!

Eaceasta o utopie care mi-a trecut prin minte într-un context uşor paradoxal: la începutul lunii mai s-a prezentat în Aula Academiei cartea (de fapt, un amplu catalog al unei expoziţii organizate la Vatican şi la Muzeul Cotroceni, în 1996) *Monumenta Romaniae Vaticana (Manuscrise, documente, hărţi)* de I. Dumitriu-Snagov (Ediţia a II-a, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 1996). Câteva sute de documente şi hărţi „existente în colecţiile Vaticanului, selecţionate cu scopul de a prezenta trecutul Bisericii şi relaţiile Sfântului Scaun cu un popor creştin de ascendenţă daco-romană prin geneză, limbă, cultură şi tradiţie, pe parcursul neîntrerupt a două milenii”. Am reluat câteva rânduri din paragraful de început al Introducerii semnate de autor, pentru că deja avem aici o mulţime de „semne”.

Documente de la Vatican, inclusiv din arhive secrete. Care Vatican, pentru a-i atrage pe „schismaticii” valahi la Biserica Romei, a insistat adesea asupra latinităţii poporului român – sunt şi în carte documente care ilustrează afirmaţia. Documente în care, şi aici începe micul

paradox, cuvântul Dacia apare de surprinzător de multe ori, la fel sintagma „daco-roman”. Poporul este român, iar ţară îi este Dacia! Originea poporului este daco-romană! Unele detalii merită a fi scoase în evidenţă. Sfântul Paolin de Nola (354-431) îl numeşte pe Sfântul Niceta de Remesiana „episcop al dacilor” (pag. 32). Papa Pius al II-lea (1405-1464) aduce argumente privind unitatea şi continuitatea românilor în Dacia (pag. 76, 103). Johannes Mezerzius (1470-1516) „pune în evidenţă interesul umaniştilor transilvăneni pentru crearea unui corpus de izvoare istorice pentru o Dacie redidiva” (pag. 97). La 1784, Horea este acuzat de nobili şi pentru că şi-a luat titlul de *Regele Daciei* (pag. 173).

Atenţie la ani, întinşi peste multe secole – iar în carte am găsit peste 20 de referiri la daci şi Dacia, întinse peste aproape două milenii. La vremea Răscoalei lui Horea, Cloşca şi Crişan, Şcoala Ardeleană era în plină efervescenţă, iar Horea şi nobilii nu erau deloc neştiutori – dar nu găseau nicio contradicţie între Dacia şi latinitate. La fel ca Petru Maior, nume de frunte al Şcolii Ardelene, care-şi intitula, semnificativ, scrierea de la 1812, *Istorie pentru începutul românilor în Dacia.*

Pe scurt: toată lumea ar putea avea dreptate, dacă şi unii şi alţii ar păcătui mai puţin prin grabă maniheist-militantă în a-şi proclama dreptatea.

Conştient (sau poate nu) de consecinţe, comit în continuare două „imprudenţe”.

Prima: fac două reproşuri istoricilor de meserie, „oficiali”, atâţia câţi mai sunt interesaţi de istoria veche. Există o frumoasă carte, profesionistă (greu de parcurs de un „om de pe stradă”, din cauza abundenţei notelor de subsol şi a citatelor în limba latină), intitulată *Romanitatea românilor. Istoria unei idei,* scrisă de Adolf Armbruster (Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2012). Pe când o carte „simetrică”, *Istoria ideii de dacism la români,* la fel de profesionist elaborată? O mulţime de referinţe pot fi găsite chiar în *Monumenta Romaniae Vaticana.*

Apariţia unei asemenea cărţi ar impune echilibru, ar tempera multe dispute, cred că ar fi o revelaţie şi pentru cel care ar scrie-o.

Al doilea reproş priveşte trecerea prea grăbită, uneori inclusiv în lucrări serioase, a graniţei, alunecoasă într-adevăr, dintre limbajul istoricului şi cel atins de politică şi gazetărie.

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Aşadar: cestiunea nu poate fi dezlegată fără serioase studii premergătoare. Aceste raporturi, atârnând de natura brazdei, de deprinderi contractate în timp de sute de ani, altele la munte, altele la şes, într-un chip în Moldova, într-altul în Ţara Românească, au nevoie de un serios studiu analitic şi comparativ. Abia după facerea unei asemenea se poate procede la sinteză, la o reformă generală care să unească raporturile sub puncte de vedere comune şi să le reglementeze în mod echitabil.

Cum că cei interesaţi, proprietarii mari şi mici, sunt cei mai competenţi în materie nu va tăgădui nici *Românul.*

Singura teză ce se poate stabili *apriori* este că orice măsură menită a lovi interesele proprietăţii mari se va traduce în rele incalculabile asupra producţiunii în genere şi a proprietăţii mici îndeosebi, precum şi viceversa. Încolo nu se poate decreta nimic *apriori,* necum ideile nesănătoase ale unei gazetării care-n toată viaţa ei s-a ocupat cu orişice, numai cu condiţiile economice ale producţiunii agricole nu.

De-aceea bine-au făcut proprietarii de peste Milcov cerând anchete compuse din bărbaţi competenţi şi nepărtinitori, căci oricât de competent ar fi fost fiecare din ei, şi desigur fiecine cunoştea materia mai bine decât apologistul lui Blanqui, experienţa regională oarecum a fiecăruia s-a simţit a nu fi îndeajuns pentru regularea unor cestiuni ce privesc ţara întreagă.

Oricât de răi oameni i-am fi crezut pe redactorii *Românului,* atât de răi români nu ne aşteptam să fie încât să ne facă nouă o imputare din recunoaşterea francă şi leală a relelor care bântuie mai cu seamă unele din ţinuturile de nord ale Moldovei.

Dar îi prevenim pe confraţi să nu se prea joace în această privire. Dacă am cerceta caz cu caz unde raporturile agricole sunt mai nesănătoase, am afla că mai cu seamă acolo unde proprietarii cei moşneni şi istorici au dispărut şi că, dacă există exploatare neomenoasă, ea se practică mai cu seamă pe *moşiile coreligionarilor politici ai d-lui C.A. Rosetti.* Unde un ateu sau un cosmopolit ca părintele democraţiei noastre va fi proprietar, raporturile iau forma cea mai rea din toate şi, dacă venerabilul redactor al *Românului* şi-ar da osteneala de-a vedea moşiile pe care biserica e acoperită cu spini, şcoala cocină, primarul trecut zeci de rânduri pe după zăbrelele mănăstirii Văcăreştilor, să întrebe numai a cui e moşia şi va afla desigur numele vreunui ilustru amic politic al său. Iar satul în care va vedea semnele curăţiei şi averii, biserica frumoasă, şcoala populată şi cârciuma pustie va afla aproape totdeauna că e proprietatea vreunui reacţionar, a vreunui Paşcanu, Rosnovanu, Gr. Sturza. Căci degeaba am tăgădui-o: una din cauzele sărăciei ţăranului şi a relelor raporturi este suplantarea vechii şi patriarhalei clase de proprietari mari prin oameni îmbogăţiţi şi suiţi în sus pe alte căi, nu zicem neonorabile, dar desigur mai comune decât caracterul, abnegaţiunea şi curajul acelor strămoşi cărora vechii proprietari le datorau averea lor imobiliară. Afară de-aceea, relaţiile fiind seculare, întemeiate pe obiceie admise de toţi şi necontestate de nimeni, legăturile între marele proprietar şi oamenii aşezaţi pe moşia lui erau prin chiar natura lucrului mult mai intime, mai înrădăcinate şi mai prieteneşti decât cele de acum. Ar trebui cineva să nu cunoască natura omenească pentru a ignora adevărul că obiceiuri statornice, admise pe tăcute şi cu deplină mulţumire de toţi, fac de prisos orice legiuiri artificiale, scornite de minţi teoretice înstrăinate de ţară şi de geniul poporului lor. (*Timpul,* 21 ianuarie 1882)

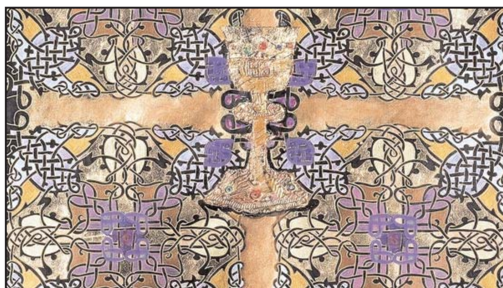

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

(Urmare din pag. 1)

Încă ceva: nu ajunge ca un teritoriu să fie locuibil, el trebuie să fie şi *apărabil.* Istoria e un dicţionar de năvăliri, invazii, migraţii. Dealuri şi văi, păduri, munţi (în jurul Carpaţilor şi în interiorul lor, câmpie). Un teritoriu ideal e Dacia şi din acest punct de vedere. Nu numai că aceste locuri au fost locuite dintotdeauna, dar putem conchide şi că au fost şi *continuu* locuite, pentru că puteau fi apărate uşor. Invadatorii veneau pe cai, munţii şi pădurile nu le sunt ospitaliere călăreţilor. Populaţia se putea ascunde, pârjolind câmpiile, până trecea invazia. Asta e probabil şi o parte a explicaţiei faptului că slavii i-au asimilat pe localnici la sud de Dunăre, dar localnicii i-au asimilat pe slavi la nordul fluviului (care fluviu „îi împarte pe români", spune Enea Silvius Piccolomini, viitorul papă Pius al II-lea, într-un poem închinat Dunării; I. Dumitriu-Snagov, *op. cit.*, pag. 75).

Să ne apropiem de daci şi romani. Există dovezi că vorbeau limbi diferite. Înrudite sau nu, cât de înrudite… maşina timpului să ne spună, când şi dacă se va inventa. Sau o descoperire arheologică norocoasă. Că au existat limbi mai vechi, poate la originea amândurora, e o banalitate. Că unii dintre daci vorbeau şi latina, este foarte plauzibil, pentru că interacţionau în diverse feluri (comerţ, lupte, soldaţi, gladiatori, ba chiar generali şi împăraţi). Au ocupat romanii o parte din Dacia (evaluarea în procente e o exagerare fără prea multă semnificaţie), au adus coloni, administraţie şi armată, şi-au impus limba, au plecat peste un secol şi jumătate, retrăgând suprastructura. Că au retras şi populaţia de rând peste Dunăre e altă exagerare (interesată). E de presupus că au existat daci fugari şi daci liberi care au revenit pe teritoriul părăsit de cuceritori. O posibilă (dar limitată) „redacizare", poate şi o revenire parţială la limba dacă, dar pentru scurt timp: creştinismul a adus un plus de latinizare a teritoriului, prin misionarii care au răspândit noua credinţă la nord de Dunăre, prin îndreptarea privirii spre Noua Romă a Bizanţului, prin fugarii din sudul Dunării.

Concluzii de bun-simţ: genetic, localnicii erau mai mult daci/traci/geţi decât romani (câţi coloni? câţi din jurul Romei?), dar limba care s-a generalizat a fost latina (vulgară), firesc influenţată de substratul daco/tracic (să nu uităm că şi creştinismul a preluat zei şi sărbători precreştine). Pentru că locuiau în Romania de Răsărit, pentru că vorbeau latina, au fost numiţi *vlahi, valahi, rumâni, români* – aici istoricii au detalii multe şi convingătoare. Că limba română de mai târziu (cu substrat dacic şi suprastrat slav şi cu influenţe din multe alte limbi vecine) este o limbă romanică, urmaşă a latinei, este o evidenţă.

Cred însă că în punctul acesta s-a produs o „alunecare" de interpretare (ipoteza este total plauzibilă, dar nu ştiu să fi fost discutată undeva de istorici): din faptul că vorbim româna şi că ne numim români nu rezultă şi că „de la Râm ne tragem". Că limba ne este urmaşă a latinei putea constata uşor orice învăţat medieval, a deduce din asta că şi ca popor ne tragem din romani este o deducţie la îndemână, dar nu neapărat o deducţie corectă. Strămoşii îndepărtaţi sunt una, limba e altceva. Cronicarii au simplificat, Şcoala Ardeleană, din motive evidente, a accentuat, Biserica Apuseană aşijderea.

Simplific şi eu, pentru încheiere: (convingerea mea este că) suntem mai mult daci decât romani (fie ei coloni sau ostaşi însuraţi cu sânziene autohtone), amestec de gene din mai multe direcţii şi timpuri (studiile genetice nepoluate politic chiar confirmă acest lucru), locuim dintotdeauna în Dacia, dar vorbim o descendentă a latinei, altoită pe limba dacă, cu adaosuri slave şi din alte limbi.

Suntem români, trăim în România/Dacia şi vorbim limba română! Restul, dacă nu ar fi înfierbinţeală şi politică (şi înfierbântate interese geo-politice) ar trebui să fie tăcere… Sau discuţie senină, sub semnul lui ŞI…

CURTEA DE LA ARGEŞ
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (http://argesexpres.ro/) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (http://culturaarges.ro/)
Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş
Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând banii (60 lei/an) în contul specificat mai jos.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Nelumitul

Horia BÃDESCU

Aparţinem universului, dar trăim *în lume.* Căci una este cosmosul, universul, şi alta este lumea. Universul conţine văzutele şi nevăzutele, ştiutele şi neştiutele, infinitul cu vidul niciodată vid şi plinul golurilor fărădecapăt. Lumea e întruparea care ascunde dezvăluind sau care dezvăluie ascunzând neîntrupatul. Lumea e domeniul existenţei care mărturiseşte fiinţa, o ajută să fie în fiinţarea ei. Iar fiinţa participă la existenţă, o ajută să fie în firea ei. Însă doar dacă existenţa ia seama fiinţei, dacă vrea să-i accepte prezenţa în realitatea ei sau, altfel spus, realitatea invizibilă a acesteia în vizibilitatea care o întemeiază.

Aşa cum eternitatea e „vremea uitată", după cum o defineşte cu această sintagmă tulburător-poetică preaminunatul basm *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte,* ceea ce vrea să zică existenţă uitată, căci vremea vremuieşte doar ca dimensiune a existândului, „în zadar încercând din goluri a se naşte", la nehotarul eternităţii unde îşi află lăcaşu-i infinit fiinţa.

Eternitatea e fiinţare, vremea e existenţă şi existenţa înseamnă naştere, vieţuire în orizontul „nunţilor necesare" şi moarte. Moartea este eternă, dar eternitatea nu are moarte. Vremea da, fiecare lucru având vremea sa şi fiecăruia venindu-i vremea lui. „Căci fiecărui moartea lui îi hotărăşte încheiere", cum zice, şi bine zice, meşterul François Villon. Şi fiecare vine *pe lume* şi pleacă *din lume.* Şi nu ştim prea bine dacă viaţa noastră este o călătorie în timp sau, dacă nu cumva, o călătorie a timpului în lăuntrul nostru. Venim din vremea uitată, din care ni se face partea pentru vremea noastră, şi ne întoarcem în uitarea acesteia, în veşnicie. Venim cu fiinţa de mână şi de noi depinde să-i îngăduim a ne conduce prin labirinturile existenţei, pentru a înţelege sensul acesteia şi datoriile pentru lumirea noastră, sau să ne încredinţăm animalului din noi despre care vorbea Gervais du Bus, de noi depinde să-i aflăm mâna în mâna noastră la plecare.

Ar trebui să înţelegem că triada mugur şi floare şi rod, fiindcă pe temelia terţului se aşază totul, e sensul devenirii, al aflării în lume, mai înainte de *l'eternel retour* prin care ne restituim fiinţei, vremii uitate. Ar trebui să pricepem, fie şi sub zodia nepriceperii în care vieţuim, că lumirea noastră nu se împlineşte cu adevărat decât în circularitatea acestei triade, fiindcă triunghiul nu e altceva decât un alt fel de a fi şi într-un alt nivel de realitate al sferei.

Ar trebui să ne uităm şi să înţelegem, dacă noi, preagrăbiţii acestui veac, am mai avea timp pentru asemenea bagatele, să ne întoarcem către rădăcinile care se ţin şi ne ţin nu doar în pământul, ci şi în vremea uitată din care am fost zămisliţi, pentru a ne reda Sensului, tulburătorului înţeles al cuvântului nelumit, cu care cei vechi îl înveleau în giulgiul rostirii pe acela sau aceea căruia nu-i fusese îngăduită nuntirea, întoarcerea în vremea uitată fără împlinirea parcursului existenţial. Fără să fi vremuit, fără să fi împlinit, cu voia sau fără voia noastră cândva, din ce în ce mai ades cu voia noastră astăzi, ceea ce ne este dat şi ceea ce datorăm fiinţei care ne-a îngăduit să participăm şi, mai ales, să fim martorii şi actorii magnificului spectacol al necontenitei creaţii a lumii, să vieţuim în desăvârşita lucrare, parte dintr-un proiect împlinit înainte de a începe, dar a cărui desfăşurare întru vederea sa acoperă infinitatea eternităţii.

O împlinire care trebuie considerată deopotrivă pentru parcursul spiritual al lumirii noastre. Şi, poate, mai abitir întru acesta. Fiindcă nuntirea fiinţei este, la urma urmei, adevărata miză a existării! Acea nuntire care scoate din nelumirea existenţială, devenirea întru fiinţă a omului, despre care vorbeşte fabuloasa proiecţie a *Mioriţei.*

Fragmentarium despre filosofia istoriei la Raymond Aron (II)

Theodor CODREANU

* Weber considera, pornind de la cauzalitatea protestantă, că în cazul capitalismului occidental se observă o diferenţiere de oricare alt tip de capitalism din alte spaţii civilizaţionale. Poate fiindcă *lege* şi *cauzalitate* sunt lucruri diferite. Cu intervenţia altor variabile ascunse. Karl Gotthard Lamprecht nu ignora unităţile naţionale, Oswald Spengler şi Arnold Joseph Toynbee – unităţile culturale. Etc.

* Raymond Aron apreciază că „orice marxism care se consideră ştiinţă şi nu filosofie este un marxism vulgar, deoarece este inconştient de sine" (p. 305). Reducţionismul la economic, ca şi alte reducţionisme, ar fi vulnerabilitatea marxismului vulgar. Abilă eschivă!

* Max Scheler identifică o triplă cauzalitate istorică: *sexualitatea* (familia), *voinţa de putere* (politica) şi *voinţa de subzistenţă* (economia). Interpretarea pare mai mult psihologică decât cauzală, crede Aron, conchizând: *„Nu există* primum movens *al mişcării istoriei totale"* (p. 310). Dar ce-o fi însemnând *primum movens* în istorie? Aserţiunea pare validă în măsura în care lumea nu are consistenţă ontologică. Şi evident că nu are de vreme ce a fost creată de Dumnezeu. Dar Dumnezeu nu face parte din istorie şi de aceea nu poate fi nici *primum movens.* Esenţa lumii este *dialogică,* atrage atenţia părintele Stăniloae, nu ontologică. (În subsidiar, şi Raymond Aron recunoaşte importanţa dialogului în istorie: „Dialogul dintre metafizicele şi ideologiile istorice dovedeşte, cel puţin în interiorul unei anumite culturi, o comunitate care necesită o căutare a adevărului" – p. 415.) Adam n-a fost lăsat singur, ci i-a fost creată perechea – Eva. Perechea primordială „condamnă" lumea la *dialog,* iar dialogicul are acces la ontologic tot la modul dialogic: de la dialogul între oameni la dialogul omului cu Dumnezeu. Ceea ce înseamnă că *dialogicul* însuşi este *primum movens* al istoriei. Din pricina „umanismului ateu", Aron a ratat cheia istoriei omeneşti.

* Ceva totuşi îl apropie pe Raymond Aron de gândirea transmodernă, intuind categoria *transversalillor.* Cauzalitatea istorică este impregnată de ele, din pricina ratării *verticalei ontologice.* Natura, rasa, economia, politica, justiţia, morala etc. nu au niciodată *verticalitate* deplină, ci sunt condamnate să rămână *transversalii.* Ele trebuie să cadă sub incidenţa orizontalităţii *dialogului* spre a se ridica la *verticalitate.* Iată semnificaţia celor două forme de dorinţă (René Girard): *deviată* şi *verticală.* Condiţia lumii este *devierea,* rătăcirea în labirint, tot numărând numerele ştiinţei, ca în această carte. (Fragmentele de aici fac parte din vol. VII, *Numere în labirint,* în curs de pregătire.) De aceea, doar *dialogul* poate ameliora starea ingrată de a fi fost aruncaţi în labirint, odată cu păcatul originar. Dacă poţi ajunge la Minotaur, învinge-l prin dialog. Iar supremul dialog ni l-a dăruit, kenotic, Iisus: *iubirea.*

* Rătăcirea lui Aron se adânceşte: „Este inutil să ne întrebăm dacă istoria are un scop, din moment ce nu mai credem într-o Providenţă" (p. 315). Dar credinţa într-o Providenţă a fost ea însăşi o eroare a omului care s-a crezut religios. Nu Dumnezeu a introdus Providenţa în lume, ci raţionalismul devenit mistic. Dumnezeu nu ne-a lăsat decât *dialogul,* iar oamenii l-au ignorat în numele Providenţei.

* Ateul Aron se sperie de descoperirea lui şi încearcă să amelioreze lucrurile zicând că alungarea Providenţei din istorie „nu înseamnă că Ideea hegeliană, substitut al puterii divine, este condamnată în acelaşi timp cu finalitatea teologică". Ba chiar este. Fiindcă, paradoxal, dialectica hegeliană ignoră *dialogul,* anulându-l prin sinteză şi căzând, astfel, în unicitatea Dumnezeului din Vechiul Testament. În rătăcirea lui atee, Aron poate alătura, fie şi pentru o clipă, doi termeni: *creştinism* şi *naţional-socialism* (p. 316). El crede că asta ar sta în firea vicleniilor istoriei. Poate, dar vicleniile acestea nu duc niciodată la *adevăr.* Concluzia pare inevitabilă: istoricul nu are acces la *adevăr,* sofism atât de drag postmodernităţii.

* *Istorie* şi *adevăr,* o antiteză creată de omul aruncat în labirint. Aron, ca hegelian ce este, are optimismul că numeroasele interpretări ale evenimentului istoric înseamnă o şansă a apropierii de *adevăr.* Aşa şi este. Aici, Aron ajunge la o legitate a istoriei: *determinismul global.* Şi Hegel o spusese: *adevărul este întregul.* Dacă realitatea e totdeauna *totală,* interpretarea e totdeauna *parţială.*

* De acord cu Aron: interesele se deghizează în idei, pasiunile în scopuri ideale.

* În istorie, nu e profitabil să pleci de la relativitatea einsteiniană şi microfizică. Oscilaţia ar fi între relativitatea perceptivă şi cea transcendentală. Chiar şi în microfizică se constată că nu există lucruri simple (particule ultime), există doar relaţii între particule, între observator şi obiect. Aşadar, nu numai lumea umană este „dialogică". „Adevărul" depinde de observator atât în istorie, cât şi în microfizică. Cu toate acestea, relaţiile din microfizică sunt inoperabile în relaţia istoricului cu obiectul, întrucât, în cazul din urmă, intervine „echivocul devenirii spirituale" şi „nedesăvârşirea evoluţiei" (p. 355).

* Orice relativism, pretinde Aron, este legat de o anumită metafizică. Curios, postmodernii, care pretind a fi inaugurat era postmetafizică, se simt şi autori ai relativismului care a abandonat pretenţia căutării adevărului. Dar are o noimă credinţa lui Aron, fiindcă sunt numeroase metafizici, trecătoare, fireşte. Cu atât mai mult, cu cât accesul la adevăr nu poate fi pretins decât parţial. Eroarea lui Raymond Aron (şi nu e singurul care o face) începe de la confundarea *creştinismului* cu o *metafizică.* Aduce argumentul că, în această „religie", s-ar fi refugiat prea multe elemente „din gândirea antică şi din credinţele orientale" (p. 360). În consecinţă, el nu acceptă că revelaţia creştină împarte trecutul în două ere (*înainte* şi *după* Hristos), deoarece o asemenea schimbare ar fi „incompatibilă nu cu exigenţele raţiunii, ci cu ale sensului istoric, adică ale sensului continuităţii reale şi spirituale". În virtutea acestei exigenţe, „n-am putea susţine în mod absolut că religia creştină este cea mai bună". El însă nu are cum dovedi că ar putea exista o religie mai bună, fiindcă nu cunoaşte creştinismul decât pe cale gnostică. Fatalmente, se întreabă: „Cu ce drept s-o punem mai presus de islamism sau budism?" Din motive pe care un ateu nu are cum să le priceapă, el reducând creştinismul la nivel de simplă religie egală cu toate din istoria religiilor.

→

Armonia în muzică (II)

Acad. Alexandru BOBOC

4. **Prin Hegel, studiul armoniei** se poate înţelege (în sensul ei, poate, cel mai adecvat) ca disciplina teoretică despre relaţiile verticale realizate prin combinarea sunetelor în acorduri, şi trebuie situată în unitatea melodie-ritm-polifonie. Nu este deloc întâmplător că studiul armoniei este implicat şi în teoria tonalităţii şi în teoria modurilor.

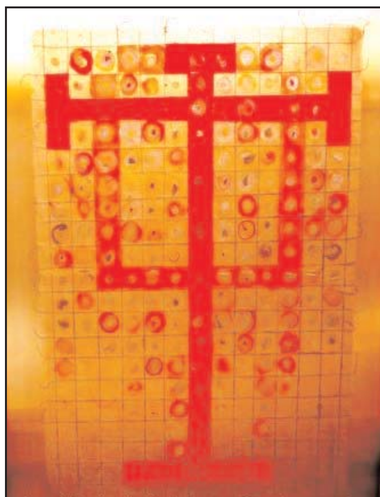
Aşa cum preciza Hegel: „Celălalt factor datorită căruia baza abstractă a tactului şi a ritmului îşi câştigă îmbinarea, şi prin aceasta posibilitatea de a deveni muzică într-adevăr concretă, este împărăţia tonurilor ca *tonuri*. Acest domeniu mai esenţial al muzicii cuprinde *legile armoniei.* Aici îşi face apariţia un nou element, întrucât un corp nu numai că părăseşte pentru artă, prin vibrarea lui, forma sa spaţială şi reprezentabilă şi trece la elaborarea figurii lui oarecum *temporale,* ci acest corp răsună acum şi felurit, conform particularei lui constituţii fizicale, precum şi lungimii şi scurtimii lui diferite, şi conform numărului vibraţiilor la care ajunge în cursul unui timp determinat, din care cauză este luat sub acest aspect de artă şi elaborat după regulile ei." (G.W.F. Hegel, *Prelegeri de estetică,* Vol. II, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, p. 316)

Evident, acest text este una dintre căile de acces cele mai bine trasate pentru a înţelege armonia şi locul ei în muzică. „Muzica – sublinia Hegel – mişcându-se în general în domeniul unui element făcut de către artă şi numai pentru ea, este nevoită să parcurgă un proces de pregătire mult mai greu înainte de a ajunge să producă tonurile... Exceptând vocea omenească dată nemijlocit de natură, muzica, din contra, este nevoită să creeze în întregime ea însăşi celelalte mijloace ale sale ca să poată exista."

Hegel relevă complexitatea fenomenului muzical în unitatea ritm-armonie-melodie, context în care *armonia* „cuprinde numai raporturile esenţiale care constituie legea necesităţii pentru lumea tonurilor, dar nu este deja ea însăşi muzică propriu-zisă, după cum tot atât de puţin sunt muzică *tactul şi ritmul,* ci ele nu sunt decât baza substanţială, terenul adecvat legilor pe care se mişcă sufletul liber. *Elementul poetic* al muzicii, limbajul sufletului care revarsă plăcerea şi durerea interioară a acestuia în tonuri, înălţându-se prin această revărsare deasupra puterii naturale a sentimentului, temperând-o, întrucât acest element transformă emoţia prezentă a interiorului într-o percepere a sa înseşi, într-o liberă zăbovire la sine înseşi, producând tocmai această liberare a inimii de presiunea bucuriilor şi durerilor, iubirea sonoră a sufletului în câmpul muzicii este numai *melodia*."

Referindu-se la „caracterul determinat al tonului în sine însuşi şi în relaţie cu alte tonuri", Hegel preciza: „Acest raport obiectiv, datorită căruia sunetul se desfăşoară într-un cerc atât ca sunet în sine individual, precis determinat, cât şi ca tonuri ce sunt în relaţie esenţială unele cu altele, constituie *elementul* propriu-zis *armonic* al muzicii şi se bazează, în ceea ce priveşte latura sa mai întâi fizicală, pe diferenţe cantitative şi pe proporţii numerice."

Legătura între ton şi aceste proporţii numerice poate da impresia că perceperea şi înţelegerea armoniilor „sunt degradate prin reducerea lor la ceva pur cantitativ"; dar tonul, oricât l-am percepe şi l-am simţi „ca pe ceva absolut simplu în sine", se bazează pe o diversitate", căci tonurile „sunt ceea ce sunt, de fapt, numai datorită raporturilor lor reciproce".

Aici comentariile devin utile. În acest sens, s-a făcut legătura cu teoria lui Hegel despre *măsura* şi raporturile dintre *cantitate şi calitate*: în *Logica* sa, Hegel considera că „măsura este raportarea calitativă *imanentă* a două cantităţi una la alta", ceea ce duce la „predominare originară a calităţii şi la cantitate ca anulare a ei, ca prima ei apropiere de esenţă. Totuşi, în timp ce se dezvoltă complet şi-şi scoate la iveală determinările imanente, cantitatea, după ce a devenit măsura obiectualităţii – şi fără a-şi pierde caracterul cantitativ, fără a înceta să fie expresia naturii şi modificării cantitative a obiectelor – include în propria sa determinativitate calitatea anterioară anulată". (G. Lukács, *Estetica,* Vol. II, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 294)

Dacă ne îndreptăm acum spre cunoaşterea acestor relaţii în muzică, trebuie să subliniem că aici „criteriul de adevăr stabilit mai sus" este valabil, întrucât „se ştie că, în teoria muzicii, relaţiile metrice, cantitativ determinabile, ale tonurilor sunt orânduite sistematic din anumite puncte de vedere şi că din ele se deduc reguli pentru prelucrarea muzicală. Dacă există o artă în care asemenea reguli trebuie să fie luate în serios, cunoscute, într-adevăr însuşite, atunci aceea este muzica." (*Ibidem*, p. 297)

5. **Să trecem însă la puncte de vedere** ale muzicienilor. Acestea nu-mi par nicicum în dezacord cu cele spuse mai sus, aşa cum o arată, în primul rând, înţelegerea raporturilor artei muzicale cu ştiinţele care studiază sunetul şi particularităţile sunetului muzical.

De fapt, atât în domeniul său teoretic, cât şi în cel practic, „muzica se serveşte de datele ce i le oferă două dintre ştiinţele exacte: acustica şi matematica. Cea mai strânsă corelaţie o are muzica „cu *acustica,* acea ramură a fizicii care furnizează artei muzicale întregul material sonor, în forma lui brută, neartistică." (V. Giuleanu, V. Iuşceanu, *Tratat de teorie a muzicii,* I, Editura Muzicală, Bucureşti, 1952, p. 15)

Dar există o deosebire între *ştiinţa sunetelor* şi *arta sunetelor,* în acest context şi legătura muzicii cu matematica făcându-se „numai în domeniul teoretic, unde o serie de principii se explică prin calcule şi operaţii matematice, cum sunt, de exemplu, sistemul de divizare a timpului, măsurile şi altele". (*Ibidem*) →

Aflat sub seducţia raţionalismului, Aron proclamă: „Toate reprezentările dogmatice încarnează în felul lor adevărul, toate contribuie la sublimarea impulsurilor vitale în voinţe morale; toate, eficace şi istoriceşte contingente, marchează un moment al educaţiei neamului omenesc" (*ibidem*). Redus la dimensiunea raţionalistă, enunţul este „adevărat", dar incomprehensibil în ce priveşte accesul la *adevăr* al religiilor precreştine şi postcreştine care urmează întotdeauna un „text" mitologic victimar (Girard). Nu se pune în discuţie dreptul la existenţă al tuturor religiilor.

* Istoria nu o fac persoanele, ci popoarele. Altfel spus, istoria o fac persoanele fiindcă există în sânul popoarelor. Aron afirmă: „Pentru a şti că este în istorie, omul trebuie să descopere că aparţine unei colectivităţi care participă la o istorie, comună mai multor colectivităţi" (p. 390). Alungate pe uşa ideologiei, naţiunile se întorc pe fereastra istoriei.

* Numai istoria este *liberă*, nu şi omul, întotdeauna prizonier în labirintul istoriei.

* Dialogicul în lume este probat, în primul rând, de lipsa de dialog ce se pripăşeşte ameninţătoare între oameni şi comunităţi.

* Aron despre conservatori şi revoluţionari: „Conservatorul, conform inteligenţei sale, este întotdeauna mai mult sau mai puţin reformist, el se instituie apărător al unei valori sau al unor interese. În schimb, revoluţionarul nu are program, cel mult unul demagogic" (p. 398).

* „Perfidia" gnostică a lui Raymond Aron, ori de câte ori alunecă în ideologie, e de a încerca să pună în dublă simetrie, a parităţii şi a contradicţiei, creştinismul şi marxismul. În consecinţă, acuză creştinismul că împarte lumea „în două imperii opuse" (p. 406). Şi, evident, militează pentru „toleranţă", ca şi cum creştinismul ar naşte „intoleranţă". Mai are naivitatea să creadă că omul îşi este singurul stăpân, propagandă tipic marxistă. Pariul său este aproape sartrian – *libertatea de decizie:* „Numai astfel individul depăşeşte relativitatea istoriei prin absolutul deciziei şi integrează în eul său esenţial istoria pe care o poartă în el şi care devine a sa" (p. 407).

Cât de simplu devine totul!

* Găsesc la Raymond Aron ideea mea veche: că opera de artă este *închisă* (nu „deschisă", cum pretindea Eco într-o carte celebră de la începutul anilor '60), pe când ştiinţa este *deschisă*, cunoaştere pas cu pas.

* În afară de istorie, care e *devenire,* nu există nimic în lume, crede Aron: „Nu există nimic, nici dincoace, nici dincolo de devenire: omenirea se confundă cu istoria ei, individul cu durata lui" (p. 416). Lumea, aşadar, e doar *timp.*

* La susţinerea tezei de doctorat a lui Aron, în 1938, la Facultatea de Litere din Paris, sociologul Paul Fauconnet (1874-1938) a estimat că lucrarea lui Aron despre filosofia istoriei s-ar putea să fie a „unui satanic sau a unui disperat". Iată un diagnostic aproape exact, marcând complexitatea gândirii acestui hiperlucid gânditor al secolului său. La obiecţia/observaţia lui Fauconnet, doctorandul a răspuns: „Spunând că nu există adevăr al istoriei, nu sunt nici disperat, deoarece a gândi nu înseamnă totul – există şi sfera acţiunii –, nici satanic prin simplul fapt că elimin un anumit număr de ideologii", precum aceea de „progres" (pp. 435-436). Răspuns neconcludent (sau, cel puţin, aşa mi s-a părut în momentul lecturii din 1997).

În schimbul de replici, a intervenit şi istoricul Émile Bréhier, nelămurit privitor la conceptul de *imparţialitate* în istorie. Aceasta, insistă Aron, e strict „psihologică", în sensul că istoricul încearcă să refacă „istoria adevărului său", dar nu din punct de vedere logic, căci „logicul" este iluzoriu. Paradoxal, aici, Aron se apropia cel mai mult de viziunea creştină asupra istoriei, deşi se socotea un „socialist" ateu.

* O precizare legată de susţinerea tezei de doctorat: *comprehensiunea* conţine mai multe elemente obiective decât ştiinţificitatea, „pentru că o pluralitate de perspective este întotdeauna posibilă" (p. 435). Noutatea adusă de Raymond Aron, aşadar, era metoda plurireferenţială, aflată în anticamera transdisciplinarităţii. Aceasta pare să fie „fundamentul relativismului" său, încât „facem întotdeauna istoria în funcţie de o filosofie, altfel am rămâne în faţa unei pluralităţi incoerente". Cu alte cuvinte, istoricul pozitivist are mai puţine şanse de a accede la *adevăr* decât istoricul filosof. Dar acesta este şi riscul închiderii în monoreferenţial, adică tot un soi de pozitivism, fie el şi filosofic.

Homo sapiens

După cum se ştie, între melodie, ritm şi armonie există o strânsă interdependenţă, deşi natura fiecăreia este distinctă: studiul *armoniei* este în principal *studiul intervalelor* (în livrarea a două sunete, luate succesiv sau simultan, împărţite în intervalul melodic şi armonic) şi *studiul acordurilor* (acordul fiind sonoritatea armonică ce se compune din cel puţin trei sunete, dispuse sau care pot fi dispuse în terţe), armonia însăşi fiind reunirea sunetelor în sonorităţi şi succesiuni armonice.

În principal, armonia este „disciplina teoretică muzicală – de factură clasică occidentală – care se ocupă cu studiul relaţiilor verticale realizate prin îmbinarea sunetelor în *acorduri,* a înlănţuirii acestor acorduri şi a relaţiilor care se stabilesc între diferitele centre tonale sau modale"; armonia este „studiul acordurilor consonante şi disonante, a rezolvării acestora din urmă, a relaţiilor dintre ele şi a variatelor forme care pot apărea (poziţii, răsturnări). Studiul *modulaţiei* constituie o latură fundamentală esenţială în armonie, pentru că în relaţiile dintre diferite centre tonale, în trecerea dintr-o tonalitate în alta rezidă însăşi desfăşurarea muzicală de esenţă evoluată." (D. Bughici, *Dicţionar de forme şi genuri muzicale,* Editura Muzicală, 1974, p. 20)

6. **Să desprindem aici din context** câteva concepte fundamentale pentru tema armoniei: tonul, intervalul, acordul, consonanţa şi disonanţa, modulaţia.

Poate că este bine să insistăm asupra *modulaţiilor,* care „sunt recunoscute în baza unei legi ce guvernează armonia tonală şi care impune «soluţionarea» disonanţelor şi consonanţelor... disonanţele dau un sens de suspendare, de aşteptare. Modulaţiile au loc de-a lungul disonanţelor, noile tonalităţi (sau revenirea la tonalitatea originară) sunt afirmate de consonanţele care sunt pre-anunţate de secvenţe preparatorii numite *cadenţe...* Consonanţele şi disonanţele corespund *acordurilor,* adică suprapunerii de sunete în asocieri verticale catalogate minuţios pe baza legilor armoniei. Frecvenţa modulaţiilor induce frecvent disonanţe." (Claudio Casini, *L'Arte di ascoltare la musica,* Milano, 2010, p. 104. Ca exemple: *Scherzo musicale* şi *Quartetto delle dissonanze* de Mozart, căruia „îi plăceau disonanţele". De fapt, disonanţele sunt caracteristice „unui limbaj totdeauna mai complex, în care tonalitatea apare în mod progresiv în crize şi consonanţele se manifestă mai rar." La începutul secolului 20, disonanţele sunt promovate de avangardă; apoi de „minimalişti", ca reacţie faţă de monumentalismul wagnerian, chiar faţă de Berlioz.)

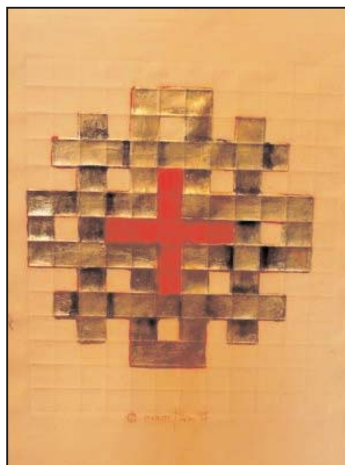
În sistemul tonal, *modulaţia* (trecerea dintr-o tonalitate în alta prin caracteristicile tonalităţii noi) are loc după puterea de afirmare a noului centru sonor. În procesul modulaţiei distingem: inflexiunea modulatorie; modulaţia pasageră; modulaţia definitivă (realizată prin părăsirea tonalităţii iniţiale, ajungerea într-o tonalitate nouă şi fixarea definitivă în aceasta).

Modulaţia într-o compoziţie este de fapt schimbarea centrului sonor de gravitaţie de pe un punct pe altul, angajând sau nu schimbarea modului. Odată mutat centrul sonor de gravitaţie (tonica), în legătură cu aceasta se deplasează, pe alte sunete, întregul sistem funcţional (melodie şi armonie) al piesei. După natura compoziţiei şi a proceselor folosite, distingem: *modulaţia în sistemul tonal* şi *modulaţia în sistemul modal* (schimbarea unei formaţii modale prin caracteristicile altei formaţii modale).

Sunt mai multe feluri de modulaţie în sistemul tonal (trecerea dintr-o modalitate în alta prin caracteristicile tonalităţii noi) între care reţinem: *modulaţia la tonalităţi apropiate* (de exemplu: modulaţia din tonalitatea majoră la relativa ei minoră şi invers) şi *modulaţia la tonalităţi depărtate* (care se efectuează prin procedee diferite, precum: modulaţia prin tonalităţi tranzitorii, progresii melodice, schimbarea modului, pasaje cromatice, enarmonie şi modulaţie bruscă).

Reţinem atenţia asupra modulaţiei *prin tonalităţi tranzitorii,* în care în melodie apar elemente constitutive ale tonalităţilor tranzitorii ce despart vechea tonalitate de cea nouă şi creează astfel posibilitatea modulării la o tonalitate depărtată. Aceste elemente au valoarea unor modalităţi pasagere şi favorizează afirmarea unui nou centru tonal, îndepărtat de cel de la care se porneşte.

Ca exemplu: Beethoven, *Cvartetul nr. 12,* op. 127, în Mi bemol (din *Ultimele cvartete de coarde*), în care se realizează modulaţia de la tonalitatea *do minor* la tonalitatea *mi bemol minor* (modulaţie la trei cvinte descendente) prin modalităţile tranzitorii: *fa minor, re bemol major* şi *sol bemol major.* Pentru ilustrare luăm: *Adagio, ma non tropo e molto cantabile,* considerate drept una dintre mişcările lente cele mai sublime, care ia forma unei teme şi a şase variaţiuni, tema însăşi fiind o lungă melodie susţinută violino I, violino II şi violoncello.

Să urmărim mai îndeaproape *consonanţa* (lat: *consono*) şi *disonanţa* (lat: *dissono*). Studiul lor se leagă nemijlocit de cel al *intervalelor* (alcătuite fie din trepte alăturate sau conjuncte ale scării muzicale, fie din trepte dispuse prin salturi sau disjuncte).

Pe acest fond, consonanţa şi disonanţa se situează între criteriile de cunoaştere şi analiză a *intervalelor:* se numesc *consonante* intervalele ale căror sunete, auzite simultan, se contopesc, fiind percepute de auz într-o unitate sonoră; se numesc *disonante* intervalele ale căror sunete componente, auzite simultan, *nu se contopesc* (fiecare sunet având tendinţa de a se desprinde, ceea ce dă senzaţia de instabilitate, tensiune, şi *cere rezolvarea* în intervale consonante).

Intervalul (lat. *intervallum,* distanţă) ca raport de înălţime între două sunete, este *i.armonic,* atunci când cele două sunete sunt cântate simultan, şi *i.melodic,* atunci când cele două sunete sunt cântate succesiv.

Este de precizat că „opoziţia consonanţă-disonanţă depinde de posibilităţile de recepţie, de cultura muzicală şi de contextul în care apar consonanţa şi disonanţa. Înţelegerea şi folosirea adecvată a intervalelor şi acordurilor consonante şi disonante constituie factorul determinant în realizarea compoziţiilor ce se înscriu în albia muzicii tonale sau modale. Adepţii şi teoreticienii *muzicii atonale* (de fapt, este negarea principiilor tonalităţii şi implicit ale armoniei clasice – n.n.) recomandă în mod deliberat folosirea, pe cât posibil, numai a intervalelor şi a acordurilor *disonante*, denumite *agregate sonore,* rezultat al egalizării funcţionale între consonanţă şi disonanţă, al *emancipării disonanţei* de sub tutela consonanţei... În fond, împărţirea intervalelor şi acordurilor în consonante şi disonante este o lege a procesului de creaţie, pentru că e greu de conceput o muzică fără contraste." (Dumitru Bughici, *Dicţionar de forme şi genuri muzicale*, Editura Muzicală, Bucureşti, 1974, p. 77)

7. **De fapt, noţiunile de *consonanţă*** şi *disonanţă* au cunoscut în cursul istoriei multiple interpretări, ajungându-se până la tendinţele de a se lărgi numărul intervalelor consonante, prin trecerea în rândul lor a unor intervale disonante, pe măsura educaţiei auzului, adică a „emancipării" unor disonante în consonante (de pildă, septima şi nona). Aceasta era o evoluţie firească şi nu trebuie echivalată cu *concepţia atonală,* potrivit căreia între intervalele consonante şi disonante nu ar exista nicio deosebire.

Se uită că opera muzicală nu poate rezulta din calcule matematice, punându-se la îndoială principiile tonalităţii (implicit ale armoniei clasice), supralicitându-se cromatizarea, eliminându-se atât raportarea la un centru tonal, cât şi contrastul consonanţă-disonanţă.

Se uită că unele elemente de atonal şi interferenţe între tonal şi atonal au existat şi înainte de atonalişti. Totul revine astfel la necesitatea de a păstra un echilibru în practica componistică, care nu se poate lipsi de organizare în numele unei libertăţi neîngrădite de o funcţie tonală.

Să ne referim la cel mai clasic, poate, dintre compozitori, la W.A. Mozart, care, departe de a fi „exclusiv apolinic" în cele şase *Quartetti* dedicate lui Haydn „pune în act contrastele, în stilul hrănit din clasica doctrină muzicală", dar într-o modalitate rară, greu de atins în muzica de acest gen, tocmai pentru că e „mozartiană". (Massimo Mila, *Breve storia della musica,* Einaudi, Torino, 1993, p. 190)

Este vorba de *Cvartetul nr. 6 în do major* (K.V. 465), compus în 1785, numit „al disonanţelor", care, „prin originala lui introducere lentă" a provocat „obiecţiile critice ale compozitorului Sarti, ale unor critici apologeţi... Un aristocrat, după ce l-a auzit, a cerut interpreţilor să nu cânte fals." (V. Cristian, *Wolfgang Amadeus Mozart,* Editura Muzicală, Bucureşti, 1958, p. 261. Într-adevăr, *Introducerea* (adagio) „este unică în întreaga creaţie de cvartete a lui Mozart", în care instrumentele dau naştere „unui preludiu grav ale cărui sunete se ciocnesc în disonanţe expresive". *Ibidem*)

Cvartetul (structurat în: partea I – adagio; partea II – andante cantabile; partea III – menuet; partea IV-a – allegro molto); „de o intensă luminozitate şi de o vigoare constructivă, ce contrastează cu introducerea lentă", creează o atmosferă de convorbire, în care cele patru instrumente cu coarde apar „ca nişte persoane cu o bogată viaţă lăuntrică". (*Ibidem*)

8. **Peste timp,** în era „tonalităţii suspendate", într-o muzică în care materialul tindea să se confunde cu organizarea, Stravinski scria: „...Ceea ce ne preocupă este mai puţin tonalitatea propriu-zisă, cât ceea ce am putea numi polaritatea sunetului, a unui interval sau chiar a unui complex sonor. Polul sunetului constituie într-un anumit fel axul esenţial al muzicii... Articulaţiile discursului muzical tratează o corelaţie *ocultă* între *tempo* şi jocul tonal. Orice muzică, fiind numai o secvenţă de impulsuri şi de repaos, este uşor să se conceapă că apropierea sau îndepărtarea polilor de atracţie determină oarecum respiraţia muzicii." (I. Stravinski, *Poetica muzicală,* Paris, 1952, trad., Bucureşti, 1967, Editura Muzicală, pp. 38-39. Pe baza cunoaşterii noilor experienţe ale creaţiei muzicale, el considera că aceasta ne obligă „să precizăm noţiunile de inventivitate, imaginaţie, inspiraţie; cultura şi gustul, ordinea ca regulă şi ca lege opusă dezordinii; în sfârşit, opoziţia dintre domnia necesităţii şi domnia libertăţii". *Ibidem*, p. 37.)

De mai bine de un veac, în muzică s-au înmulţit „exemplele unui stil în care *disonanţa s-a emancipat...* Muzica de ieri şi de azi uneşte fără menajamente acorduri disonante paralele care îşi pierd astfel valoarea lor funcţională, iar urechea noastră acceptă în mod firesc juxtapunerea lor." (*Ibidem*)

Într-adevăr, nu poate să nu fie observată o rămânere în urmă a instruirii şi educării publicului faţă de evoluţia creaţiei muzicale, cu fenomene ca politonalitatea, serialismul etc. Poate nu întâmplător, Schönberg spunea că nu există autor dificil, ci numai rău interpretat. Căci au intervenit atitudini noi ale unor compozitori, de pildă, Debussy (el însuşi remarcabil teoretician), care „concepeau muzica în strânsă legătură cu imaginile şi limbajele altor arte". (Claudio Casini, *Storia della musica,* II, Milano, 1994, p. 653)

Oricum, o privire asupra muzicii secolului 20 „nu poate face abstracţie în cele din urmă de două fenomene care continuă să influenţeze conştiinţa muzicală a secolului nostru: invenţiile tehnologice şi sistemul de distribuţie comercială a masei de produse muzicale". (M. Baroni, E. Fubini, P. Patazzi..., *Storia della musica*, Einaudi, Torino, 1999, p. 506)

→

Antimioritismul mai pe şleau...

Mihaela MALEA STROE

Polemici asupra *Mioriţei* au mai fost. Culturale. Dar – cel puţin din câte ştiu eu – nimeni niciodată până acum n-a avut nesimţirea să transforme balada, prin incriminarea ei şi prin negativizare, în muniţie politică sau capital electoral. Politrucii şi culturnicii zilelor noastre, mai răi decât adepţii lui Jdanov, o fac, *mizând* (după ce, postdecembrist, au suguşat învăţământul) *pe ignoranţă* şi *pe teoria falsă şi stupidă* că neamul românesc este fatalist, resemnat şi inert... din pricină că s-a studiat *Mioriţa* (varianta Alecsandri) la şcoală! Gogoriţă mai mare şi gogoaşă mai umflată cu pompa vidanjei ideologice decât asta încă n-am întâlnit! Cât de incult sau, dacă e cult, cât de ticălos-oportunist poate fi acela care lansează/răspândeşte o asemenea teorie smintită?

Pe scurt: ciobănaşul „cel mai ortoman" (*the good boy*) află de la mioara năzdrăvană că tovarăşii lui (ungurean şi vrâncean – *the bad boys*) vor să-l omoare „la apus de soare". I se aduce la cunoştinţă o *intenţie* criminală („*Vor să* mi te-omoare"), nu un fapt cert (*o să* te omoare). Prevăzător, el îi încredinţează oiţei câteva dorinţe de îndeplinit dacă va fi ucis. *Dacă!*

Să vedem care sunt, în minţile zgubilitice ale antimioriticilor, capetele de acuzare.

Antimioriticii îl acuză că, de fatalist şi de fricos ce e, ciobănaşul mioritic se resemnează în faţa morţii şi de aceea îşi face testamentul. *Fals!*

Adevărat: îşi întocmeşte testamentul, ca orice persoană înţeleaptă, responsabilă şi conştientă că e, prin însăşi condiţia umană, muritoare. Gest normal, cu atât mai normal cu cât există intenţia uciderii ciobănaşului „la apus de soare".

Logic şi plauzibil: îşi face testamentul *tocmai* pentru că se pregăteşte de o luptă inegală (unu contra doi). În tăcere, conştient că s-ar putea să fie învins, îşi asumă riscul luptei. Antimioriticilor le displace că nu e un *macho* tip gorilă, să urle şi să se bată cu pumnii în pieptul păros. E om cumpătat. Gândeşte. Evaluează situaţia calm, fără să intre în panică. Deci nu e nici fricos! Moartea lui în această posibilă confruntare rămâne o ipoteză: „De-a fi să mor" (dacă o să mor, în caz că o să mor). Testamentul de-aia-i testament, ca să exprime dorinţele finale, *în ipoteza morţii* care poate surveni oricând (peste o clipă, peste o zi, peste nişte ani, nu neapărat „la apus de soare"). Simpla lui elaborare nu înseamnă nici fatalism, nici renunţare la luptă, este doar o necesară, înţeleaptă şi lucidă măsură de prevedere... în caz că...

Un fatalist inert, resemnat, ar fi spus „fie ce-o fi!" sau „ce-o fi, o fi!" şi nu s-ar fi sinchisit să-şi facă testamentul! *Antimioriticii* ar prefera un cioban arţăgos şi mardeiaş. Unul „violent, dar consecvent". Pe cel paşnic şi înţelept îl acuză că nu pune imediat mâna pe bâtă, să-i snopească pe complotişti. Deci, zic ei, este laş. *Fals!*

Adevărat: balada nu are deznodământ! Se încheie cu rostirea dorinţelor testamentare. Nu ni se spune ce s-a întâmplat după aceea. Cititorul onest nu poate pretinde că ştie ce a urmat. *Nimeni nu ştie* dacă ciobănaşul s-a apărat sau nu, dacă a murit sau nu. Dar antimioriticii nu sunt oneşti! Sunt doar... (şi) fuduli!

Antimioriticii îl acuză pe ciobănaş că e „smiorcăit", că se lamentează, că e „victimă de profesie", că îşi plânge continuu de milă. *Fals!*

Adevărat: nici măcar un vers din *Mioriţa* (varianta studiată şi... pusă la zid!) nu le susţine şi nu le justifică acuzaţiile! Oricine are îndoieli în privinţa acestui adevăr, îl poate verifica în câteva minute (re)citind balada.

Antimioriticii care îl acuză că e bleg, fricos, abulic, fatalist, smiorcăit, resemnat, melancolic, inert

speculează şi mint! Au făcut din speculaţie şi minciună o ideologie şi din răspândirea falsurilor un instrument de propagandă anticulturală!

Cu aceeaşi seninătate ar fi în stare să spună că ciobănaşul a primit ajutor de pe Marte şi i-a bătut pe duşmani de le-a sunat apa-n cap! Sau că oaia era lup deghizat şi i-a halit pe agresori. Numai că aceste minciuni n-ar servi scopului lor clar de acuzare, de compromitere şi denigrare a ciobănaşului ca „prejudicios" (zic ei, răsturnând lucrurile cu susul în jos) „model formator" al poporului român. Sunt meşteri în a năclăi albul tăvălindu-l prin smoala răstălmăcirilor diabolice.

Antimioriticii îl acuză şi că „visează" (?!) moartea ca nuntă. Ei, şi?! Care e problema? În alte culturi moartea e văzută ca trecere cu luntrea peste râu, cei reveniţi din moarte clinică o descriu ca trecere prin tunel... Viziunea ciobănaşului e mai poetic-filosofică! De ce îi deranjează pe antimioritici? Pentru că le pune mini-creieraşul neted la prea grea încercare? Nu oricine înţelege relaţia între poporul român şi cosmicitate, relaţie de care le vorbea Eliade studenţilor săi americani.

În fond, dincolo de orice metaforă, este limpede cine cu cine se aliază! Agresorii din baladă vor să-l ucidă, să-l scoată din peisajul mioritic pe „cel mai ortoman". Agresorii din realitatea zilelor noastre vor să-l „ucidă" şi să-l scoată din peisajul cultural... tot pe „cel mai ortoman"! Simplu: antimioriticii de azi sunt aliaţii/complicii întrupaţi ai „băieţilor răi" din baladă. S-au înscris de bunăvoie în tabăra infractorilor. Punct!

Nemernicia este că, tot acuzându-l pe ciobănaş pe nedrept, antimioriticii (care sunt şi membri în vreun partid sau altul ori simpatizanţi înfocaţi) *acuză de fapt, pe nedrept, poporul...* că ar fi laş, fatalist, resemnat, inert... fiindcă (asta-i buba care-i doare!) nu mai protestează şi nu mai votează masiv sau – de ce nu? – unanim, cum ar dori, pentru sine şi gaşca partinică, fiecare dintre ei. Antimioriticii aruncă fără scrupule o capodoperă literară în pestilenţiala mocirlă politică, în latrina luptei lor pentru putere. Sunt foc de supăraţi că poporul „mioritic" nu se lasă destul de iute şi de lesne instigat, asmuţit – când hăis, când cea, când hoo! – după cum se strămută ei dintr-un partid în altul şi ţopăie dintr-o alianţă în alta, doar-doar le iese pasenţa la guvernare. De regulă, din rândul lor câştigă cel mai tare în... manipulare. E o realitate pe care o vezi limpede abia când îi priveşti detaşat, eliberat de orice iluzie că aspiranţii la putere ar avea şi principii, nu doar interese. Abia atunci sare în ochi grotescul acrobaţiilor prin care trec de colo-colo, îşi schimbă obrăzarele, şi culorile, şi iniţialele partidelor mult mai des decât îşi achită impozitele. *Dacă* şi le achită. Îi enervează pe toţi absenteismul la vot şi la proteste stradale dirijate. De-asta, dar şi din motive mai... global(ist)e, antimioritismul e un curent transpartinic. Iar ei, în loc să caute cauzele reale ale absenteismului, să se autoanalizeze, să-şi asume greşelile, să le îndrepte (n-ai să vezi!), se jeluiesc, acuză şi, cu maximă laşitate, aruncă pisica moartă în ograda ciobănaşului. Aşa se pot lepăda 'mnealor de orice vină, de orice datorie şi răspundere, spălându-se pe mâini ca Ponţiu Pilat.

Se prefac a nu înţelege diferenţa între resemnare/inerţie şi un fel paşnic de-a li se spune, prin absenţă de la vot ori de la proteste contrafăcute: „la mai duceţi-vă pe pustii, că m-am lămurit ce-i cu voi! Refuz să vă fiu complice! Am eu lucruri mai bune de făcut! Mă acuzaţi, mă dispreţuiţi, minţiţi, falsificaţi, răstălmăciţi, subminaţi cultura şi vreţi să vă votez, să ies în stradă pentru voi?! Hai, pa! Asta e bâta mea. Paşnică. Democratică. Îl preferaţi pe unul înarmat cu o bâtă noduroasă, gata să v-o frângă pe spate? Poate vi s-o împlini visul. Deocamdată, *mare noroc aveţi,* măi, anti-mioriticilor, că nu sunt aşa cum vreţi voi să fiu! Un sfat mioritic pe gratis: *nu vă forţaţi norocul!* Aşa e *mioritically correct!"*

(M.M.S. *ot Ţara Bârsană*)

Este de reţinut că sunetul însuşi devine teren de investigaţie prin practica diverselor tehnici, ceea ce face iminentă o schimbare în însăşi gândirea muzicală. Nu este întâmplător, de pildă, că marii compozitori care au dat tonul în muzica secolului 20 (Schönberg, Stravinski, Debussy) au fost ei înşişi şi teoreticieni de marcă; chiar Arnold Schönberg, de care se leagă în cea mai mare măsură promovarea atonalismului, este autorul unor lucrări teoretice: *Harmonienlehre* (1911) şi *Structural functions of harmony* (1950).

În aceasta din urmă, scrie: „După multe tentative infructuoase de-a lungul a circa douăzeci de ani, am trasat bazele unui nou procedeu de *construcţie* muzicală (subl. n.), procedeu care îmi pare a fi în stare de a substitui în articulaţiile structurale un tempo garantat al armoniei tonale... Am numit acest procedeu *Metoda de compoziţie cu douăsprezece note puse în relaţie numai una cu alta.*" (A. Schönberg, *Metodo di composizione con dodici note poste in relatione soltanto l'una con l'altro* (redă: *Method of Composing with 12 Tones,* conferinţă ţinută în martie 1941 la Univ. din California), în G. Salveti, *La Nescita del Novecento, Storia della musica,* 10, Torino, 1991, p. 345. Pentru aceasta a propus compoziţiile sale: *5 piese pentru pian*, op. 23; *Variaţiuni pentru orchestră,* op. 31; *Concertul pentru pian*, op. 42 (o oarecare întoarcere la tonalitate): *Pierre lunaire; Kammersymphonie,* op. 9.

Este de interes motivarea acestei concepţii: „Justificată de dezvoltarea istorică, metoda de compoziţie cu douăsprezece note nu-i lipsită de susţineri estetice şi teoretice. Dimpotrivă, aceste susţineri sunt menite de a ridica procedeul tehnic la rangul şi la importanţa unei teorii ştiinţifice... Pornind de la ideea că muzica nu este cu totul una dintre multele forme de divertisment, ci este prezentarea de către un poet muzical sau un filosof muzical, de idei muzicale care trebuie să corespundă legilor logicii umane şi de a fi, deci, parte din ceea ce omul poate percepe, raţiona şi exprima." (*Ibidem*)

„Validitatea acestei forme de gândire muzicală – subliniază Schönberg – este demonstrată de legea privind unitatea spaţiului muzical la care acum ne putem referi mai precis, definindu-l astfel: *unitatea spaţiului muzical reclamă o percepţie unitară şi absolută.* În acest spaţiu ... nu există, în mod absolut, deasupra nici dedesubt; dreapta sau stânga, în faţă sau în spate. Orice configuraţie muzicală, orice mişcare a notelor trebuie de-acum să fie înţeleasă ca o relaţie reciprocă a sunetelor, a vibraţiilor oscilatorii care se prezintă în diferite puncte şi în tempo diferit." (*Ibidem*)

După cum se vede, „emanciparea" distonanţei în epoca atonalismului nu-i lipsită (la Schönberg, îndeosebi) „de deschidere, mai mult, de un compromis între rigoarea constructivă şi utilizarea de moduli expresivi şi formali ai tradiţiei", aşa cum o arată *Concertul pentru vioară* (1936) şi *Concertul pentru pian* (1942), în care „seria însăşi conţine elemente tonale". (Guido Salveti, *La Nascita del Novecento*, p. 215)

(Va urma)

Homo sapiens

Oraşul meu

Constanţa VAIDA HALIŢĂ

Păstrarea moştenirii culturale, în contextul exploziei tehnologice şi schimbărilor severe ale climatului apărute, cere o rezolvare în politicile de dezvoltare a teritoriilor. Tema suscită temeri, controverse şi dezbateri, atât la nivel global, cât şi la scara comunităţilor umane.

Tendinţa de ignorare a istoriei culturii specifice unor comunităţi şi a experienţei de viaţă acumulate de acestea în timp poate avea consecinţe nefaste în dezvoltarea lor ulterioară, ne spune preşedintele Academiei Române, acad. Ioan-Aurel Pop: *Trendul contemporan este de ignorare a trecutului omenirii, a experienţei de viaţă a comunităţilor, mai ales a celor naţionale. Motivele sunt multe, de la graba planetei de a se autodistruge prin poluare, dezechilibre, catastrofe naturale etc. până la globalizarea prost înţeleasă şi de la ideea că memoria este inutilă până la superficialitate, ignoranţă, trivialitate, violenţă, toate cultivate de forţe mult mai puternice decât ne putem noi închipui... Rezultatul acestor demersuri insistente din ultima vreme este crearea de mecanisme umane, de roboţi, de marionete uşor de manipulat, prin vot ori prin alte mijloace. Oamenii lipsiţi de cultură generală şi de orizont artistic, oamenii capabili să rezolve doar probleme limitate... Elita clasică a acestei lumi pare abulică, ameţită, adormită, fără nerv şi fără voinţă. Aici nu este vorba despre conflictul dintre generaţii, nici despre mitul vârstei de aur, nici despre nostalgia tinereţii, ci de realism.* (Comunicare la Congresul Istoricilor Români, Cluj-Napoca, 25-28 august 2016)

Confruntaţi cu provocările timpului, trebuie să conştientizăm că oraşul este altceva decât o aglomerare de locuri de divertisment, loc în care totul se cumpără şi se vinde ca într-o piaţă extinsă, până la urmă, locul unde fugim de noi înşine. Apare astfel prioritatea cultivării solidarităţii tineretului în jurul fiinţei oraşului lor, a mândriei legitime în raport cu urbea locuită şi a unor activităţi de ocrotire şi dezvoltare a acesteia.

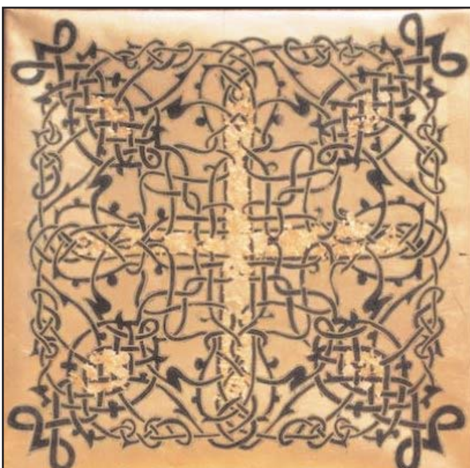
Oraşele pe care le-am cunoscut, în care am trăit, s-au născut şi au crescut în cursul multor ani, odată cu ţara, pentru a ajunge la ceea ce vedem azi, urmare a sacrificiului şi actelor de cultură şi muncă ale locuitorilor care s-au succedat pe aceste meleaguri. Putem printr-o privire peste umăr să ne facem că nu ştim această poveste? Legătura cu trecutul nostru, cu strămoşii noştri, cu faptele lor, pe care ni le-au transmis cu grijă, ca o moştenire, nu poate fi ignorată, este un trecut care a devenit soclul prezentului.

Am rămas cu sentimentul că acele oraşe, acea atmosferă, îţi conferă identitate proprie şi că, la rândul tău, cu ataşament şi cu dragoste, eşti chemat să lucrezi la edificarea lor viitoare. Dacă rupi cu trecutul, navighezi fără busolă, într-o călătorie cu o destinaţie imprevizibilă şi compromiţi viitorul. Cunoaşterea istoriei este cea care conferă omului o stabilitate în trecerea timpului şi sentimentul controlului destinului său. O parte consistentă pe care nu poate să ne-o ia nimeni este amintirea. Prin delăsare, nebăgare de seamă şi uitare, dezrădăcinăm cultura şi istoria din inimile şi minţile copiilor, adolescenţilor.

În Oradea timpului la care mă refer mai jos, atmosfera caldă, ritmul calm al activităţilor menţinut de-a lungul unei zile, succesiunea evenimentelor, sărbătorilor naţionale şi religioase, cu înţelegerea importanţei lor, au format sentimentul de încredere şi solidaritate în sânul comunităţii şi în cercul familial, între oameni la diferite vârste, cu diferite formaţii. Nefiind numai o chestiune de vârstă, cum să nu apară azi conflicte între generaţii dacă nu mai trăim *împreună* şi dacă nu împărtăşim *aceeaşi cultură?!*

Oamenii oraşului meu se cunoşteau, se întâlneau, se apreciau. Se legau prietenii durabile, *înrudiri* (ne aducem aminte de filmul *Rubedenii* al lui Nikita Mikhalkov, de detaliul cu găleata bunicii?), se dezvoltau preocupări profesionale comune, se întreţinea o viaţă culturală şi spirituală. Impostura nu îşi putea găsi uşor un loc. Oraşul în care m-am născut, din care am plecat, nu era o aglomerare de magazine, instituţii sau oameni, rezultată din jocul întâmplător al diverselor interese. Oraşul reprezenta un univers uman în sine, ne reprezenta pe noi, alcătuire durabilă născută în timp, împreună cu vieţile noastre, din destine întreţesute într-o dependenţă materială şi sufletească firească.

Astăzi, unele oraşe, în special cele nou create sau cartierele noi, sunt proiectate după reguli urbanistice, ştiinţifice, învăţate în şcoală şi dezvoltate de-a lungul timpului. Totuşi, ele par mai curând un decor frumos, dar artificial, devin laice în sensul larg al cuvântului, lipsite de componenta spirituală, de viaţă sensibilă a omului, de te întrebi, cu o senzaţie de rătăcire într-o lume străină, unde te găseşti de fapt. Dezvoltarea noilor aşezări

umane, sau parte din ele, zonele noi, sunt orientate mai degrabă spre satisfacerea unei societăţi preocupate cu precădere de aspectele comerciale, atrase de descoperirile de ultimă oră – ne întrebăm cât de utile –, având banul şi comoditatea ca scop suprem.

Un oraş se construieşte atât cu beton şi fier, cât şi cu idei şi cuvinte născute din istoria lui, care urcă până la origine, ca şi din dorinţa de scriere în continuare a unei noi pagini în această istorie. Pe această cale, dacă îl lăsăm să crească, oraşul devine un *personaj cu identitate,* un oraş viu, care solidarizează comunitatea şi în acelaşi timp atribuie fiecărui membru al ei sentimentul de apartenenţă şi de responsabilitate.

Sub guvernările totalitare, cazul ţării noastre în trecut, se cultiva o falsă solidaritate între oameni, se dezvolta un individualism izvorât dintr-un instinct de conservare. Proprietăţile nu aparţineau oamenilor, erau doar bunuri ce puteau fi folosite, oraşul nu era al comunităţii. În cazul nostru, au apărut serioase neajunsuri economice, păcatul originar fiind *separarea procesului de liberalizare* a preţurilor de *constituirea proprietăţii private,* poate singura care ar fi putut asigura o participare reală, de altfel mereu clamată, a societăţii la reforme.

În ultimii treizeci de ani, abordarea acestor probleme nu s-a schimbat de ajuns, reglementările regimului proprietăţii private nu au fost înadins respectate şi exact din aceasta s-a născut regimul *baronilor* de azi. Depersonalizarea oraşului a continuat, în oraşele noastre *de stat*. Nici acum comunitatea nu participă atât cât ar fi necesar şi legitim la edificarea oraşului, la conservarea mediului şi la crearea solidarităţii care ar trebui să rezulte natural. Conducerea discreţionară, dictatorială, a fost înlocuită cu dictatul banului, cu regii asfaltului, cu stăpânii betoanelor, care comandă estetica şi funcţionalitatea urbană, în ciuda punctelor de vedere şi avertismentelor lansate din interiorul Uniunii Arhitecţilor şi al Ordinului Arhitecţilor. Se ridică probleme acute şi se impune găsirea unor soluţii, inclusiv pentru gravele probleme de securitate urbană. Copii noştri privesc oraşul pe fereastră, nu ajung să se joace nici măcar în faţa blocului, ca atunci când erau cu cheia de gât. În ţările occidentale, dezvoltate, specialiştii urbanişti, arhitecţi, ingineri, ecologişti şi sociologi manifestă preocupări serioase multidisciplinare pentru salvarea habitatului uman şi a fiinţei oraşului, cu zestrea lui istorică, considerând toate implicaţiile acestui demers. Cum să-l reapropiem de natură pe omul de la birou, din faţa laptopului posesiv, cum ar ajunge el să vadă o grădină, un arbore, ceva viu, crescând mai aproape de el.

Întorcându-mă la propria mea experienţă de viaţă, pot aduce unele exemple, în susţinerea celor câteva idei exprimate.

Mi-am părăsit oraşul când aveam cinci ani, în septembrie 1940, când am plecat în refugiu la Bucureşti, în faţa noii stăpâniri maghiare, impuse de Dictatul de la Viena din 30 august 1940, Palatul Belvedere. Bazele dictatului fuseseră trasate de frăţia Hitler – Stalin (prin celebrul pact din 1939 semnat de U.W. Joachim von Ribbentrop şi de Vyacheslav M. Molotov, rămas bolşevic stalinist până la ultima suflare). Am părăsit atunci, de fapt, un mod de viaţă caracteristic pentru acel timp, al perioadei interbelice.

Viaţa noastră a fost marcată de statutul de refugiat, de nou sosit într-o altă lume, adăpostit de nevoie şi prea puţin asimilat. Întreaga societate trecea prin schimbări importante, consecinţe ale războiului şi apoi ale instaurării noului regim politic opresiv. Se trăsese Cortina de fier, am rămas sub comunişti o jumătate de secol şi mai mult şi, ce să mai povestesc, aceasta ne-a fost viaţa. Schimbarea aceasta brutală a cursului vieţii a resimţit-o în special tata. Era o fire introvertită, discretă, un caracter integru, din fire conservator. Din tot ce reprezentase existenţa lui până la război nu mai rămăsese aproape nimic. S-a orientat ulterior, după eliberarea Ardealului, spre Sângeorz, cu izvoarele lui de ape minerale. Acest loc a fost pentru el, de-a lungul anilor, punctul de reper al vieţii. Acolo îşi avea rădăcinile, acolo sunt mormintele familiei, de acest pământ nu s-a putut despărţi nici atunci când, după doar câţiva ani de pace, ni s-a luat casa familiei din localitate, la naţionalizare. Cu un devotament şi cu o perseverenţă greu de înţeles pentru mine atunci, revenea în Sângeorz, în fiecare an, timp de o lună, ca medic balneolog, detaşat de la spitalul unde lucra în Bucureşti, şi continua, în condiţii modeste, lucrările de cercetare a calităţilor curative ale apelor minerale *Hebe.*

Sângeorzul, ca orice aşezare umană, cetate sau oraş, a căpătat personalitate şi faimă atât datorită frumuseţii naturale a zonei, existenţei izvorului binefăcător de sănătate, cât şi a oamenilor care au trăit aici, l-au iubit şi s-au preocupat de dezvoltarea lui.

Oraşul şi izvoarele lui de apă minerală au o istorie îndelungată, fiind cunoscute din timpul Imperiului Habsburgic şi probabil de mult mai dinainte. Mulţi suferinzi din părţile Europei centrale, slovaci, maghiari, polonezi, evrei, veneau anual la o cură de „borcut”. Faima şi beneficiile apelor au fost uitate în timpul ocupaţiei maghiare. Totuşi, staţiunea balneară a supravieţuit sub regimul trecut, oferind servicii bolnavilor trimişi cu bilet de la sindicat. Lovitura de graţie i-a fost dată Sângeorzului *după revoluţie,* ca şi multor altor cazuri asemănătoare, când imobilele naţionalizate cu întregul stabiliment balnear s-au ruinat, fără stăpân, nici cel de drept căruia i s-a refuzat sau tergiversat retrocedarea, nici statul, care şi-a luat mâna ocrotitoare, socotind cu o surprinzătoare gândire capitalistă, dar perfect explicabilă pentru nişte prădători, că acolo nu este o afacere rentabilă.

→

Homo sapiens

Astfel s-a desăvârşit *distrugerea unui reper istoric,* cu o comunitate românească cu tradiţii, constituită în decurs de decenii. Aşa a ajuns şi casa noastră, veche de peste o sută cincizeci de ani, pe mâna unor oameni fără suflet şi fără cultură, care au instalat în fostul cabinet medical şi laborator al tatei o cârciumă „rentabilă", neglijând restul casei. Casa s-a degradat, iar structura de lemn a acoperişului s-a prăbuşit, urmare a infiltrării apelor pluviale. După o luptă cu autorităţile locale ce a durat peste zece ani, am recuperat ce mai rămăsese din casă, o ruină, şi am vândut-o, neavând altă soluţie. Costurile şi efortul pentru o restaurare depăşeau posibilităţile mele. Apoi, noul proprietar a dărâmat-o. Doar placa memorială plasată pe faţada ei, de către regimul comunist, îi aminteşte pe Odobescu, Coşbuc, Rebreanu, care au poposit şi au scris în această casă, oaspeţi ai unchiului meu, profesorul Solomon Haliţă. Placa a fost recuperată şi plasată pe faţada primăriei Sângeorzului, o decoraţie bine meritată.

Casa adăpostise trei generaţii, înaintea mea – Maxim şi Ileana Haliţă, străbunicii mei, profesorul Solomon Haliţă, unchiul meu, şi medicul Mircea Haliţă, tatăl meu. În această casă, unchiul Solomon îşi petrecea vacanţele, venind din Regat cu paşaport, şi invita notabilităţile din regiune, pentru a dezbate problemele învăţământului din Ardeal şi ideea realizării Unirii tuturor teritoriilor locuite de români cu Patria Mamă. Tot aici primea, cu drag şi răbdare, ţărani localnici, care veneau cu încredere la el, pentru a primi un sfat în necazurile lor personale.

Simţământul „de acasă", de „oraşul meu" pe care l-am avut în copilărie, legat de Oradea, sau cel de „grădina mea luminoasă", inspirat de Sângeorz, nu l-am mai putut reface. Grupul de familii prietene, societăţile culturale, cluburile şi asociaţiile artistice sau sportive locale, colectivităţile religioase, parohiile, toate construite cu participarea oamenilor, s-au destrămat pe drumul refugiului şi în timpul regimului comunist. Procesul a continuat după 1989 cu aportul unor administraţii nepricepute sau rău intenţionate.

În Oradea, cercul de prietene al mamei nu se întrunea doar la o cafea cu fursecuri, ci se implica în activităţi ale Crucii Roşii şi în dotarea orfelinatului. Pentru prima oară am aflat atunci de existenţa unui cămin de copii orfani, când mama m-a dus la o serbare organizată de cercul acestor doamne, în beneficiul instituţiei, şi am aflat că există copii fără părinţi. Altă dată, un grup de doamne din eparhia greco-catolică din Oradea au plecat cu trenul la Roma, în pelerinaj. De menţionat în acest eveniment este faptul că deşi nu toate doamnele erau greco-catolice, inclusiv mama care era ortodoxă, totuşi se simţeau parte a familiei oraşului lor. O fotografie a grupului le arată pe doamnele pelerine, îmbrăcate frumos în costume naţionale, mesagere ale artei noastre populare dincolo de graniţă.

La Sângeorz, oraş mic, legăturile de prietenie erau încă mai evidente. Toţi oamenii se salutau pe stradă, se opreau, vorbeau, fără grabă şi obsesie a trecerii timpului. Noi făceam haz de acel „am, n-am înfăţişare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal" şi sesizam pe drept comicul, dar nu băgam deloc de seamă că în spatele acestor tabieturi era o altă viaţă, poate mai respirabilă, mai normală, decât cea de care avem noi parte astăzi. Oamenii îşi transmiteau ultimele noutăţi, ştirile privind organizarea unei nunţi, a unei înmormântări sau relative la sosirea unui vizitator sau a membrilor familiilor de seamă. Am devenit azi atât de *ocupaţi,* am eliminat atât de multe din ceea ce *umplea timpul,* încât am evacuat şi mare parte din omenescul relaţiilor.

Traversând Sângeorzul de la gară până la casa noastră, copiii întâlniţi pe drum anunţau: „O vinit domnu' doctor Mircea cu fimeia şi băieta". Seara, pe veranda casei, se adunau negreşit câţiva prieteni şi se juca *rummy* şi alte asemenea jocuri, mai puţin din pasiune pentru joc, cât mai ales pentru reluarea poveştilor începute cu un an în urmă, a problemelor apărute între timp în funcţionarea băilor, sau pentru o mică consultaţie medicală la tata.

Mai târziu, am cunoscut Bucureştiul, în primii ani ai războiului, când, refugiaţi din Ardealul ocupat de maghiari, locuiam găzduiţi de bunica Virginia, mama mamei, în micul ei apartament. Locuinţa era situată pe Calea Călăraşilor, în apropiere de Biserica Sf. Vineri, într-un bloc nou, în stilul modernist, adoptat de mulţi arhitecţi. M-aş referi în special la Horia Creangă şi Duiliu Marcu, care au promovat o arhitectură de avangardă, epurată de decoraţiuni în exces, păstrând un echilibru clasic. Apariţia unor clădiri noi în zonă nu distona cu restul cartierului, care prin alcătuirea lui eterogenă oferea loc diverselor construcţii ca stil şi epocă. Urmând Calea Călăraşilor către Piaţa Unirii, pe latura stângă a ei, intrai într-un cartier cu un specific aparte. Aici te întâlneai cu clădiri vechi, unele monumente de arhitectură, dar şi cu locuinţe şi magazine modeste, marcate de timp.

Pe străzile întortocheate ce se desprindeau din Calea Dudeşti, care începea de aici, descopereai o lume extrem de pitorească, plină de animaţie, a unui cartier locuit în special de familii evreieşti. Îmi amintesc vitrinele cu păsări tăiate ritual, cu fructe şi legume proaspete, de dughenele înghesuite, cu comerţ de mărunţişuri necesare în gospodărie sau articole de mercerie, aţe, nasturi, panglicuţe. Peste tot forfotea o lume vie de mici meseriaşi şi negustori, oameni care se cunoşteau între ei, prieteni sau rude, amabili şi prietenoşi cu clienţii. Pe lângă marele Templu Coral al cultului mozaic, existent şi astăzi, pe atunci te puteai întâlni şi cu alte clădiri de cult ale comunităţilor, sacrificate în anii '80. În acele împrejurări a fost demolată Biserica Sf. Vineri, un monument emblematic al capitalei, situat cap de perspectivă privind dinspre Piaţa Unirii, fapt care, evident, a deranjat conducerea de partid. Acest sfânt lăcaş aşezat aproape simetric faţă de axul Căii Călăraşilor cu templul amintit părea o mărturie a bunei coabitări a celor două culte, pe teritoriul oraşului.

Astăzi întreaga zonă are o altă înfăţişare. După decuparea Bulevardului Unirii, Decebal şi mai departe, acest cartier a dispărut şi odată cu el ce mai rămăsese din pitorescul lui, după plecarea unei mari părţi din comunitatea evreiască. Nevoia construirii de locuinţe pentru populaţia în creştere, a rezolvării circulaţiei tot mai dificile, duce în mod firesc la modificări structurale importante în vechea configuraţie a oraşului. Peste tot în lume, în ultimele două secole, oraşele au suferit intervenţii necesare, uneori dureroase. Se taie un ţesut bolnav şi se dezvoltă altul mai sănătos, cureţi un cvartal insalubru şi apare o zonă verde, lărgeşti o stradă şi ia naştere un bulevard care fluidizează transportul. Toate acestea sunt bune şi necesare, cu condiţia să fie date pe mâna specialiştilor în domeniu, care să hotărască oportunitatea lucrărilor şi să nu fie subordonate gustului unui conducător nepriceput.

Soarta acestui cartier, ca şi a celui situat pe amplasamentul „Casei Poporului" mi-a fost dat să o cunosc mai bine datorită obligaţiilor de serviciu. Am avut atunci sentimente de regret şi frustrare, socotind că prin activitatea mea contribuiam la ştergerea din harta oraşului a unui patrimoniu cultural ce nu mai putea fi înlocuit. Asistam la dispariţia unei lumi, a unui mod de alcătuire a vieţii, a unei epoci. Bucureştiul, prin trecerea anilor, devenise pentru mine un al doilea oraş natal. Am rămas totuşi pasivă, construindu-mi o scuză fragilă şi comodă: „Ce-aş putea face din poziţia mea măruntă? Mai nimic!"

Cea mai mare performanţă de rezistenţă a momentului a fost promisiunea pe care mi-am făcut-o, şi am ţinut-o, de a nu scanda, niciodată, la manifestaţiile la care eram duşi cu cârdul, numele dictatorului.

Am rămas datoare doar cu o întrebare: mai putem salva ceva?

Lacrima Anei

Manole

Am oprit timpu-n loc
să nu mori niciodată.
Zările ţi se năruiesc la picioare
şi sufletul tău creşte prin mine
şi mă doare.

Anotimpul acela n-a mai putut să plece.
Şi eu am rămas în vreme.
Să durez cu poeme
vârsta ta care trece
mereu prin vârsta mea.
Şi-mi face veşnicia mai lungă şi mai grea.

Ană

Ană, nume de legendă răzvrătit,
nume alb, crin înflorit.
Lebădă înainte de moarte,
zare cu zare te-mparte.

Ană, cuvânt fără contrar
cu silabe de floare.
Paralele despărţite de soare,
pe care zilele sar.

Ană, început de idee,
gând străfulgerat de dor.
Zbor sfâşiat de curcubeie
unde durerile mor.

Ană, ecou de baladă.
Zări de-ncercuit iubirea ţi-adun
Şi le topesc în foc de zăpadă,
Gata oricând să te răzbun.

Ana Mâşlea (3 februarie 1938, Suceveni, Galaţi – 30 decembrie 1980, Iaşi), urmează Liceul Sanitar la Galaţi, apoi Facultatea de Istorie şi Filosofie la Iaşi, pe care o absolvă în 1966. Debutează în 1959, cu versuri, în ziarul *Viaţa Nouă,* din Galaţi, colaborează la mai multe reviste.

Antum, îi apar trei volume de versuri, *Fructul apei* (1969), *Ziua dragostei* (1972) şi *În aşteptarea zăpezilor* (1978), iar postum culegerea Crinul (1984).

Poemele alăturate sunt reluate din volumul *Fructul apei,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969.

(Din)Spre Rădăcini

Statuia regelui *Decebalvs* la Bucureşti

Constantin PETOLESCU

În anul 86, forţele romane se apropiau ameninţător de graniţele Daciei. Împăratul Domitianus era hotărât să rezolve „problema dacică"; el însuşi s-a deplasat în Moesia, pentru a fi cât mai aproape de zona operaţiunilor militare, stabilindu-şi cartierul la Naissus (azi Niš, pe râul Timoc, în Serbia). Împăratul a încredinţat comanda operaţiunilor militare lui Cornelius Fuscus, comandantul gărzii pretoriene (*praefectus praetorio*).

În acest moment critic, în clasa politică conducătoare dacică se produce o decizie radicală: regele Duras (= Diurpaneus), probabil deja în vârstă, cedează tronul lui Decebalus. Această decizie avea desigur în vedere faptul că Decebal era succesor legal la tron, în puterea vârstei, cu reale calităţi deopotrivă de comandant militar şi de diplomat. Iată caracterizarea pe care i-o face istoricul roman Cassius Dio (67, 6, 1): „Foarte priceput la planurile de război şi iscusit în înfăptuirea lor, ştiind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe duşman şi a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător şi se pricepea să folosească izbânda, dar şi să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un duşman de temut pentru romani." (Este surprinzător cum unele dintre aceste calităţi ale regelui dac se regăsesc în portretul lui Ştefan cel Mare, pe care i-l schiţează cronicarul Grigore Ureche, în *Letopisetul Ţarii Moldovei,* ed. C.C. Giurescu, Craiova, 1934, p. 61: „Amintrelea era om întreg la fire, neleneş şi lucrul său îl ştia a-l acoperi, şi unde nu gândeai acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vâra, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpteze, şi pentru aceea rar război de nu biruia, şi unde-l biruia alţii, nu pierdea nădejdea, că ştiindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor.")

Caracterizarea extrem de concisă, dar cuprinzând trăsăturile esenţiale ale portretului moral al lui Decebal, întreprinsă de istoricul antic, ne dispensează de a insista asupra calităţilor sale de strateg militar şi diplomat. Ele reies, de altfel, destul de clar din relatarea conflictului militar cu Imperiul condus de Domitian (imprudentul „general" roman şi armata sa pătrunsă în Dacia sunt nimicite de dacii conduşi de regele lor) şi din aranjamentele păcii din anul 89 (prin tratatul încheiat cu Roma, Decebal devenea „rege prieten şi aliat al poporului roman": *rex amicus et socius populi Romani*).

Roata istoriei se schimbă însă odată cu urcarea pe tron a împăratului Traian; rezistenţa eroică a dacilor l-a obligat pe Traian să poarte două grele războaie (101-102, 105-106 p. Chr.). Regele sfârşea eroic, iar regatul său devenea provincie romană. Paradoxul istoriei face ca momentul să coincidă cu începutul sintezei daco-romane, care, după o jumătate de mileniu, se încheia cu naşterea poporului român şi a limbii române.

Imperator Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus şi-a sărbătorit cu fast *Victoria Dacica;* propaganda imperială în jurul acestui moment crucial al istoriei romane constă într-un şir de emisiuni monetare, monumente epigrafice înălţate în toate colţurile Imperiului şi mai cu seamă printr-o realizare excepţională a artei romane: Forul lui Traian, împodobit cu statuile de daci şi Columna Traiana.

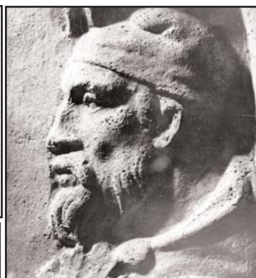
Aceasta a fost şansa istoriei noastre; astfel, Decebal este singurul dintre regii daci al cărui chip a fost imortalizat de arta plastică antică. (Vezi H. Daicoviciu, *Portrete dacice,* Bucureşti, 1984, p. 108 si urm.)

Cum este şi firesc, atenţia istoricilor s-a îndreptat în primul rând spre Columna lui Traian. Episoadele succesive ale acestei naraţiuni în imagini sculptate reproduc de 60 de ori chipul cuceritorului; era firesc, deci, ca acest *de bello Dacico* în piatră să redea cel puţin de câteva ori chipul marelui adversar al Romei. Cercetătorii Columnei s-au oprit asupra a opt scene, în care poate fi identificat cu destulă certitudine regele Decebal. (Vezi Em. Panaitescu, *Il ritrato di Decebalo*, ED, I, 1924, p. 387 şi urm.; R. Vulpe, *Despre portretul lui Decebal, Apulum,* 13, 1975, p. 71 şi urm.)

Scena XXIV: lupta de la Tapae; în spatele liniei de bătaie, printre arbori, se zăreşte profilul unui pileat dac, care urmăreşte cu înfrigurare bătălia. Încordarea de pe faţa acestuia arată că este vorba de un personaj de seamă, identificat cu Decebal de cei mai mulţi exegeţi ai Columnei.

Scena LXXV: capitularea dacilor la sfârşitul primului război, în vara anului 102. Împăratul Traian, pe tron, primeşte solia de pileaţi şi comaţi care, aruncând armele, îngenunchează înaintea împăratului. Un impunător nobil dac încheie şirul; dar, spre deosebire de ceilalţi, el stă în picioare, în atitudine demnă, exprimând cererea de pace prin întinderea braţelor: este fără îndoială regele Decebal.

Scena XCIII: moment din al doilea război; în faţa unei cetăţi, dacii încearcă o ieşire contra duşmanului. Se disting patru pileaţi, dintre care unul singur nu poartă scut, ci doar o spadă neobişnuit de lungă şi lată; ceilalţi au privirea întoarsă spre el, ca pentru a primi un ordin. În mulţimea dacilor, plină de mişcare şi emoţie, figura centrală – Decebal, fără îndoială – apare impunătoare, exprimând autoritate şi hotărâre.

Scena CXXXV: spre sfârşitul celui de-al doilea război; într-un episod secundar, daci asaltând un castru roman. În imaginea din dreapta, încadraţi de copaci, un grup de trei pileaţi urmăresc cu îngrijorare lupta. Cel din centru, privind încordat, a fost identificat cu Decebal.

Scena CXXXIX: într-o pădure, un grup de daci ascultă alocuţiunea unei căpetenii. Acesta are capul descoperit ca şi ceilalţi. Deteriorarea scenei nu permite a distinge trăsăturile personajului. Ipotetic, el a fost identificat cu Decebal. Scena vrea poate să-l arate pe rege încercând să iasă din încercuire, probabil travestit, pentru a nu atrage special atenţia romanilor.

Scena CXLIV: grup de călăreţi daci, urmăriţi de cavaleria romană; cel din centru, cu figura tratată mai îngrijit, a fost identificat cu Decebal.

Scena CXLV: regele, rămas singur, este înconjurat de cavaleriştii romani. Căzut la tulpina unui stejar, sprijinit în genunchiul stâng şi trăgând cu mâna stângă pulpana mantiei spre a-şi dezveli pieptul, Decebal îşi înfige pumnalul în gât.

Scena CXLVIII: în interiorul unui castru roman (probabil la Ranisstorum), împăratul rosteşte o alocuţiune, iar pe o tipsie sunt prezentate soldaţilor capul cu pileus şi mâna regelui. Scena este mutilată.

Cele opt scene prezentate pe scurt sunt singurele de pe Columnă în care chipul regelui poate fi identificat cu probabilitate. După părerea lui Emil Panaitescu, Traian a fost însoţit în Dacia de o echipă de pictori şi sculptori, care ar fi imortalizat diferite aspecte ale campaniilor dacice. Astfel, la Pliniu cel Tânăr citim în *Panegiric* (17, 2), când îşi închipuie viitorul triumf al lui Traian: „Mi se pare că văd tablourile pline de isprăvile groaznice ale barbarilor..." Cel puţin Apollodor a luat parte la război şi fără îndoială că lui i-a venit gândul să împodobească fusul Columnei cu imagini din războiul dacic. Romanii au avut prilejul să vadă direct chipul lui Decebal măcar o dată, cu ocazia capitulării dacilor după primul război. Deşi mai sceptic, Radu Vulpe îşi îndrepta preferinţa spre „cea mai expresivă şi cea mai impresionantă dintre ele, fără îndoială cea din scena XXIV de la Tapae [...]. E motivul pentru care şi este în general reprodusă, în mai toate tratatele din vremea noastră, ca cea mai verosimilă dintre reprezentările chipului lui Decebal. Desigur, şi această figură rezultă din multă imaginaţie, dar este imaginaţia unui contemporan, care va fi putut reţine, cel puţin din auzite, dacă nu din proprie impresie, unele trăsături ale portretului regal."

În afară de reprezentările de pe Columnă, regelui dac i-au fost atribuite două dintre busturile de nobili daci care împodobeau odinioară Forul lui Traian.

Unul a fost descoperit în 1822 şi se păstrează acum în Muzeul Vaticanului. Bustul şi gâtul sunt restaurate pe trei sferturi; înălţimea este de 1,05 m (capul măsoară 0,60 m). Personajul poartă barbă scurtă, mustăţi, iar părul, de asemenea scurt, este acoperit de o bonetă moale de lână cu moţul aplecat înainte. Faţa este severă, cu pometţii uşor ieşiţi, arcadele mari şi arcuite, gura mare şi puternică. Această reprezentare a fost apropiată de Em. Panaitescu de cea de pe Columnă, din scena bătăliei de la Tapae. (Vezi şi A. Decei, în *Magazin istoric,* VIII, 1974, 6 (87), pp. 2–8.)

Celălalt bust, de dimensiuni ceva mai mari, a fost descoperit în 1855 în Forul lui Traian şi a făcut parte la început din colecţia Campana din Roma; acum se păstrează în Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg. Bustul este acoperit de o mantie prinsă de umărul drept cu o fibulă rotundă. Chipul personajului apare impunător – cu privirea înainte, mustăţi şi barbă cu şuviţele ceva mai lungi, iar pe cap cunoscutul *pileus.*

După părerea lui R. Vulpe, cele două busturi ar reprezenta doar nobili daci captivi; un argument important adus de acest istoric ar fi că portretul din Muzeul Vaticanului provine din decapitarea unei statui de nobil captiv. Într-adevăr, în timp ce bustul din Muzeul Ermitaj priveşte drept înainte, cel de la Vatican pare a avea privirea lăsată în jos, întocmai ca la statuile de nobili captivi. Poate de aceea H. Daicoviciu înclina a considera bustul de la Ermitaj drept un portret mai probabil al lui Decebal.

De asemenea, o figurină de bronz (î = 11,3 cm) păstrată la Biblioteca Naţională din Paris a fost identificată de autorul acestor rânduri cu regele Decebal care-şi pune capăt zilelor.

Astfel, cele mai autentice reprezentări sculpturale ale regelui Decebal rămân cele de pe Columnă. Alte imagini: pe monumentul funerar al lui Ti. Claudius Maximus de la Grammeni (în fosta provincie romană Macedonia) sau pe vasele de *terra sigillata* din Gallia sunt reprezentări convenţionale, lipsite de detalii şi deci de valoare pentru reconstituirea portretului fizic al lui Decebal.

O identificare importantă s-a făcut în zilele noastre de istoricul de artă Leonard Velcescu - autorul unei teze de doctorat consacrată reprezentării „barbarilor" în arta romană, susţinută la École Pratique des Hautes-Études. După o publicare preliminară (*Dacii în sculptura romană. Studiu de iconografie antică*, Saint-Estève, 2008), lucrarea, într-o formă revizuită şi amplificată, a văzut lumina tiparului la Bucureşti, la Editura Academiei Române.

→

..., cinste cui te-a scris

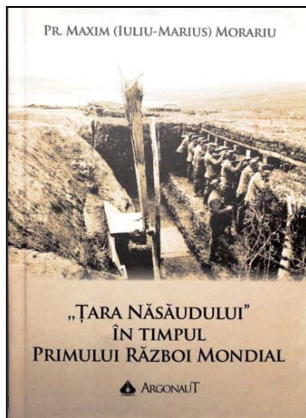
Radu BOTIŞ

Suntem obişnuiţi deja cu studiile de factură istorică, îndeosebi asupra locurilor de baştină, frumosul ţinut al „Ţării Năsăudului", pe care ieromonahul Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, le-a scris, precum una dintre îndatoririle de căpetenie alături de cea de slujitor la sfântul altar strămoşesc pe care le are de împlinit. În continuarea acestora, în 2018, an centenar, vede lumina tiparului cartea *„Ţara Năsăudului" în timpul Primului Război Mondial, aspecte memorialistice, socio-economice şi culturale.*

Apărută la Editura Argonaut din Cluj-Napoca, lucrarea se bucură de o generoasă prefaţă semnată de pr. prof. univ. Ioan Chirilă, preşedintele Senatului prestigioasei Universităţi clujene „Babeş-Bolyai". Acesta afirmă despre autorul cărţii că este un cercetător avizat în zona literaturii memorialistice, care caută să surprindă jurnalul spiritual în formele sale de dezvoltare ca gen şi în continuturile sale de memorie vie a creşterii duhovniceşti, dar şi faptul că jurnalul este o prelungire a sinelui peste timp şi prin ceilalţi într-un act de transcendere a timpului ca pregustare a veşniciei. Fină şi pertinentă observaţie, cât de frumos se împleteşte gândirea universitarului dăruit studiului permanent cu cea a teologului erudit, dar şi trăitor în Hristos!

Suferinţele războiului au lăsat adânci urme, ce se pot vedea din însemnările rămase, iar dacă încercăm să ne transpunem o clipă în tumultul acelor vremi de grele încercări, vom înţelege mai profund drama prin care a trecut colonelul Anchidim Şoldea (1858-1915), originar din localitatea Mititei, fiul preotului Basil Şoldea şi al Nastasiei. El ajunge prizonier în Tarnow, grav rănit la un picior, operat apoi la Budapesta, iar din cauza operaţiei nereuşite, moare pe 13 iunie 1915, departe de cei dragi şi de locurile natale. Jurnalul său rămâne mărturie, fiind poate un act de revoltă ori resemnare.

Alte aspecte ale acelui timp le aflăm din jurnalul lui Gustav Zikeli şi însemnările lui Vasile Măgheruşan. Rămas în spatele frontului din pricina problemelor de sănătate (parţial reale, parţial pretextate), Zikeli se va mulţumi să observe contextul internaţional, să traducă ştirile şi să le publice în periodicele *Wochenschrift* sau *Bistritzer Zeitung,* cu care colabora, informând astfel despre realităţile de pe front şi fiind, cu siguranţă, marcat şi el de ororile războiului. Caporalului Vasile Măgheruşan notează perioadele în care a stat în fiecare loc, arătând cât a durat fiecare campanie. Două mărturii inedite, aşa cum afirmă şi autorul cărţii, cu privire la istoria zonei Năsăudului şi a Bistriţei în timpul Primului Război Mondial, scrise de două suflete greu încercate.

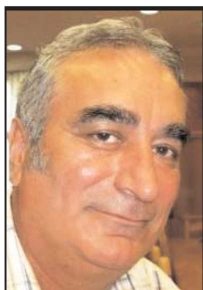
În paginile dedicate *Imaginii Primului Război Mondial reflectat în folclorul din zona Năsăudului* vom observa că dintre ţăranii români din Ardeal, cei din zona Năsăudului au lăsat posterităţii un adevărat tezaur constând în poezii, balade, bocete sau poveşti privitoare la război. Apoi, în capitolul *Imaginea Primului Război Mondial reflectată în cântecele funebre din zona Năsăudului*, autorul identifică elemente ce pot fi încadrate, din perspectiva genului, în categoria folclorului funebru. Experienţa războiului, precum şi ideea morţii s-au amprentat puternic în inimile celor care, frânţi de durerea despărţirii, îşi ostoiau lacrimile şi suferinţa în bocete ori cântări ce dezvăluiau tristeţea. Elementele specifice înmormântării sunt personificate, bocetul relevă însă cu talent literar şi realism durerea pierderii unui tânăr în război.

Urmări ale Primului Război Mondial în localitatea Salva, judeţul Bistriţa-Năsăud: orfani şi văduve de război nu se ocupă de nimic altceva decât de deznodământul, urmele lăsate de conflagraţie: răniţi, invalizi, orfani, văduve. Indubitabil, trebuie să ne gândim, experimentând lecturarea cărţii, că războiul trebuie să devină un act irepetabil.

Recomandată de un bogat index bibliografic, dar şi de unul de nume şi unul de locuri, bine structurată, lucrarea mă motivează să fiu in asentimentul prefaţatorului:

„Părintele Maxim Iuliu-Marius Morariu a adunat prin această cercetare noi date despre mediul prolific cultural, economic şi politic al Ţării Năsăudului şi prin aceasta se aşază în suita de onoare a cercetătorilor năsăudeni care mă face să cobor spre Arhiva Someşană şi spre grupul academicienilor năsăudeni care au dovedit încă odată că românul creşte în cultură şi că în român cultura poate deveni cult al unităţii, memoria vie a documentelor dovedindu-ne aceasta."

Judeţele Argeş şi Muşcel în perioada ocupaţiei germane

Sevastian TUDOR

Titlul anterior, continuat cu ...*în Primul Război Mondial (1916-1918),* aparţine unei cărţi publicate de Sevastian Tudor în 2019, la Editura Ordessos (a Muzeului Judeţean Argeş) din Piteşti. În cele ce urmează, reluăm Cuvântul înainte al cărţii. (Red.)

Perioada 1916-1918 este cea mai grea din istoria poporului român până la cel de-Al Doilea Război Mondial din secolul al XX-lea, atât prin pierderile pe care le-a suferit (umane şi materiale), dar şi prin umilinţa la care au fost supuşi românii de către trupele de ocupaţie.

Intrarea României în Primul Război Mondial a venit după doi ani de neutralitate, nu pentru a cuceri teritorii străine, ci pentru a înfăptui unitatea naţională dorită de veacuri. România era ciuntită în teritoriul său fără Transilvania, Basarabia şi Bucovina. De-a lungul vremii, relaţiile permanente cu românii de peste Carpaţi au alimentat, în tot timpul, originea comună şi continuitatea.

Argeşul şi Muşcelul s-au aflat aproape de ţinuturile sud-transilvănene, Carpaţii Meridionali nefiind o piedică în calea legăturilor trainice care s-au menţinut şi s-au transmis de-a lungul generaţiilor, de-o parte şi de alta a arealului românesc carpatin. Asemănările dintre dovezile materiale şi spirituale ale zonei Argeş-Muşcel cu cele din Transilvania sunt foarte mari, referindu-ne la portul, graiul şi originile comune. Toate acestea au dezvoltat încă din cele mai vechi timpuri un comerţ înfloritor între cele două părţi despărţite pentru o perioadă de timp. Sunt cunoscute schimburile comerciale existente între Câmpulung Muşcel şi Piteşti, pe de o parte, Braşov şi Sibiu, pe de altă parte sau dintre Bucureşti, pe drumul comercial cel mai sigur, pe traseul Curtea de Argeş-Boişoara-Ţara Loviştei, cu Transilvania.

Soldaţii argeşeni şi muşceleni au fost printre primii care au intrat în focul luptelor, în Primul Război Mondial, obţinând primele succese în august în Transilvania şi apoi în luptele din anul 1917. Ei au făcut parte din Regimentul Argeş Nr. 4 din Piteşti, din Regimentul 6 Artilerie şi din Regimentul 70 Muscel şi au luptat cu vitejie la: Bran, Şercaia, Poiana Mărului, Şinca Nouă, Şinca Veche, Făgăraş, Mohu, Dragoslavele, Rucăr, Mateiaş şi în alte localităţi, dar şi la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz în anul 1917.

Cu câteva zile înaintea Adunării Naţionale de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, *Vocea Argeşului,* care apărea la Piteşti (îşi întrerupsese apariţia în perioada ocupaţiei), scria printre altele: „De veacuri neamul românesc hrăneşte un vis, vis frumos pentru realizarea căruia, în cursul vremurilor, acest neam s-a zbătut, a muncit şi sânge din belşug a vărsat... Visul nostru secular nu mai este vis, a devenit realitate, îl vedem aievea."

Perioada de doi ani (1916-1918) în care Argeşul şi Muscelul au fost ocupate de trupele Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Turcia, Bulgaria) a fost tratată în câteva studii de specialitate, dar nu i s-a acordat până acum o lucrare specială.

În această perioadă, viaţa economică a fost dezorganizată, traiul locuitorilor s-a înrăutăţit, specula cu produsele necesare a înflorit, s-au înmulţit furturile, tâlhăriile, spargerile, jafurile, crimele şi judecăţile sumare (pe care le-au făcut ocupanţii). Populaţia a sărăcit şi a solicitat ajutoare.

Armatele de ocupaţie germană şi austro-ungară au trecut la rechiziţii de orice fel: locuinţe, clădiri ale instituţiilor statului, mobilier, animale, păsări de curte, alimente şi alte obiecte. Au fost ocupate case din oraşe, a fost distrusă arhiva primăriilor şi a prefecturilor, au fost înfiinţate tribunale militare, au fost ocupate şcoli şi biserici şi transformate în spitale, magazii de obiecte sau grajduri pentru cai.

De asemenea, aceeaşi editură a publicat o versiune în limba engleză: *The Dacians in Roman Sculpture. A Study of Ancient Iconography,* Bucureşti, 2016. Apariţia cărţii a beneficiat de sprijinul generos al Asociaţiei Identitate Culturală Contemporană.

Sculptura identificată de Leonard Velcescu era considerată a reprezenta un barbar, eventual un „nobil dac". Statuia, aflată în anul 1584 într-o colecţie privată; din anul 1810 este expusă în Giardino Boboli din Florenţa. Statuia este înaltă de 2,30 m şi executată din porfir roşu (adus din Egipt); capul şi mâinile sunt din marmură albă

Materialul din care a fost executată statuia (partea vestimentară), l-a determinat pe L. Velcescu să afirme că aceasta este o reprezentare autentică a regelui Decebal; din porfir se realizau doar statuile marilor personalităţi. Eu însumi am ilustrat coperta unei cărţi (*Decebal, regele Dacilor,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2016) cu această statuie.

De mai mulţi ani, domnii Florin Pârlea şi Leonard Velcescu au luat iniţiativa de realiza şi aduce în ţară o copie a acestei statui. Au trebuit câţiva ani pentru a strânge fondurile necesare executării acestei cópii. Trunchiul statuii originale a fost executat din marmură roşie (din Turcia?); sculptorii italieni din zilele noastre, care au executat copia, nu s-au încumetat a o realiza tot din porfir, datorită durităţii acestuia.

Statuia a ajuns de curând la Bucureşti. În aşteptarea, încă, a unei decizii a edililor Capitalei de a găsi o amplasare adecvată, statuia regelui Decebal a fost adăpostită provizoriu de Muzeul Naţional de Istorie a României. Aici a avut loc, în ziua de 25 iunie 2019, în prezenţa unei distinse şi numeroase audienţe, dezvelirea statuii.

Alături, de o jumătate de secol, Lapidariul Muzeului Naţional adăposteşte copiile Columnei Traiane - „monument al etnogenezei Românilor" (după caracterizarea inspirată a istoricului Radu Vulpe).

Istoria de lângă noi

Făuritori ai Marii Uniri, martiri în închisorile comuniste (V)

Ilie POPA

Alexandru I. Lapedatu s-a născut la 14 septembrie 1876 în comuna Săcele, judeţul Braşov. Era fiul lui Ioan Alexandru Lapedatu, doctor al Universităţii din Bruxelles, poet, prozator şi jurnalist român transilvănean, profesor de limbi clasice la Gimnaziul Superior Greco-Ortodox Român din Braşov (Colegiul Naţional „Andrei Şaguna" de azi). Fratele său geamăn, Ion I. Lapedatu, a fost economist, politician şi Guvernator al Băncii Naţionale a României. Tatăl gemenilor a decedat când ei aveau un an şi jumătate, iar mama lor a primit un ajutor social modest de la municipalitatea Braşov şi a fost sprijinită de familie. (Al. Lapedatu, *Amintiri,* Fundaţia Academia Civică, 2016, p. 25 ş.a.)

A urmat şcoala primară din satul natal începând cu anul 1883, apoi la Braşov şi, din 1888, la Iaşi, unde mama lui se recăsătorise după moartea tatălui, obţinând diploma de bacalaureat la Colegiul Central. Studiile superioare le-a făcut la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, absolvită în 1904. Aici obţine licenţa în geografie şi istorie în 1910, cu calificativul *magna cum laude.* Nedispunând de mijloace materiale, el şi-a finanţat studiile dând meditaţii şi exersând diferite funcţii, între care cea de corector de noapte şi apoi autor al unei coloane la ziarul *România Jună* (1899) sau profesor de limba română la Colegiul Francez şi la Colegiul Lolliot (1901–1903).

Alexandru I. Lapedatu participă încă din anii de liceu, ca mulţi alţi tineri din generaţia sa, la mişcările de protest ale românilor contra opresiunii naţionale, cum au fost demonstraţiile de la Iaşi de solidaritate cu memorandiştii.

A început să publice studii de istorie naţională încă din facultate şi obţine premiul Fundaţiei Universitare Carol I pentru lucrările despre domnitorii Radu cel Frumos şi Vlad-Vodă Călugărul, devenind laureatul Universităţii şi câştigătorul importantului Premiu „Hillel" pentru lucrarea *Istoria breslelor la români.* (I. Opriş, *Alexandru Lapedatu în cultura românească,* Fundaţia Academia Civică, 2016, p. 15) În această perioadă, devine membru activ al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, numită pe scurt, Liga Culturală (I. Opriş, *Gemenii Lapedatu. Istorie şi finanţe,* Oscar Print, 2016), iar la absolvirea facultăţii, a fost chemat la Biblioteca Academiei Române, secţia manuscriselor, unde a lucrat între anii 1903 şi 1908, fiind totodată şi profesor suplinitor la Colegiul Naţional „Sfântul Sava" din Bucureşti. În 1904 a fost secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice, apoi a devenit membru în 12 august 1919 şi preşedinte al secţiunii pentru Transilvania între anii 1921–1941.

Alexandru I. Lapedatu a fost activ în numeroase comisii şi asociaţii. Astfel, el a fost numit secretar al Comisiei (Comisiunii) Istorice Române în 1909, apoi a devenit membru între 1911-1919, fiind reconfirmat prin Decretul regal din 1924; a fost secretarul Comitetului Asociaţiei „Steaua" înfiinţată de Spiru Haret şi a editat ultimele 27 monografii ale acesteia (de la nr. 20 la nr. 47) cu conţinut preponderent istoric; în 1909 a fost ales în Asociaţia „Arta Românească". (I. Opriş, *Alexandru Lapedatu şi contemporanii săi,* Fundaţia Academia Civică, 2016, p. 13 ş.a.)

În 1910, Alexandru I. Lapedatu a fost ales membru corespondent, iar în 1918, membru activ al Academiei Române, Secţia Istorică.

Pe 1 iunie 1911 s-a căsătorit cu Victoria Pană (1878–1965); au avut o fiică, Ana Victoria (1914–1999).

→

Amintirile unui sergent erou

Ion C. ŞTEFAN

Nicolae M. Balotă a ajuns un scriitor apreciat, fără să-şi fi propus anume această performanţă. Mai mult încă: el se afirmă în faţa argeşenilor şi a altor iubitori ai adevărului, postum, prin publicarea volumului *Războiul văzut de soldaţi (1916-1919),* apărut, de curând, la Editura Tiparg din Piteşti, prin grija descendenţilor familiei boiereşti a Baloteştilor, de pe Valea Topologului.

Unul dintre aceştia, doamna Coca Balotă, într-o scurtă prezentare *Despre autor*, ne relatează că „Nicolae M. Balotă s-a născut la Piteşti, la 10 februarie 1894". După ce trece în revistă faptele eroice ale acestui sergent patriot, încheie cu informaţia că el „A murit la 23 ianuarie 1984, este înmormântat în cavoul familiei de lângă Biserica Cepari, ctitorie (la 1752) a căpitanului Ştefan Balotă".

La fel ca în cronicile străvechi, întâlnim şi câteva *Cuvinte către cititor*, semnate de autorul de odinioară: „Această carte, pe care mulţi o vor citi mai mult din curiozitate, nu conţine aventuri romantice rupte de realitate, ci lupta legitimă a unui popor cinstit, jefuit de mari teritorii naţionale. Este lupta sfântă pe care a dorit-o şi a trăit-o simplul soldat român, întotdeauna viteaz şi întotdeauna conştient de simţul datoriei către ţară, pentru care niciodată nu şi-a precupeţit viaţa."

Am parcurs cartea, scrisă la cincizeci de ani de la desfăşurarea evenimentelor, cu un interes deosebit, dornic să aflu cât mai multe date autentice şi inedite despre participarea românilor la Primul Război Mondial (1916-1919), totodată, pentru noi, războiul de eliberare a Transilvaniei - apariţia ei fiind inclusă şi între tipăriturile dedicate sărbătoririi Centenarului reîntregirii neamului.

Uimirea mea a crescut pe măsură ce înaintam în lectura acestui masiv volum, de aproape 450 de pagini, format mare.

Era pentru prima dată când citeam o carte a unui scriitor neprofesionist, în comparaţie cu *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu, ori *Întunecare* de Cezar Petrescu şi altfel decât romanele istorice ale lui Mihail Sadoveanu ori Dumitru Almaş, ci de un personaj martor, pe numele său din carte Nicolae Baltazar, participant activ la acest război, în primele linii ale frontului, în cadrul Regimentului 4 Argeş, rănit şi internat într-un spital din Piteşti, apoi transferat la Bucureşti şi Galaţi; trecut la partea sedentară, pentru refacere, pe măsură ce trupele germane, maghiare, austriece înaintau pe teritoriul ţării noastre; reintrat apoi ca luptător combatant pe frontul de la Mărăşti, într-o altă zonă geografică, în timp ce victoria se întorcea binevoitoare spre ostaşii români.

Amănunte, portrete, dialoguri hazlii, cântece patriotice, descrieri de peisaje şi sângeroase lupte, zugrăvirea relaţiilor dintre ofiţeri şi ostaşi, omenia soldaţilor români faţă de prizonieri. Multe, multe detalii, dar semnificative fiecare, aşa cum le-a văzut şi trăit sergentul Baltazar.

O dramă desfăşurată pe două planuri, relatată cu sinceritate şi durere, cum nu cred că ar fi reuşit s-o înfăţişeze mai bine un scriitor profesionist, preocupat mai mult de unele elemente de construcţie şi expresivitate: primul, al luptelor eroice, entuziaste şi generatoare de speranţe în victorie, care s-a dovedit, în final, ca reală şi singura izbăvitoare pentru români, al doilea, al experienţelor de spital ale sergentului, rănit de mai multe ori, o dată foarte grav.

Autorul a avut o intuiţie formidabilă: ostaşii români credeau în cauza victoriei lor. Niciun paragraf din cartea lui Nicolae M. Balotă nu este demobilizator; dimpotrivă, soldaţii plecau la luptă cântând, decişi să-şi jertfească viaţa pentru patrie. Succesul iniţial al ostaşilor duşmani s-a datorat unei tehnici superioare, în luptele de la Moha şi Braşov, ca apoi românii să iasă victorioşi în bătăliile de la Mărăşti şi Mărăşeşti.

Cea de a doua parte a cărţii se referă la rănirea naratorului, în bătălia de la Braşov, la internările succesive ale unui grup de soldaţi şi ofiţeri argeşeni, pentru vindecarea unor grave suferinţe: cele trupeşti şi cele sufleteşti - când străbat invers spaţiul ţării, din cauza cuceririi vremelnice de către duşmani.

Impresionantă relatare: Nicolae Baltazar, naratorul, îl dedublează pe Nicolae M. Balotă într-o simbioză perfectă, dovedind talentul real al povestitorului. Şi tocmai această succesiune comportamentală îl transformă pe boierul de pe Topolog într-un povestitor care rezistă valurilor vremii: „Ostaşi, vreau să-mi cântaţi cântecul neamului nostru românesc! Cântaţi-mi cântecul poporului nostru eroic, care, în existenţa lui de secole, a intrat în lupte întotdeauna cu un curaj legendar" - le spune locotenentul Ion Lilea ostaşilor săi, înaintea unei mari bătălii.

Oricâtă durere şi oricâte înfrângeri au suferit iniţial ostaşii români, nicio clipă din inima şi gândurile lor nu s-a stins speranţa unei victorii finale, dovedită de faptele lor eroice.

O carte-document, educativă, informativă până la amănunt, care cu atât mai mult susţine părerea mea iniţială că Nicolae M. Balotă s-a afirmat abia acum ca un scriitor talentat, înălţător prin talentul şi calităţile sale sufleteşti şi narative.

O carte ca un îndemn pentru contemporani: *Urmaţi-ne exemplul!*

Administraţia de ocupaţie germană a obligat la muncă toate persoanele cu vârsta între 14 şi 60 de ani, inclusiv prizonierii de război. S-a depreciat moneda naţională, aruncându-se pe piaţă lei noi fără acoperire. Acest lucru a obligat primăriile la împrumuturi cu dobânzi mari. Administraţia de ocupaţie germană a condus prin ordonanţe şi a obligat populaţia să nu circule dintr-un loc în altul decât cu bilete de identitate obligatorii.

S-au raţionalizat alimentele de bază: pâinea, carnea, laptele, ouăle etc. Din cauza lipsei personalului de specialitate şi a ocupării spitalelor de către administraţia germană, populaţia a avut mult de suferit şi s-au înmulţit bolile.

O mare parte din funcţionarii din administraţia locală au plecat odată cu armata, refugiindu-se în Moldova, însă s-au găsit şi oameni politici şi funcţionari care au colaborat cu ocupanţii germani şi austrieci. Mai mult, aceştia au ajutat administraţia de ocupaţie să facă rechiziţii, să-i scoată pe oameni la muncă, să-i batjocorească şi să-i bată.

Totuşi, nu a fost o resemnare totală a populaţiei din Argeş şi Muşcel, aceasta ridicându-se de mai multe ori împotriva abuzurilor germanilor, prin nesupunerea la rechiziţii, fuga de la locurile unde munceau, ascunderea animalelor şi a alimentelor, sabotaje, blocarea transporturilor de rechiziţie, proteste (la Depoul CFR din Piteşti împotriva germanilor, în anul 1917) şi atacarea ocupanţilor, de multe ori, cu armele pe care aceştia le ascundeau. Au fost chiar şi primari şi poliţişti (în Piteşti şi în Curtea de Argeş) care s-au ridicat împotriva abuzurilor armatelor de ocupaţie, mai ales a celei germane, unii dintre ei fiind condamnaţi la închisoare, trimişi în lagărele de prizonieri sau chiar ucişi.

Cei doi ani de ocupaţie au fost ca o răzbunare a celor care se considerau evoluaţi şi culţi (germanii şi austriecii), dar care s-au dedat la atrocităţi incalificabile, desconsiderând populaţia locală.

Această carte sper să fie şi o reparaţie morală pentru înaintaşii noştri care au suportat în perioada 1916-1918 atrocităţile ocupanţilor germani, austrieci şi unguri din Argeş şi Muscel.

Istoria de lângă noi

Între anii 1914–1916, la Bucureşti, a fost numit secretarul Comitetului de ajutorare a refugiaţilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, în 1915 a fost membru activ al Societăţii Regale Române de Geografie, iar în ianuarie 1918, la Odessa, a fost co-fondator al Comitetului Naţional al Românilor Emigraţi din Austro-Ungaria care apoi l-a ales preşedinte, s-a mutat la Iaşi şi a devenit o platformă politică cu contribuţii substanţiale în pregătirea României pentru viitoarele negocieri de pace care au avut loc după încheierea Primului Război Mondial.

După ce armatele Triplei Alianţe au ocupat Bucureştiul, Guvernul României, refugiat la Iaşi, a decis să evacueze tezaurul de stat în Rusia. La al doilea transport (ultimul), care includea şi bunuri culturale, Alexandru I. Lapedatu a fost delegat să-l însoţească şi a plecat de la Iaşi către Moscova pe 28 iulie 1917. La Moscova a rămas până pe 19 decembrie 1917, asistând la ocuparea oraşului de către revoluţia bolşevică. (Al. Lapedatu, *Amintiri,* Fundaţia Academia Civică, 2016)

În 1919, după ce Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi ţinuturilor româneşti din Ungaria a înfiinţat la Cluj prima Universitate românească din Ardeal, Alexandru I. Lapedatu a fost numit, pe 23 august 1919, profesor de istoria veche a românilor, apoi a fost confirmat prin Decret regal la 28 ianuarie 1920 şi a exercitat această funcţie până în 1938. A fost ales decan (1921–1922) şi prodecan (1922–1923) al Facultăţii de Litere şi Filosofie şi a fost co-fondator, împreună cu colegul său Ioan Lupaş, al Institutului Naţional de Istorie din Cluj (azi Institutul de Istorie „Gheorghe Bariţiu" al Academiei Române), fiind co-directorul acestuia între anii 1920 şi 1938, apoi directorul său onorific între 1943 şi 1945.

În 1919, Alexandru I. Lapedatu a fost numit membru al delegaţiei române la Conferinţa de pace de la Paris şi a participat la negocieri de trei ori: în perioada decembrie 1918 – iunie 1919, când s-a întors în ţară după ce asistase la ceremonia semnării Tratatului de la Versailles; în iulie – august 1919, la faza incipientă a negocierilor privind Basarabia; în perioada decembrie 1919 – martie 1920, la negocierile cu Ungaria finalizate prin Tratatul de la Trianon.

În 1920 a fost ales membru onorific al Societăţii Numismatice Române; a asigurat preşedinţia Comisiei pentru reforma organizării muzeelor din Transilvania în 1921 şi a Comisiei instituite pentru organizarea arhivelor din Transilvania. A fost numit membru în Comisia pentru naţionalizarea numelor de localităţi din Transilvania, Banat şi părţile ungureşti şi, în 1922, al Comisiei pentru verificarea lucrărilor de valoare a bunurilor publice ale fostei Monarhii Austro-Ungare. Pe 9 noiembrie 1922 a fost ales membru de onoare al Societăţii Istorico-arheologice Bisericeşti din Chişinău şi a fost delegatul permanent al prefecturii judeţului Cluj în Comitetul Societăţii Muzeului Ardelean (Erdélyi Muzeum Egyesület) în 1925. În perioada 30 martie 1923 – 24 martie 1924, Alexandru I. Lapedatu a fost director general al Arhivelor Statului Român.

Ca profesor al noii universităţi de la Cluj, Alexandru I. Lapedatu a fost primul senator ales să o reprezinte în Senatul României în 1919 şi 1920.

Se înscrie în Partidul Naţional Liberal (P.N.L.) în 1920 şi este ales în Comitetul Central şi membru al Delegaţiei Permanente, devenind astfel liderul liberalilor din Transilvania.

Alexandru I. Lapedatu a fost numit în 1920 membru al Comisiei de Încoronare însărcinată cu organizarea festivităţilor prin care Ferdinand I a fost consacrat oficial ca rege al tuturor românilor şi încheierea formală a procesului politic al Marii Uniri, iar în 1927, la moartea regelui Ferdinand I, a fost membru în delegaţia Senatului la stabilirea Regenţei şi la depunerea jurământului în faţa camerelor reunite ale Parlamentului.

În 31.03.1922 a fost numit consilier în delegaţia română la Conferinţa Economică şi Financiară de la Genova (10 aprilie – 19 mai 1922), la care reprezentanţi din 34 de naţiuni au discutat restaurarea Europei după Primul Război Mondial.

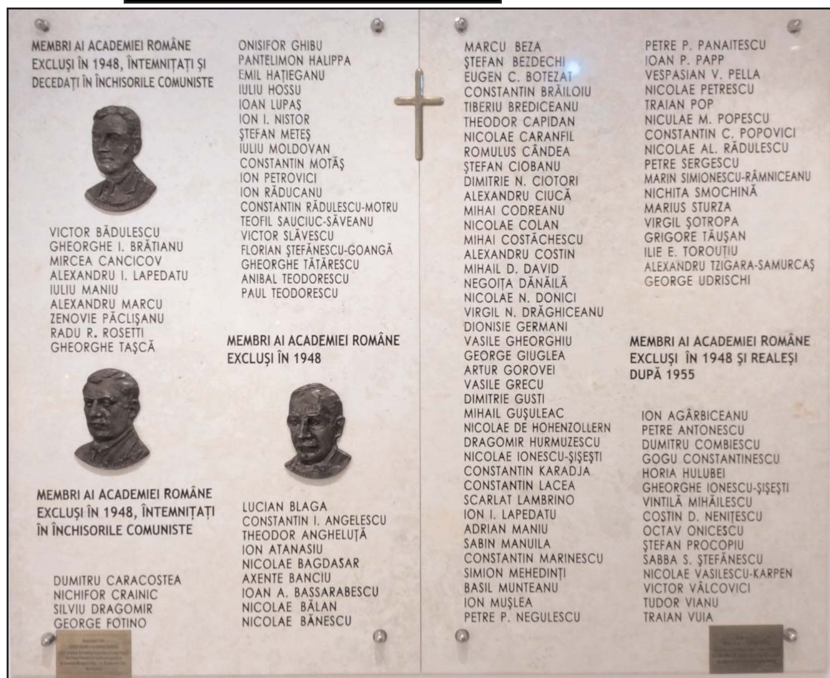
Primul succes în alegeri l-a avut în 1922, când a candidat din partea P.N.L. pentru Camera Deputaţilor în circumscripţia Ceica din Bihor şi, din acest moment, până în 1940, el a fost ales în toate legislaturile, fie în Camera Deputaţilor, fie în Senat, iar în 1936 a devenit senator de drept şi ales Preşedinte al Senatului, între 16 noiembrie 1936 şi 20 martie 1937. După demiterea regimului dictatorial carlist, a fost ales pentru ultima oară în Camera Deputaţilor, obţinând unul dintre foarte puţinele mandate care nu au revenit comuniştilor şi aliaţilor lor în alegerile trucate sub presiunea sovietică (1946–1947). (I. Ciupea, V. Ţârău, *Liberali clujeni,* Vol. 2, 2009, pp. 279, 267–273)

Alexandru I. Lapedatu a fost ministrul al Artelor şi Cultelor în şase guverne. Pe 9 iunie 1936, ca ministru de stat, el a preluat responsabilitatea pentru Departamentul Cultelor şi Artelor ca şi pentru sub-secretariatul minorităţilor de sub egida Preşedinţiei Consiliului de Miniştri. A fost ministru de stat în patru guverne. Ca ministru de stat pentru Ardeal în guvernul I.G. Duca, el a fost unul dintre co-semnatarii Jurnalului Consiliului de Miniştri din 9 decembrie 1927, care a scos în afara legii grupul fascist „Garda de Fier" şi, ca răzbunare, membrii Gărzii de Fier l-au asasinat pe prim-ministru în 30 decembrie 1933.

Alexandru I. Lapedatu s-a înscris în Frontul Renaşterii Naţionale înfiinţat de regele Carol al II-lea prin Decretul regal Nr. 4321 din 15 decembrie 1938, ca singura organizaţie politică legală în ţară. Aceasta a fost transformată în Partidul Naţiunii prin Decretul regal Nr. 2056/22.06.1940, care a fost dizolvat de prim-ministrul Ion Antonescu la trei zile de la abdicarea lui Carol al II-lea, prin Decretul din 9 sept. 1940.

Alexandru I. Lapedatu a fost membru al delegaţiei României la cea de a XXXV-a Conferinţă Interparlamentară de la Oslo din 15–19 august 1939, unul dintre ultimele eforturi de a salvgarda pacea cu numai câteva zile înainte de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial.

A fost ales preşedinte al Comisiei Monumentelor Istorice din 15 octombrie 1941 până la dizolvarea acesteia de către regimul comunist, în 1948.

A fost ales vicepreşedinte (1934–1935, 1938–1939), preşedinte al Academiei Române (3 iunie 1935 – 31 mai 1938), iar la sfârşitul mandatului a fost ales Secretar General (30 mai 1939 – 12 august 1948). Alexandru I. Lapedatu a fost unul dintre cei 113 membri ai Academiei Române epuraţi prin Decretul Nr. 76 din 8 iunie 1948 al regimului comunist (Acad. Păun Ion Otiman, „1948 – Anul imensei jertfe a Academiei Române", *Academos,* nr. 4 (31), decembrie 2013, p. 118), dar la 3 iunie 1990, Adunarea Generală a Academiei Române l-a repus în drepturi. [În fotografia de mai sus apare placa memorială din holul Academiei Române, amintind evenimentele din 1948 - n. red.]

Lista publicaţiilor ştiinţifice ale savantului Alexandru I. Lapedatu conţine 424 de titluri.

După lovitura de stat din 23 august 1944, partidele politice s-au pregătit să reintre în viaţa politică, iar Alexandru I. Lapedatu, în paralel cu încercarea demarată de Gheorghe Tătărascu, a preluat iniţiativa pentru P.N.L. în Transilvania. Alexandru I. Lapedatu a format în câteva circumscripţii din Transilvania un cartel electoral cu P.N.Ţ., obţinând o modestă şi efemeră victorie electorală în alegerile din 19 noiembrie 1946. Au fost declaraţi admişi şi doi liberali: Alexandru I. Lapedatu la Cluj şi Vasile Netea la Satu Mare. Alexandru I. Lapedatu recunoaşte că represiunea comunistă se va impune inevitabil, dar îşi păstrează speranţa. Astfel, în denunţul înregistrat la Securitate pe 30 septembrie 1949, se raportează că Alexandru I. Lapedatu „crede în viitorul neamului şi în capitularea Rusiei şi a comunismului" (I. Ciupea, V. Ţârău, *op. cit.*, pp. 267–273, 279.), dar viziunea lui se va realiza abia peste mai mult de 50 de ani.

În 1950, regimul comunist i-a anulat pensia, lăsându-l fără niciun venit, apoi a fost arestat, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, în grupul „demnitarilor", şi a murit după câteva luni, la 30 august 1950, în închisoarea Sighet, la vârsta de 74 de ani. A fost îngropat în groapa comună, fără semn pe mormânt, iar cenotaful său se află în Cimitirul „Groaveri" din Braşov.

În timpul vieţii, Alexandru I. Lapedatu a obţinut 14 medalii naţionale şi 7 internaţionale.

Ca o recunoaştere a vastei sale activităţi politice, culturale, academice interne şi internaţionale, 3 străzi din trei localităţi ale României îi poartă numele (Aleea Alexandru Lapedatu, Cluj-Napoca; Strada Alexandru Ion Lapedatu, Braşov; Strada Alexandru Ion Lapedatu, Săcele).

Alexandru I. Lapedatu a donat marea sa bibliotecă Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca, numele lui fiind menţionat în Cartea de Aur a donatorilor, iar Sala de lectură a profesorilor îi poartă numele.

Bustul lui este plasat în faţa Aşezământului Cultural „Alexandru Lapedatu" din cadrul Fundaţiei Colegiul European din Cluj-Napoca. Numele lui se află pe plăci puse pe casa natală din Săcele, în holul Colegiului Naţional „Andrei Şaguna" şi în holul Colegiului Naţional „Sfântul Sava".

Seniori ai culturii

Constantin Cubleşan

Numele profesorului universitar Constantin Cubleşan este recunoscut în viaţa literară românească şi internaţională printr-o activitate deosebit de diversificată şi printr-o viziune originală asupra lumii, indiferent de domeniul în care se manifestă harul său scriitoricesc. Fiu de intelectuali, Constantin Cubleşan s-a născut în 16 mai 1939 în comuna clujeană Traniş, localitate situată în munţii Vlădeasa, unde începe şcoala primară, pe care o termină la Huedin. Destinul său literar se leagă firesc la începuturi de numele scriitorului Ion Dezideriu Sîrbu, discipolul lui Blaga, pe care l-a avut profesor în clasele urmate la Liceul de Băieţi din Cluj. Profesorul I.D. Sîrbu, om de o vastă cultură, avea har pedagogic, fapt confirmat de toţi foştii săi elevi, pe care am avut privilegiul de a-i cunoaşte: Lelia Nicolescu, Eugeniu Pletea, Constantin Cubleşan ş.a. Tânărul licean ispitit de muze are şansa de a fi descoperit de profesorul I.D. Sîrbu, încurajat de acesta şi iniţiat în tainele literaturii. De la profesorul său, scriitorul Constantin Cubleşan a învăţat că pentru cuvântul rostit dai seamă în faţa oamenilor, iar pentru cuvântul scris dai seamă în faţa lui Dumnezeu. Pentru ambele situaţii, omul şi scriitorul dovedesc un respect nemaiîntâlnit. Perioada studiilor liceale marchează începutul unei frumoase şi impresionante cariere literare, consolidată prin studiile filologice de la UBB Cluj, dar şi prin studii de doctorat.

Opera literară şi ştiinţifică a lui Constantin Cubleşan se concretizează în variate tipuri de discurs, fiecare evidenţiind o altă faţetă a talentului său. În creaţia literară se face remarcat de la debut prin mânuirea inspirată a verbului, fie că e vorba de poezie, proză, teatru, critică literară sau literatură pentru copii. Criticul „recreează” o operă, o postează în prim-plan pentru a trage atenţia asupra valorilor perene ale literaturii române. Volume ca *Miniaturi critice,* 1968; *Teatrul – Istorie şi actualitate,* 1978; *Opera literară a lui Delavrancea,* 1982; *Teatrul – între civic şi etic,* 1983; *Opera literară a lui Ion Lăncrănjan,* 1993; *Ioan Slavici interpretat de…,* 1994; *Opera literară a lui Pavel Dan,* 1999; *Caragiale în conştiinţa critică,* 1999; *Romancierul Rebreanu,* 2001; *Moara cu noroc de Ioan Slavici,* 2001; *Antologia basmului cult,* 2002; *Caligrafii „Caligrafului”,* 2002; *Dicţionarul personajelor din teatrul lui I.L. Caragiale* (coordonator), 2002; *Clasici şi moderni,* 2003; *N. Filimon. Micromonografie,* 2003; *Romulus Cojocaru – poetul,* 2004; *Dicţionarul personajelor din teatrul lui Blaga,* 2005; *De la tradiţie la postmodernism,* 2005; *Dicţionarul personajelor lui Caragiale,* 2008 ş.a. stau mărturie în acest sens. Pe lângă acestea (adăugăm volumele de teatru sau volumele de proză, şi nu sunt puţine: romane, povestiri, nuvele), scriitorul Constantin Cubleşan a publicat de-a lungul vremii mai multe volume de poezii, dintre care amintim: *Apropierea iernii,* 1993; *Vârsta amintirilor,* 1995; *Lumina din prăpastie,* 1996; *În oglinzile timpului,* 1997; *Meridiane lirice,* 1998; *Templul cu vise,* 1999; *Absent din Agora,* 2001; *Litanii profane,* 2004. (Maria VAIDA)

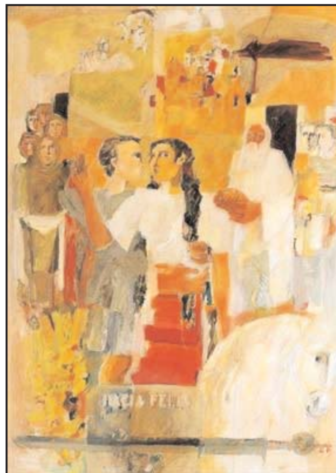
Constantin Cubleşan, poetul

Maria VAIDA

Într-un interviu pe care îl acordă în anul 2001 Paulinei Popa, profesorul Constantin Cubleşan mărturiseşte că „sufletul omului este poetic”, iar volumele de versuri pun în lumină poeticitatea sufletului său generos şi blând, aşa cum este de altfel şi omul care-l locuieşte, mereu aureolat de lumină, veselie şi bunătate pe care le proiectează asupra celor din jurul său. Volumele sale de versuri au teme dintre cele mai clasice: timpul cu scurgerea sa ireversibilă, iubirea, regretul, cetatea, visul, existenţa, lumea, relaţia eului cu Dumnezeu, inocenţa şi candoarea, ludicul.

Dintre volumele de poezii semnate de Constantin Cubleşan, unul ne-a atras în mod irezistibil: este vorba de placheta *Lumina din prăpastie,* tipărită la Editura Helicon din Timişoara în 1996, într-o ediţie de buzunar, dar de mare ţinută estetică. Structura compoziţională a volumului cuprinde în cele 125 de pagini mai multe cicluri de poeme: *Destin, Opale umbre, Ceremonii în pastel, Chemarea lunii, Simplu, Săbii şi crini, Balade* şi *Cărţi poştale ilustrate.* Eul liric al poetului stă sub semnul timpului dominator, ireversibil şi implacabil. Poetul meditează asupra timpului în diferite ipostaze: din perspectiva cosmică, istorică, psihologic-afectivă, filosofică, având mereu conştiinţa unei îngrădiri, fără posibilitatea de a i se împotrivi. *Destinul* şi *ceremoniile printre săbii şi crini* se derulează *simplu,* dar la lumina *lunii,* a cărei *chemare* o simte fiinţa îndrăgostită, fără putinţa de eliberare a perechii de sub imperiul timpului, deoarece eliberarea ar însemna o renunţare la însăşi condiţia umană, la şansa unicei fericiri, efemere. Meditând asupra timpului, poezia lui Constantin Cubleşan devine reflexivă, dobândind tonalităţi elegiace, nostalgice, părând a mărturisi precum Sf. Augustin că până acum *nu ştia ce este timpul,* trăind sub auspiciile unei iubiri eterne, într-un timp mitic. Vizuală şi melodioasă, poezia îşi desfăşoară discursul liric pe pânza de mătase a pastelului, a sonetului, a elegiei, a baladei. Combinaţia de specii lirice şi de cicluri poematice atât de diferite conferă volumului un aer de colaj postmodernist, dar toate poemele se aşază între canoanele unei clasicităţi originale şi duios-reflexive: *Poate că veşnicia e un omăt imens/ În care nu sunt drumuri şi, nici atât, hotară/ Unde ajungi fixat într-un cristal,/ Să licăreşti în timpul fără de zori ori seară…* (*Poate că veşnicia…*)

Din perspectiva istorică, a trecerii ireversibile spre crepuscul, eul liric se multiplică, dobândind consistenţa elementelor telurice şi conştiinţa inutilităţii regretelor: *Ne ofilim încet ca frunza de mesteacăn/ Şi ne-nclinăm sub vânturi ca paltinii cărunţi./ Ni se zbârceşte pielea, de piersică trecută/ Şi coborâm în vreme mai slabi şi mai tăcuţi.* (*Crepuscul*) Poezia *Destin* oferă variante de răspunsuri la întrebările posibile, retorice şi incomode: cine sunt?, de unde vin?, adresate îndeobşte creatorilor. Chinurile creaţiei sunt similare adesea cu cele îndurate de martirii neamului în perioada medievală: schingiuirea pe roată, arderea pe rug, iată durerea din care se iveşte suavă şi inocentă, cu strălucirea perfecţiunii cristalului, Poezia!

Şi pentru Constantin Cubleşan poezia este o panoplie de osânde, un act dramatic trăit plenar în adâncurile fiinţei sale telurice. Răspunsurile se formulează aici în versuri gnomice, adevărate axiome lirice de mare profunzime filosofică în definirea fiinţelor dăruite cu har: *Cu fiece clipă intrăm în pământ/ Fără să râdem, fără să plângem…;/ Cu fiece clipă ne irosim fără rost/ Ne bântuie vânturi, ne biciuie ploi…;/ Cu fiece clipă ne zbatem mai mult/ De parcă ne-ar frânge trupul pe roţi…* (*Destin*) Şi în alt poem revine ca o litanie sintagma „cu fiece clipă”, un laitmotiv al poeziei *Ca mâine*, fapt ce circumscrie motivul asociat la temă, timpul implacabil. Asemeni lui Iona în burta chitului, eul liric trăieşte parcă într-un „imens halou de ceaţă”, în vecinătate tăcută „cu viaţa de apoi”. De fiecare dată, poetul utilizează forma de plural a persoanei întâi, nu ca pe o formulare reverenţioasă, ci ca semn al apartenenţei la o seminţie rară, aceea a cântăreţilor din veac, cu ale căror idealuri se identifică. Macularea universului celest unde sălăşluiesc sfinţii aduce cu sine întrebări stăruitoare: *De unde vin atâtea pâcle oarbe?/ Cine le-ntinde vălul peste noi?/ Din ce blestem străvechi se-ntruchipează/ Să ne mânjească cerul cu noroi?…// De unde vin atâtea duhuri negre/ De nu cumva dintr-un coşmar de vis/ Pe care noi ni-l plăsmuim, nevrednici,/ Tot azvârlind cu pietre-n Paradis?…* (*De unde*)

Aspectele vieţii citadine conturează motivul oraşului, prin care se perindă opale umbre în fiecare seară, alături de eul liric solitar: *În jur nu-i nimeni, doar un vag opal/ De umbre risipite prin veacuri neştiute/ Descind din roca dură a zidurilor mute/ Continuând o luptă trădată ori un bal.* (*Opale umbre*) În postura unui cavaler medieval rămas de pază în vechiul turn, cu zalele, viziera şi coiful cotropite de rugină, eul liric devine un soldat aflat în permanentă stare de veghe la porţile Cetăţii, încât, după terminarea războiului, poate fi socotit „un biet nebun”, iar ingratitudinea contemporanilor aduce cu sine disperarea: *Dar de va fi vreodată duşmanul să se-abată/ La graniţele ţării, călcând un pact jurat,/ Vor căuta cu toţii de sunt încă-n palat/ Să mă ridic la luptă, cu oastea, de îndată.// Şi-am să mă bat, fireşte. Şi-am să înving. Şi-apoi?…/ Batjocorit de prieteni m-oi cufunda-n noroi.*

Nu doare ingratitudinea totuşi atât de tare ca trădarea prietenilor, sentiment pe care eul liric îl trăieşte în profunzimea nadirului fiinţei sale fragile şi delicate, simţindu-se pustiu, tolerat, marginalizat şi trădat, acceptat din milă. Drama existenţială se rezolvă simplu, după un scenariu arhicunoscut: *Dar nu le fie teamă. Am treizeci de talanţi/ Şi-i dau pe toţi în schimbul unui sărut de moarte.* (*Trădat*) Holda, frunza, marea, toamna, primăvara, iarna, amurgul sunt tot atâtea motive lirice convergente în volumul *Lumina din prăpastie* de Constantin Cubleşan, volum aşezat sub imperiul timpului.

Ciclul *Chemarea lunii* adună poemele pe tema iubirii, în care iubita este o apariţie selenară, plasată lângă zidurile vechi ale cetăţii Bologa, între iarbă şi *stele aprinse de safir, de mărgean.* Sub imperiul timpului se caută un *magic descânt* ori un *tainic cuvânt,* ritual necesar pentru a reînvia iubirea trecută, iar dragostea-i o „dulce povară”. Îndrăgostitul se caută pe sine, cel de altădată în apele verzi ale oglinzii, dorind să-i apară acolo imaginea femeii cu părul buclat, în veşnică aşteptare, asemeni Penelopei.

→

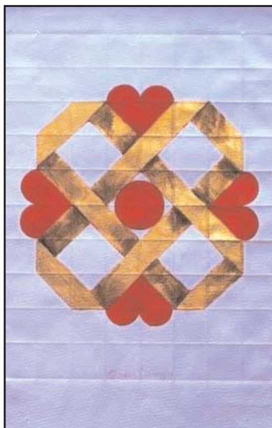
Profil de optzecist

Mircea POPA

Fac parte din aceeaşi generaţie cu Constantin Cubleşan, cu care m-am cunoscut încă din facultate, la numeroasele şedinţe comune pe Filologie, dar mai ales la şedinţele de cenaclu studenţesc, unde el se afla mai totdeauna în compania lui Mircea Braga şi Marcel Mureşeanu. Avem, prin urmare, în spate, din anii '57-'58, mai mult de o viaţă de om, pe care am petrecut-o împreună, colaborând la aceleaşi reviste, scriind uneori despre aceeaşi oameni, având aceiaşi prieteni şi bucurându-ne de succesele fiecăruia ca de ale noastre proprii. Împreună cu el şi cu V. Cacoveanu am petrecut multe vacanţe împreună la ştrandul oraşului, în ieşiri la iarbă verde sau prin unele călătorii binevenite (amândoi aveau maşini, pe când eu nu, iar Trabantul prietenului meu ne-a dus deseori pe meleaguri şi în locuri nevisate), sunându-ne şi vizitându-ne reciproc, sărbătorind împreună revelionul sau zilele noastre de naştere. Am fost nelipsiţi de la spectacolele la teatru (ei erau şi dramaturgi), la spectacole de operă sau la concertele Filarmonicii, la cafenele şi localuri, am jucat fotbal pe terenul din parcul oraşului, ne-am însoţit la lansări de cărţi, la conferinţe şi evenimente culturale, am făcut curte uneori aceloraşi fete, ne-am risipit tinereţea şi preaplinul existenţial într-o emulaţie constructivă şi productivă. În timp ce V. Cacoveanu era mai întotdeauna nemulţumit de toţi şi de toate, catastrofic şi negativist, sarcastic şi nimicitor, servindu-ne întâmplări din viaţa reală, luate din toate sferele vieţii, dar mai ales din politică şi sport, având la îndemână o sursă inepuizabilă de informatori şi o largă reţea de surse diverse (lucra în presă), Titi Cubleşan, cum îi spuneam noi, era cel care reprezenta celălalt versant al vieţii, privind lucrurile prin prisma lor comică, neangajantă, ironică, persiflantă, care ne trezea la realitatea brutală şi necosmetizată.

Este din fire un ins bonom, jovial, săritor, bun cu toată lumea. N-a refuzat rugămintea mai nici-unuia dintre cei care l-au asaltat să scrie despre ei şi despre cărţile lor, chiar dacă acestea erau modeste, n-a jignit şi n-a purtat polemici cu nimeni, a căutat şi a găsit întotdeauna partea bună a oamenilor, fenomenelor, întâmplărilor. Viaţa sa a fost viaţa obştii scriitoriceşti, cunoscându-i personal pe foarte mulţi dintre scriitorii acestei ţări, atât prin trecerea sa prin redacţiile *Tribunei* şi *Stelei,* editurii, radioului şi teatrului clujean, simpozioanelor şi reuniunilor scriitoriceşti, încât era întotdeauna o mină de povestiri, întâmplări, anecdote, snoave, amintiri, care cuprindeau în ele învăţăminte de viaţă şi un sâmbure moralizator. Era un foarte bun povestaş, avea plăcerea spusului sfătos, poseda o memorie fenomenală a faptului anecdotic şi calamburesc, a unui dar de a reconstitui fapte şi scene de viaţă demn de invidiat (multe dintre aceste amintiri şi întâmplări trăite le-a comunicat cu artă remarcabilă în cartea sa despre perioada tribunistă a vieţii sale), încât înclinaţia spre memorialistică îi este congenitală. În plus, este un om organizat, cu proiecte noi şi uneori spectaculoase, cu viaţa drămuită (fără impresia de risipă şi dramatism inutil) şi dăruită extrem de multor preocupări, pe care le frecventa cu aceeaşi pasiune şi înzestrare nedezminţită, indiferent că era vorba de poezie, proză, dramaturgie, eseistică, critică şi istorie literară, literatură SF sau literatură pentru copii. Scria uşor şi pricepea repede, la o scurtă ochire a textului, despre ce e vorba, putând reţine esenţialul şi decela adevărurile fundamentale. Este dotat cu o fantezie vie, cu o putere de muncă aşijderea, încât îţi făcea plăcere să-l întâlneşti şi să faci cu el schimb de opinii. Adeseori am călătorit împreună la Alba Iulia, ca profesori la Universitatea „1 Decembrie 1918” din acest oraş, fiind amândoi navetişti, şi fondul său plin de umor, fundamental optimist, reuşea să mă stimuleze şi pe mine ca să văd lumea în culori mai roze.

După ce s-a fixat mai cu putere în domeniul muncii redacţionale, unde practica adesea cu dezinvoltură critica de întâmpinare, scriind despre cărţile ce-i cădeau în mână, s-a dedicat la un moment dat prozei, dorind cu tot dinadinsul să devină un scriitor de succes. A scris nuvele şi povestiri sentimentale, realiste sau de moravuri, cu subiecte rupte din cotidian sau inventate, pentru ca apoi să descopere în literatura SF un domeniu care i se potrivea mai bine. Aici a şi obţinut primele succese notabile, cartea sa *Nepăsătoarele stele* fiind răsplătită cu un premiu al Uniunii Scriitorilor, iar succesul lui a fost sărbătorit de noi, prietenii lui, ca un succes al nostru, al întregii generaţii. Mai apoi s-a exersat în dramaturgie, scriind câteva piese care s-au şi jucat pe diferite scene, unele dintre acestea reprezentând momente importante din viaţa urbei noastre. S-a încercat în roman şi în proza scurtă şi ar fi rămas cantonat aici, dacă evenimentele din decembrie n-ar fi adus schimbări importante în viaţa noastră, învăţământul universitar solicitându-ne mai mult pe latura prelegerilor, cursurilor şi activităţilor didactice. Aşa a ajuns să predea la nou înfiinţata catedră de teatru, la Universitatea particulară „A. Iancu”, iar odată cu stabilirea mea şi a lui Mircea Braga la Universitatea nou înfiinţată din oraşul Unirii, „1 Decembrie 1918”, mediul universitar l-a tentat şi pe el, viaţa universitară devenind o a doua lui natură. Schimbarea a avut loc fără regrete inutile, intrând uşor în noua sa ipostază de „Herr Profesor”, titular al unor cursuri de Estetică şi Teorie literară, dar şi cursuri speciale.

A condus împreună cu noi teze de doctorat, a făcut referate, a iniţiat şi propus teme de lucru pentru cadrele didactice sau pentru studenţi. Este un om cu idei, ştiind bine ce şi cum ar trebui lucrat, ce scriitori şi probleme ar merita atacate, ce etape ale literaturii noastre se prezentau cu numeroase goluri. După ce se ocupase ani la rând de sectorul clasicilor, Delavrancea, Coşbuc, Creangă, Rebreanu sau Eminescu (acestuia i-a dăruit un serial de referinţe critice, *Eminescu în critica actuală,* ajuns de curând la al zecelea volum!), preocupările sale s-au diversificat de la an la an, urmând nu numai un ritm greu de egalat, ci chiar greu de urmărit în abordările sale editoriale multiple. C-tin Cubleşan n-a încetat să ne surprindă şi să ne încânte prin stilul şi maniera de rezolvare. Mulţi dintre scriitorii neglijaţi sau uitaţi au devenit obiect de cercetare critică şi investigare documentară, aducându-ne în atenţie nume ca Ion Lăncrănjan, Urmuz, Cioran, D.R. Popescu, Buzura, C-tin Virgil Gheorghiu, Ion Druţă, Pavel Dan etc. A conceput şi prefaţat ediţii, a iniţiat dezbateri, a condus teme colective precum *Dicţionarul personajelor din teatrul lui Caragiale, Blaga, Sebastian* etc. O muncă atentă pe text, o re-lectură a unor cărţi şi scriitori, l-a făcut să fie prezent cu diferite noutăţi în presa noastră literară din mai toate oraşele ţării.

N-a existat în ultimii ani lansare de carte la care să nu fi fost invitat, să nu fi participat la sărbătorirea unor colegi, să nu fi abordat cu dezinvoltură şi pricepere teme şi motive noi. Capacitatea sa de orientare şi ritmul de elaborare ne-a surprins pe toţi, prin munca şi debitul producţiei. Dacă înainte scotea o carte sau două pe an, acum scoate o carte pe lună, iar, după zicerea unui prieten, chiar pe zi. Numai în anul acesta ne-a pus în braţe cartea de proză scurtă *Femei, femei, femei,* cartea de istorie literară *Mihai Eminescu. Lecturi analitice,* cartea de poezie *Văzduhul din cuvinte* şi cea de critică de poezie *Poezia de zi şi poezia de noapte*. Desigur că această enormă risipă de energie s-a mai resimţit la sănătate, căci, cu vârsta, toate relele sunt gata să te înconjoare. Neobosit rob al cuvântului, al scrisului zilnic, Constantin Cubleşan e gata oricând să devoreze o bibliotecă într-o săptămână, să-i treacă prin mână producţia de poezie sau proză dintr-un an, sau toate cărţile unei editor. El concurează cu succes editurile, revistele (unde este prezent din sud în nord şi din nord în sud) şi pe toţi colegii săi la un loc. Semănând tot mai mult cu Sadoveanu, prin statura masivă şi grea, prin robusteţea făpturii şi a gesturilor, Constantin Cubleşan este un Sadoveanu contemporan, peste prestaţia sa literară neputându-se trece cu uşurinţă. Opera sa vastă şi diversificată îşi aşteaptă încă cercetătorul, spre a-l judeca şi plasa la locul ce i se cuvine. Rotunjind de curând, la 16 mai, vârsta de 80 de ani, el rotunjeşte un adevărat cerc al literaturii române, în care pagina sa de dicţionar tinde să capete alura de clasic. Onestitatea şi dragostea pe care a manifestat-o în tot ce a scris până acum îl transformă într-un mare truditor şi „trădător” de cuvinte, un slujitor devotat al frumosului pe care îl respectăm şi îl iubim.

Ipostaza feminină cu privirea galeşă a ochilor albaştri sugerează fidelitatea iubirii şi promisiunea unei trăiri oferite de „otrava divină”, băutură a zeilor, echivalentă cu frenezia euforică a dragostei din grădinile Semiramide, cu fiorul şi dezmierdările tandre ale trupurilor molatece, cu sărutările ascunse ori şoaptele dulci. Femeia devine în spaţiul metaforic al poemelor o compoziţie oximoronică exprimată prin interogaţie retorică: „Ori eşti plânset ori eşti cânt?”; brumă şi noapte, vântul şi marea. Boarea şi fumul sunt cei doi îndrăgostiţi care se metamorfozează prin complementaritate în elemente ale evanescenţei, ca o dulce iluzie, cum este viaţa însăşi. (*Cantilenă*) Cântecul de pahar devine o romanţă de iubire, perechea de îndrăgostiţi trăieşte clipa fugară, iar roua are gust de pelin. Refrenul muzical *Mai toarnă-mi, iubito, o cupă cu vin* revine la fiecare catren, cu uşoare modificări, ca un îndemn spre euforia dionisiacă a trăirii, amintind de versurile lui Omar Khayyam. Chemările iubirii se rostesc *Pe poteci de doruri ninse* ori *Lângă şipotul sfinţit,* toposuri prielnice desfăşurării erosului, cadru natural securizant. Eternizarea sentimentului de iubire presupune transcenderea limitelor, trecerea dincolo, eul liric redevenind copil *Cu picurii de aur ai stelelor pe pleoape*, reuşind oprirea timpului la momentul oportun: *Va fi o clipă-n care vei fi din nou aproape/ Întruchipată-n ierburi ori renăscută-n flori/ Iar eu mergând pe drumul de dincolo de moarte…* (*Va fi…*) Cu o incantaţie de vrajă, iubita este invitată şi momită de către îndrăgostit cu *turtă dulce de la Turda,* cum se poate observa în *Cântec.* Plecarea iubitei aduce sentimentul melancoliei şi regretului: *Sunt trist ca o barcă uitată,* dar şi pierderea rosturilor fireşti ale lumii: *De când te-ai dus nimicul îmi calcă-n bătătură/ Nu pot lega o vorbă, nu pot zidi vreun fapt;/ Aş vrea să trec deşertul cu-o altă caravană,/ Dar nu sunt călăuze şi nu ştiu ce să fac…* (*De când te-ai dus…*) În postura unui eu liric creator, absenţa iubitei echivalează cu pierderea inspiraţiei, imposibilitatea de a mai avea acces la actul creaţiei, pierderea încrederii în forţele proprii, lipsa curajului. Rămâne doar visul de iubire la care poetul are acces: *Clopoţeii brânduşelor moarte/ Răvăşit de zăpezi îi ascult.// Dac-ar fi să te-ntorci, doar o clipă/ Să-mi surâzi, ca-n trecut, uneori,/ Aş jura că în noaptea aceasta/ Fulguieşte cu raze de sori.* (*Ninge*) Desigur că volumul mi-a atras atenţia şi prin frumoasele balade, dar despre acestea vreau să tac. Deocamdată.

Închei cu rostirea cuvintelor criticului, atunci când face referire la colegul său Mircea Popa, dar sunt sigură că fraza se adevereşte şi în cazul domniei sale: Aşa se face că această îndeletnicire a urcat cumva în simbol, iar azi, prin translaţie, îi numim căutători de aur pe toţi aceia care îşi cheltuiesc energia şi timpul, inteligenţa şi priceperea etc. în a scoate la lumina lumii fapte şi mărturii semnificative în existenţa noastră, ce păreau pierdute, îngropate pentru totdeauna în molozul rămas de pe urma ridicării atâtor edificii de prim-plan, care s-au impus în conştiinţa epocii, a istoriei. Unul dintre aceşti căutători de aur este scriitorul Constantin Cubleşan. Accept votul dumneavoastră pentru această afirmaţie, dragi lectori, prin punerea mâinilor pe creştetul unui copil sau aşezarea privirii pe splendoarea unei flori de mai, cu gândul la Constantin. Constantin Cubleşan, poetul, aflat sub imperiul timpului.

Seniori ai culturii

Prozatorul Constantin Cubleşan azi

Adrian ŢION

Un reviriment demn de consemnat cunoaşte proza lui Constantin Cubleşan în anii din urmă. În 2016 i-a apărut romanul de tandre reflecţii asupra timpului trăit şi povestit în dulcele stil ardelenesc *Anotimpuri paralele,* în 2018 a văzut lumina tiparului un set de povestiri reunite sub titlul *Prăbuşirea îngerului,* iar anul acesta e din nou prezent în librării cu un grupaj de patru proze scurte, subintitulate „microromane", purtând pe copertă denominaţia repetitivă *Femei... Femei... Femei.* Trebuie spus că acest ultim volum este o continuare a celui precedent, având ca obiectiv prozastic caracterizarea unor tipologii feminine prinse în diferite ipostaze de trăire a sentimentului iubirii.

În volumul de nuvele intitulat tot *Femei* (numai o singură dată!) al lui Mihail Sebastian sunt portretizate 6 femei (o româncă şi cinci franţuzoaice). În cartea lui Constantin Cubleşan sunt 4 femei – 4 nuvele şi fiecare naraţiune e axată, ca problematică, pe un alt tip de iubire: *Justina* – iubirea vis, *Theodora* – iubirea abandonată, *Eleonora* – iubirea imposibilă şi *Melinda* – iubirea misterioasă. Fiecare povestire are câte un subtitlu, extras ironic din conţinutul intrigii.

Justina sau Om la remorcă spune povestea unui cronicar de teatru pornit din Cluj cu Trabantul său pentru a participa la un festival de teatru la Arad. Pe la Negreni, maşinuţa se strică şi e tractată înapoi la Cluj de un Mercedes. Cuplul auto e ilar, dar el ascunde pasiunea incipientă a personajului pentru autostopista Justina care rămâne în apartamentul cronicarului de teatru şi trăiesc împreună o iubire ca-n romane până când visul se spulberă. Subiectul e abil împins în ambiguitate, aşa încât iluzia iubirii nu poate fi încorporată în realitatea ostilă şi Justina trebuie să dispară, ori alungată de familia bărbatului, ori lovită de un TIR pe şosea. Echivocul deznodământului enunţă fragilitatea şi amărăciunea amăgirii.

Theodora sau Voiajul de nuntă o aduce în scenă pe voluntara fiică a unui director de combinat din anii dictaturii ceauşiste care îl vrea de soţ pe inginerul Viorel cu care pleacă în voiaj de nuntă la Viena şi Paris. Dar Theodora rămâne la Paris, se desparte de Viorel şi bietul inginer se îmbolnăveşte. Mama lui merge după el la Paris, el, bolnav, moare acasă, dar bătrâna lui mamă – ironia sorţii – e amendată pentru că n-a predat paşaportul în 24 de ore de la sosirea în ţară. Desigur, sunt amendate practicile absurde, sinistre ale regimului totalitar; din acest punct de vedere prozele lui Constantin Cubleşan din acest volum trădează/ respiră o atmosferă vetustă, ajustată cu irizante componente postdecembriste.

Eleonora sau Asta a fost tot? debutează cu înmormântarea unei actriţe din provincie, mai exact, din Bistriţa, Eleonora Codreanca, la care participă şi naratorul, secretarul literar al teatrului. Impresionat de viaţa ei, „o poveste cu o mulţime de meandre", el deapănă biografia artistei, asezonată cu elemente de culise din teatru, astfel că prozatorul face o incursiune din interior în problemele de repertoriu şi de conduită artistică din ultimii ani ai dictaturii comuniste. E configurat şi momentul trecerii la democraţia postdecembristă, cu exaltările de rigoare. Firul strict epic are în vedere pe Eleonora care cedează lui Coriolan Rodna şi dă naştere unei fete, pe nume Florina. Aceasta se îndrăgosteşte de Valentin, fiul lui Coriolan Rodna şi vor să se căsătorească. Subiectul are ceva din stranietatea dezvăluirilor scandaloase, decupate dintr-un context de existenţe comune.

Melinda sau Toamna biciuirii noastre este o cronică la castel misterios, decantată în frazare romanţioasă şi aşezată în chenare realiste. Versul shakespearean *Iarna vrajbei noastre* este deturnat ironic în *Toamna biciuirii noastre* pentru a cuprinde nu numai biciuirea sentimentelor eroilor, dar şi atingerea teribilului moment al cedării Ardealului de Nord din 29 august 1940. Naratorul ajunge la conac şi este angajat să ajute la aranjarea arhivei generalului Mauriciu, mort în Primul Război Mondial. Ameninţarea războiului, refugiul distrug relaţiile de bună înţelegere dintre români şi unguri. Sunt inserate scene de violenţă peste cele idilice. Doamna O. de Rozalinda, domnul Szatmary sunt personaje bine conturate, prinse în vârtejul vremurilor schimbătoare. Melinda e expresia dăruirii enigmatice.

În volumul *Prăbuşirea îngerului,* povestirile glisează adesea spre structuri decameronice, evident îndreptate spre umorul caustic; în *Femei... Femei... Femei...* prozatorul se arată mai preocupat de învelişul socio-cultural al poveştii, de aceea naraţiunile sunt mai extinse, mai sobre, mai echilibrate, mai ancorate în realitatea faptelor relatate. Balansul tematic între cele două lumi evocate stăruitor (înainte şi după decembrie 1989) constituie una din trăsăturile prozei lui Constantin Cubleşan la cei 80 de ani ai săi, liantul investigărilor între trecut şi prezent.

Semn(al) de carte

Florian Copcea, *Eugen Simion sau mitul existenţial al scriiturii,* Editura Grafix, Craiova, 2019

După ce schiţează această po(i)etică a jurnalului intim, stabilită cu o serioasă structură teoretică, cu evidenţierea principiilor, legilor, categoriilor „ficţiunii nonficţiunii" de Eugen Simion, Florian Copcea expune detaliat opiniile lui Samuel Pepys, Maine de Biran, Roland Barthes, Benjamin Constant, Maurice de Guérin, Paul Léautaud, Robert Musil, Thomas Mann, Raymond Queneau, Witold Gombrowicz etc. şi, bineînţeles, ale diariştilor români.

Cercetătorul literar Florian Copcea colorează această panoramare a diariştilor cu reconturarea personalităţilor intelectuale şi artistice ale unora dintre ei şi – ceea ce ni s-a părut deosebit – a simpatiilor şi antipatiilor (mai precis: a reţinerilor, rezervelor) manifestate faţă de cei analizaţi şi portretizaţi. De reţinut, în acest sens, darul disociativ, sistematist, portretistic şi esenţialistic pe care-l are Eugen Simion în exegezele sale, el dovedindu-se şi un moralist pe teren estetic, ca să zicem aşa, care l-au influenţat profund pe autorul cărţii de faţă. (Acad. Mihai Cimpoi, pe coperta a patra)

Bianca Osnaga, *Conştiinţa tragică eminesciană,* Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014

Autoarea propune un concept mai cuprinzător pentru înţelegerea personalităţii poetului, acela de conştiinţă tragică. [...] Pesimismul şi tragicul sunt categorii în strânsă legătură cu problema existenţei răului în lume. [...]

Analiza unor texte eminesciene se distinge prin observaţii de fineţe, Bianca Osnaga propunând o serie de interpretări originale pe marginea unor delimitări cum ar fi: răzvrătire şi vizionarism, tragic şi melancolie, ironia romantică şi revoltă, tragicul şi răzvrătirea, tragicul şi sentimentul finitudinii, geniul-demon, geniul-titan, demonul-titan, geniul-demon vs. fiinţa „comună". Observaţia că în poezia lui Eminescu regăsim o natură estetizată deschide noi posibilităţi de lectură ale unor texte des solicitate în comentariile critice. [...]

Un model de lectură cu totul dezinhibată, unde se fructifică o serie de idei referitoare la tragic, este interpretarea poemului *Melancolie.*

Teza de doctorat a Biancăi Osnaga demonstrează că autoarea a ajuns la un stil critic elevat, care se sprijină pe o bogată informaţie, pe o interpretare sagace a textelor şi pe o sensibilitate mereu proaspătă faţă de tot ce este nou în legătură cu subiectul abordat. [...]

Lucrarea Biancăi Osnaga reprezintă o contribuţie remarcabilă la cunoaşterea operei eminesciene, care va stârni, fără îndoială, interesul eminescologilor. (Ovidiu Moceanu, pe „manşeta" copertei întâi)

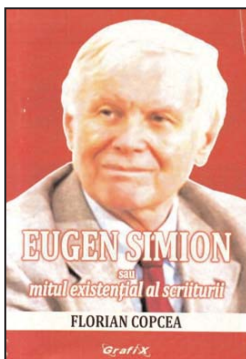
Petre T. Frangopol, *Mediocritate şi excelenţă. O radiografie a ştiinţei şi învăţământului din România.* Volumul 7, Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2019

Lansarea volumului 7 *Mediocritate şi excelenţă, o radiografie a ştiinţei şi învăţământului din România* al colegului nostru prof. Petre T. Frangopol, membru de onoare al Academiei Române, este încă o dovadă, dacă mai era nevoie, al convingerilor sale profunde că învăţământul, educaţia tinerei generaţii constituie fundamentul, prezentul şi viitorul unei naţii. Cercetarea ştiinţifică, frontul înaintat, vârful de lance al cunoaşterii, pepiniera formării elitelor în ştiinţă şi în cultură în general, este implicit şi trebuie să fie un obiectiv major al politicii unui stat preocupat pe termen mediu şi lung de soarta poporului său.

Românii, un popor cu o istorie complexă şi frământată, nevoiţi să se adapteze şi să supravieţuiască, sunt dotaţi cu capacităţi intelectuale de un înalt potenţial, cu o singură condiţie, să fie educaţi, la şcoli bune, cu profesori dedicaţi, cu har, cu vocaţie, generoşi şi înţelepţi, adevărate călăuze ale noilor generaţii. Au existat mulţi asemenea dascăli şi încă mai există. În acelaşi timp, trebuie identificaţi tinerii absolvenţi ai universităţilor noastre şi ajutaţi să-şi pună valoarea în slujba poporului din care provin. (Acad. Victor Voicu, vicepreşedinte al Academiei Române, la începutul prefeţei)

Aurelia Meghea, *Cercetând tot mai adânc mă întăresc în credinţă. Termodinamica şi Trinitatea,* Editura Printech, Bucureşti, 2019

Această lucrare s-a născut dintr-o experienţă de viaţă relativ recentă a autoarei, care şi-a pus în valoare cunoştinţele de specialitate din domeniul termodinamicii, unul din capitolele fundamentale ale chimiei fizice şi ingineriei, într-unul din momentele în care inspiraţia ştiinţifică intră în rezonanţă cu revelaţia divină. Transformările spirituale trăite de autoare în încercarea sa de a argumenta paralelismul dintre cele trei principii ale termodinamicii şi ipostazele Trinităţii, ca raportare între umanitate şi divinitate, se pot constitui în îndemnuri convingătoare pentru cititori de a reflecta pe cont propriu asupra existenţei şi măreţiei Fiinţei Supreme. (Acad. Alexandru Surdu, în Prefaţă)

O carte de referinţă

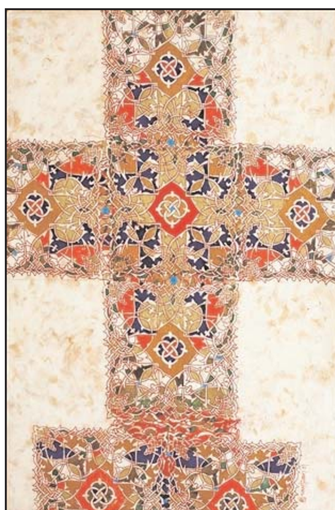
Raia ROGAC

Volumul *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut, din 1791 până în prezent* a istoricului Octavian D. Ţâcu s-a bucurat de o frumoasă lansare, care a avut loc joi, 17 ianuarie, la Biblioteca „Onisifor Ghibu" din Chişinău. Surprinzător, dar şi plăcut pentru autor şi editor, a fost momentul când publicul, select şi numeros, a făcut coadă nu numai după autografe, dar şi pentru procurarea cărţii, stocul fiind epuizat în doar câteva zeci de minute. Iată că această practică mondială începe să fie exersată cu succes şi în R. Moldova, semn de îndreptăţită apreciere a efortului intelectual al istoricului şi al editurii, fiind vorba despre prestigiosul grup editorial Litera, adică Vidraşcu şi fiii. Înainte de a mă referi la discuţiile principale şi aprecierile din cadrul lansării, voi prezenta pe scurt cartea şi pe cel care a alcătuit-o, amintindu-ne aici de poezia lui Tudor Arghezi: *Carte frumoasă, cinste cui te-a scris/ Încet gândită, gingaş cumpănită;/ Eşti ca o floare, anume înflorită/ Mâinilor mele, care te-au deschis.* Deci, a fost deschis drumul către lectură, cinstea rămâne să se îndrepte şi către cititori. Este o carte şi de zile mari, dar şi de căpătâi, o carte care se impune a fi la îndemână oricui, cercul destinatarilor fiind foarte extins, pornind de la elevi şi studenţi şi încheind cu nonagenarii. Este o carte care răspunde la numeroase întrebări ce ţin de adevărata istorie şi identitate a neamului românesc, de chestiuni care până nu demult au constituit adevărate enigme, fiind de multe ori mărul discordiei între etnii, ba chiar şi familii, unii membri declarându-se moldoveni şi vorbitori de limbă moldovenească, iar ceilalţi români şi vorbitori de limbă română. Această aprigă dispută mai continuă şi astăzi şi, după cum o să vedem, nu doar în Republica Moldova.

Istoricul Octavian D. Ţâcu s-a născut la 21 august 1972, în satul Costuleni, raionul Ungheni, R. Moldova. Este conferenţiar la Universitatea de Stat din Moldova şi cercetător ştiinţific coordonator la Institutul de Istorie din Chişinău. A susţinut doctoratul în istorie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, în 2000. Dintre realizările sale mai importante, menţionăm: ministru al Tineretului şi Sportului din R. Moldova (2013), membru al Comisiei Prezidenţiale pentru studierea şi aprecierea regimului totalitar comunist în RM (2010), laureat al Premiului Naţional al Tineretului în domeniul ştiinţei şi literaturii (2004), decorat cu Medalia Meritul Civic (2010). Autor a zece monografii, între care *Problema Basarabiei şi relaţiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)* şi 200 de articole ştiinţifice, publicate în R. Moldova, România, Germania, Marea Britanie şi SUA. Coautor al Blogului Centenarului Marii Uniri la Radio Europa Liberă. Maestru internaţional la box, participant la Jocurile Olimpice din Atlanta (1996) şi medaliat cu argint la Cupa Europei din Lvov (1999).

Un specific al cărţii *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut* este că ea a văzut lumina tiparului graţie solicitării din partea editurii. Vom reveni mai jos la mărturisirea editorului Anatol Vidraşcu. Volumul este divizat în 13 capitole şi vom prezenta titlurile, pentru ca cititorul să-şi dea seama de importanţa şi valoarea cărţii. Capitolul I – *Originile şi evoluţia românilor de la est de Prut;* Capitolul II – *Prima anexare: românii de la est de Nistru în cadrul Imperiului Rus (1791-1917);* Capitolul III – *Basarabia în secolul de dominaţie ţaristă (1812-1917);* Capitolul IV – *Românii din Basarabia şi Transnistria în actul Marii Uniri de la 1918;* Capitolul V – *Basarabia în cadrul României întregite (1918-1940);* Capitolul VI – *Constituirea RASSM şi RSSM;* Capitolul VII – *Basarabia în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial;* Capitolul VIII – *Administrarea românească în Transnistria;* Capitolul IX – *O istorie necunoscută: prizonierii români în URSS;* Capitolul X – *Reinstaurarea regimului sovietic în Basarabia şi Transnistria;* Capitolul XI – *Politicile etnolingvistice şi culturale în RSSM. Rusificarea şi sovietizarea;* Capitolul XII – *Republica Moldova: de la comunism la integrare europeană (1991-2018);* Capitolul XIII – *Românii din spaţiul post-sovietic.* Pentru facilitarea lecturii, lucrarea este completată cu o *Introducere, Concluzii* şi *Abrevieri.* Din *Introducere* aflăm că *Istoria românilor de la est de Prut* comportă câteva categorii de cercetare istorică şi anume: prima reprezintă continuitatea şi integritatea istoriei acestui spaţiu cu istoria celorlalţi români, în special cu referinţă la istoria Ţării Moldovei până la 1812; cea de-a două este legată de anii 1775 şi 1812, care au marcat sfâşierea Ţării Moldovei de către Imperiul Habsburgic şi Imperiul Rus, aflate într-o rivalitate regională şi europeană cu Imperiul Otoman, care exercita suzeranitatea asupra Ţărilor Române. Ambele proiecte imperiale de modelare identitară diferenţiată a românilor din Bucovina (partea de nord a Ţării Moldovei) şi din Basarabia (partea sa de est) au pus începuturile unui proces de înstrăinare a lor de istoria celorlalţi români. Restul românilor din Ţara Moldovei vor realiza ulterior unificarea cu cei din Ţara Românească şi vor pune fundamentele statului românesc modern la 1859, susţine autorul. Despre geografia şi istoria politică a românilor de la est de Prut, Octavian D. Ţâcu arată că acestea cuprind patru spaţii de referinţă. Primul este Ţara Moldovei, care apare de la 1359, iar în 1859 împreună cu Ţara Românească formează statul român modern.

Al doilea este partea de est a Ţării Moldovei, ocupată de ruşi şi denumită – din 1812 – Basarabia, apoi din 1940/1944 redevenită RSS Moldovenească, ca din 1991 să devină Republica Moldova. Cel de-al treilea este regiunea transnistreană, unde în 1924 a fost creată RASS Moldovenească, care în 1940 a devenit parte componentă a RSSM, iar din 1990 s-a autoproclamat Republica Moldovenească Nistreană. Prin extensiune, acest spaţiu include totalitatea comunităţilor româneşti din proximitatea frontierelor României şi a Republicii Moldova. Ultimul spaţiu de referinţă este imensul teritoriu euroasiatic, unde românii au ajuns în diferite perioade istorice, cei mai mulţi în timpul Imperiului Rus, al Uniunii Sovietice, dar şi după dispariţia acesteia.

Istoricul evidenţiază trei proiecte statal-imperiale, care au conturat în timp actuala percepţie identitară a locuitorilor din teritoriul Moldovei istorice. Primul este cel habsburgic, de sorginte imperială, al doilea, de asemenea imperialist, a fost cel rus, iar cel de-al treilea este unul românesc, în esenţă naţionalist. Începând cu Revoluţia din 1848, iar ulterior după realizarea Unirii din 1859, acesta a pus începuturile statului român modern, al cărui deziderat major era readunarea tuturor românilor din provinciile istorice într-un tot întreg. Începând cu 1359, populaţia românească de la est de Prut cunoaşte cinci mari procese de construcţie statal-naţională, implicând deopotrivă rusificare, românizare, europenizare, sovietizare (inclusiv rusificare şi ucrainizare) şi moldovenizare, fiecare dintre acestea lăsând o moştenire particulară asupra aspectului său identitar actual. În mare parte, cele cinci mari periodizări au influenţat structura şi au determinat compartimentarea cărţii lansate, care a rezultat în procesul scrierii *Istoriei ilustrate a României şi a Republicii Moldova,* publicată de Grupul Editorial Litera în 2017. Ulterior, în materialul prezentat în volumele consacrate istoriei Basarabiei, RASSM, RSSM şi Republicii Moldova, s-a adăugat un text nou, înglobat în *Marea Istorie Ilustrată a României şi a Republicii Moldova,* apărută în anul Centenarului Marii Uniri la aceeaşi editură. Au fost incluse, de asemenea, materiale şi investigaţii făcute în cadrul proiectului naţional pentru tineret *Expediţiile Memoriei,* iniţiat în anul 2013, care avea ca scop organizarea unor deplasări ale tinerilor, pe timp de vară, către locurile deportărilor sovietice ale românilor din Basarabia. Până acum au fost realizate cinci expediţii de acest gen, primele două în Kazahstan, restul în Siberia şi regiunile îndepărtate ale Federaţiei Ruse (Irkutsk, Novosibirsk, Tomsk şi ţinutul Krasnoiarsk). Autorul ţine să mai releve că materialul documentar, de arhivă, în mare parte inedit, este mai ales cel cu referinţă la perioada sovietică. În anul 2010, în premieră pentru Republica Moldova, prin Decretul preşedintelui interimar de atunci, Mihai Ghimpu, a fost creată Comisia pentru Studierea şi Aprecierea Regimului Comunist Totalitar din Republica Moldova, care a reunit treizeci de membri, în majoritate istorici. Comisia a activat într-un climat de presiune constantă, determinat atât de implicaţiile politice interne şi externe, cât şi de aşteptările foarte mari din partea societăţii faţă de rezultatele sale. În plus, perioada scurtă acordată funcţionării sale (mai puţin de şase luni), lipsa unui mecanism juridic clar de acces la arhivele Ministerului de Interne, Serviciului de Informaţii şi Securitate sau Procuraturii Generale i-au îngreunat şi mai mult activitatea. Cu toate acestea, Comisia a deschis posibilitatea studierii unor tematici puţin sau deloc cunoscute, prin accesul larg la arhivele sovietice din Chişinău, mai ales la fondurile depozitelor speciale ale SIS – fostul KGB, ale Ministerului Afacerilor Interne, precum şi ale Arhivei Organizaţiilor Social-Politice din Republica Moldova (arhiva fostului CC al PCM), dar şi ale Arhivei Naţionale şi ale Procuraturii. În calitate de membru al Comisiei pentru Studierea şi Aprecierea Regimului Comunist Totalitar din Republica Moldova, Octavian D. Ţâcu a beneficiat de accesul la multe dintre dosarele închise, care prin lectura acestei cărţi vor deveni accesibile şi cititorului interesat.

Cartea este de format mare şi are 416 pagini. Prima copertă inserează o fotografie cu Podul de Flori de la Sculeni. Volumul cuprinde un număr mare de fotografii de epocă. Deosebit de dureroase sunt concluziile autorului de la sfârşitul cărţii. Intenţionam să deschid aici câteva paranteze, dar m-am răzgândit, lăsând o doză de curiozitate pentru a intriga cititorul dornic să cunoască adevăratul trecut istoric nu prea îndepărtat al neamului nostru.

Lansarea cărţii a fost moderată de cel care i-a dat viaţă către public – editorul Anatol Vidraşcu, care a spus că editura are o frumoasă colaborare cu tânărul istoric şi această carte i-a fost solicitată, având siguranţa că se va bucura de un interes sporit din partea cititorilor, dovadă fiind celelalte volume apărute tot la Editura Litera, despre care am amintit mai sus. Vorbitorul a mai specificat că Octavian D. Ţâcu are adunate încă multe studii interesante, care pe parcurs se vor transforma în cărţi de istorie, necesare elevilor, studenţilor, doctoranzilor, dar şi oamenilor simpli de care au fost ascunse atrocităţile regimurilor totalitare.

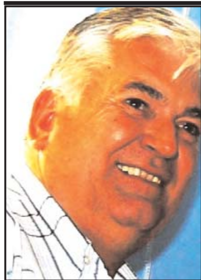
Despre meritul noului volum au vorbit academicienii Andrei Eşanu şi Nicolae Dabija, arătând că istoricul Octavian D. Ţâcu a deconstruit mitologia sovietică a deosebirii dintre moldoveni şi români, încercând o reconciliere a românilor de la est de Prut şi o acceptare că şi ei sunt parte din spaţiul românesc, chiar dacă mulţi, de frică, dar şi influenţaţi de politicieni perverşi, nu recunosc încă aceste adevăruri.

Mesaje de apreciere şi felicitare pentru autor şi cei care au contribuit la apariţia volumului au mai rostit dr. în economie, prof. Vasile Şoimaru, scriitorul Ionel Capiţa, maestrul naiului Vasile Iovu. Ultimul a remarcat că îl cunoaşte de mai mult timp pe autor, subliniind că e foarte bine că neamul nostru are asemenea personalităţi care luminează mintea poporului, exprimându-şi nedumerirea faţă de cei care nu-şi iubesc ţara natală, casa de unde au pornit în lumea mare, limba, portul popular etc., continuând cu un buchet de melodii care au îmbălsămat sufletele celor prezenţi la lansare.

→

Podul de reviste

Literatura română din Serbia între cele două războaie mondiale

Florian COPCEA

Fenomenul literar românesc din ex-Iugoslavia, purtând „pecetea pragurilor strămoşeşti" (Brânduşa Juica, *La confluenţa a două culturi. Literatura română din Voivodina. 1945-1989,* Ed. ICRV, Zrenjanin, 2012) şi aflat „la confluenţa unor determinări culturale şi interetnice foarte variate" (Mariana Dan, *Construcţia şi deconstrucţia canonului identitar. Creaţie şi identitate în literatura română din Voivodina,* Ed. Libertatea, Panciova, 2010), a apărut relativ târziu în cultura comunităţii socio-culturale din acest spaţiu multietnic, el fiind caracterizat „în primul rând prin funcţional, şi abia apoi prin estetic" (Carmen Dărbuş, Virginia Popovici, *Literatura de limba română din Serbia şi antropologia culturală: suport de curs seminarizat,* Ed. Risoprint, Cluj-Napoca/Ed. Fondul Europa, Novi Sad, 2012). Între cele două războaie mondiale, nicidecum nu se poate vorbi de o literatură propriu-zisă, cultă, ci de una populară, tributară atât influenţelor folclorice, spontane, cât şi unei istorii „contorsionate", care, totuşi, „a evoluat, preciza scriitorul Slavco Almăjan într-un eseu din 1996, sub semnul conştiinţei identitare".

Creaţiile literare româneşti au fost aşadar subordonate, pe de o parte, imposibilităţii unor neo-parnasieni de a-şi orienta/racorda discursul ideatic la vectorii literaturii naţionale originale româneşti, iar, pe de altă parte, a depăşirii ideologiei *bucheriste* care solicita, mai ales, implantarea, să recunoaştem, primitivă, în cultură a genurilor şi speciilor literare deja formate în aria geografică şi spirituală a românilor din Regat.

În atare condiţii, în perioada la care ne raportăm, nu s-au produs în literatura română minoritară din ex-Iugoslavia mutaţii viguroase, acestea având să-şi facă simţită cu adevărat prezenţa după cel de-Al Doilea Război Mondial, a căror direcţie desprinsă din cultura folclorică a fost alterată de proletcultism.

Ceea ce trebuie reţinut: în contextual socio-politic-cultural de după prima conflagraţie mondială, literatura română din teritoriile mărginite de Dunăre s-a menţinut la stadiul empiric de afirmare. La respectiva situaţie a concurat, pe de o parte, conservatorismul unor persoane născute cu vocaţia de a se exprima în scris, acesta dovedit în permanenta preocupare a lor în a-i idolatriza pe deja cunoscuţii clasici români, iar, pe de altă parte, impulsului conştient de a perpetua graiul etnic. Graţie acestor (să le zicem) priorităţi, s-a reuşit, în timp, să se formeze un limbaj artistic imitativ, dar cu valenţe „polifonice".

„Elita" destul de subţire a creatorilor români, supuşi unor modele de împrumut, în sensul direct al cuvântului, nu a avut şansa, decât foarte târziu, şi prin intermediar, să-şi creeze un drum propriu, mai ales că interacţiunea dintre limbile română şi sârbă provocase confuzii dezastruoase în ceea ce priveşte supravieţuirea *patternului* cultural al literaturii poporane. Tezaurul literar românesc, venit în coliziune directă cu literatura sârbă donatoare (din arealul în discuţie) a suferit traume lingvistice incomensurabile. Cu toate acestea, conştientizarea de către scriitorii-ţărani a pericolului pierderii identităţii a generat o rezistenţă de necontestat, manifestată de aceştia în faţa curentului de aculturaţie, care, în pofida impacturilor lingvistice, a oferit posibilitatea modernizării literaturii dialectale. Unul dintre cele mai strălucite spirite cultural-artistice, de altfel primul creator al poeziei în dialect bănăţean, a fost Victor Vlad Delamarina (1870-1896) care, în publicaţiile vremii, cu har şi perseverenţă, şi-a asumat misia de a păstra varietatea şi bogăţia vocabularului vechi al neamului românesc, moştenit din vremuri imemoriale. *Poeziile bănăţeneşti. Întocmiri,* al căror autor este, aşezate modest, în 1898, de Titu Maiorescu şi în paginile *Convorbirilor literare,* aveau să fie publicate postum în volum în 1902.

Criticul literar Virginia Popovici (*Opinii şi reflecţii,* Ed. Libertatea, Panciova, 2013, p. 135) consideră că: „În literatura dialectală sunt prezente cele trei genuri literare: liric, epic/narativ şi dramaturgic. Creaţiile sunt scrise de amatori fără iniţiativă sau sprijin oficial, fără ca aceşti scriitori amatori să aibă vreo pregătire de specialitate. Paralel cu aceste creaţii ale lor se dezvoltă şi activitatea publicistică (gazetărească şi editorială), precum şi modalităţi teatral-spectaculare (teatrul sătesc de amatori) ori alte rostiri dialectale (monologuri, declamaţii, recitări) la serbările satelor, la festivaluri de poezie în grai bănăţean sau la festivaluri de pantomimă, monodramă, umor şi satiră organizate în Banatul sârbesc."

Literatura dialectală, definită drept parte din „barocul etnografiei româneşti" (*Idem,* p. 219), îşi are începuturile în preajma anului 1582 (cf. istoricului I.D. Suciu), fapt care certifică potenţialul creator al condeierilor în grai şi explică totodată fenomenul de multiculturalitate ale cărui forme de expresie, datorate literaturii folcloristice, s-au diversificat permanent, îmbogăţind irevocabil materialul poetic popular cult.

În paralel, şi la românii din regiunile Timoc, Morava, Homolie şi sudul Dunării se detectează existenţa unei mişcări de emancipare naţională şi culturală, soldată cu punerea în valoare a moştenirii seculare a „evlaviosului neam" românesc obligat să suporte consecinţele unui travaliu identitar tragic. Un vizionar al etnicilor români sud-dunăreni a fost Cristea Sandu-Timoc (1916-2012), cel care avea să debuteze poetic în anul 1936 în revista *Izvoraşul* din Bistriţa Mehedinţiului. El a adunat „frângurele/frântunele" de cântece bătrâneşti şi balade în graiul românesc arhaic, pe care le-a publicat şi în ziarul *Nădejdea* din Vârşeţ, *Universul, Curentul, Timocul, Revista Fundaţiilor Regale, Timpul, Şcoala şi viaţa, Orizont, Familia, Tribuna, Steaua* şi *Folclor literar* (Timişoara). În anul 1943 toate acestea vor fi introduce în cartea *Poezii populare de la românii din Timoc* (Ed. Scrisul Românesc, Craiova).

Circulaţia cântecelor populare „de la lume adunate" în rândurile poporului de la oraşe şi sate a dat dreptul la existenţă a graiului autentic utilizat şi, astfel, la protejarea limbii române împotriva infiltraţiilor slave şi a invaziei elementelor lingvistice străine. În felul acesta, graiul sud-dunărean s-a conservat, păstrându-şi, susţinem, farmecul şi dulceaţa provenită din rădăcinile sale geto-dacice.

Merită menţionat aici şi aportul folcloristului de „avangardă" Gheorghe Alexici din Straja la culegerea primelor „documente de cultură orală". Cartea sa *Texte din literatura poporană română,* apărută în 1899, pe cheltuială proprie, la Budapesta, cuprinde variante de cântece epice şi balade culese „din gura poporului" din localităţile Straja, Mesici şi Oreşaţ. Aceasta este deosebit de valoroasă pentru cultura română. În revista *Luceafărul* nr. 22 din 1903, tipărită la Budapesta, sub titlul *Din trecutul poeziei poporane române,* el va scrie, justificând parţial curentul slav pătruns forţat în cultura românească: „Aceleaşi condiţii de trai, legăturile geografice, istorice, etnografice şi încrucişările de sânge au lăsat urme neşterse în fiinţa etnică a popoarelor din răsăritul Europei, cari urme se vădesc mai lămurit în productul nefalsificat al geniului lor: în poezia poporană, în muzică şi jocuri. Să nu uităm însă un lucru, că nu numai spre pildă portul şi poveştile trec de la popor la popor, dar mai cu seamă o baladă sau o legendă, un cântec duios or vesel, un joc plin de mişcare şi atrăgător..." Iată ce mărturiseşte el în legătură cu modul de valorizare a „materialului adunat": „N'am adios nici un cuvânt către el (către popor – n.n.), dar nici nu l-am dires precum fîceau unii în trecut.[…] Textele adunate de mine nu le-am poleit; nu-s aur topit şi turnat, ci numai bruşuri de aur, cum le-am scos din baia nestimată şi fără margini, din poporul român." Activitatea de filolog şi folclorist a lui Gheorghe Alexici este ilustrată de Ionela Mengher în lucrarea *Texte din literatura poporană română* (Editura ICRV, Zrenjanin, 2014), care este de părere că acesta „şi-a concentrat atenţia asupra promovării valorilor limbii şi literaturii române..." şi că „Gheorghe Alexici înlătură «un gol» existent la acea dată în practica de înregistrare a folclorului în Banat şi a folclorului în genere…" Parcurgând creaţiile populare din anexele cărţii, se constată că, la transcrierea lor, Gheorghe Alexici a respectat întrutotul metodele ştiinţifice de ortografiere dialectologică a particularităţii fonetice a textelor.

În context, semnalăm lucrarea savantului sârb Ivan Popovici – *Geschichte der sârbo-kroatischen Sprache* (O. Harrassowitz, Wiesbaden, 1960, XX+687 p.), unde se demonstrează fără echivoc că la graniţa lingvistică din sudul Dunării s-au format şi încă se mai păstrează unităţi lexicale prezumtiv străromâne în care se pot depista intens urmele contangenţiale cu limbile sud-dunărene; dintre acestea amintim limba latină vulgară. Am luat acest exemplu de studiu foarte important pentru demonstrarea originii limbii române care se vorbeşte şi azi în Serbia de nord-est pentru a susţine temeinicia ideii că substraturile lingvistice ale limbii române din zona precizată şi-au păstrat descendenţa etimologică geto-dacică, împrejurare care a facilitat tendinţa de ţinere a ei în stadiul primitiv, excelent conservat. Aşa se explică de ce în provinciile Timoc, Morava, Homolie şi sudul Dunării nu putem vorbi de o literatură română propriu-zisă şi nici despre scrisul în grafie latină.

În sensul acesta, ne interesează de ce în Voivodina altfel se prezintă lucrurile. După Primul Război Mondial, continuându-se interesul manifestat pentru viaţa culturală, spirituală şi literară, prin apariţia publicaţiilor *Convorbiri pedagogice* (Satu Nou, 1886-1888), *Dreptatea* (1893), *Educatorul* (Coştei, 1909-1913), *Familia* (Vladimirovăţ, 1910) şi a gazetelor *Opinca* (1918-1919), *Grai Românesc* (1923-1929), *Cuvântul satelor* (1926), *Lumina* (1927), *Zorile Banatului* (1928), *Biruinţa* (1938), *Nădejdea* (1927-1944), s-a produs inevitabil afirmarea „unor scriitori interbelici minori, intelectuali veniţi din România" (Virginia Popovici, *Op. cit.*, p. 12). Discursul liric al condeierilor ţărani a fost axat, în special, pe perpetuarea filonului folcloristic al graiului dialectal, structurat pe o multitudine de câmpuri lexico-semantice care au permis, într-un anumit fel, diversificarea şi menţinerea în uz a „construcţiilor păstoreşti" (Eugen Coşeriu).

→

Fericit şi încărcat de emoţii, Octavian D. Ţâcu, către finalul evenimentului, a ţinut să mulţumească tuturor celor care l-au înaripat pentru a realiza acest volum de istorie contemporană, în primul rând, editorului Anatol Vidraşcu, consătean din Costuleni, Ungheni, fără de care apariţia cărţii ar fi fost imposibilă, recunoştinţa îndreptându-se şi către tatăl Domniei sale, care i-a fost profesor de istorie şi i-a stimulat dragostea faţă de acest obiect, astfel că alegerea domeniului studiilor universitare a fost fără dificultate – Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie. Această alegere a fost consolidată în cadrul doctoratului în istorie, susţinut la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. Autorul a mulţumit, de asemenea, întregii echipe de la Editura Litera, în mod deosebit colegilor istorici Dinu Poştarenco, Gheorghe Cojocaru ş.a., care l-au încurajat, colegilor de echipă în expediţiile efectuate în spaţiul euro-asiatic, din Caucaz, Crimeea şi Ţările Baltice până în Asia Centrală, Siberia şi Extremul Orient. Deja au fost realizate cinci filme documentare despre expediţiile din Siberia. Vor mai fi realizate şi altele, pentru că de fiecare dată sunt descoperite noi şi noi aspecte necunoscute, care se pot pierde odată cu purtătorii de informaţii. *Istoria este o frumoasă poveste. Dacă o deconstruim, rămânem fără mituri. Am vrut să fiu sincer cu mine. Am vorbit şi despre holocaust. Nu trebuie să ne temem să abordăm spaţii de care unii istorici se tem,* a concluzionat tânărul istoric, îndemnând toţi cititorii la lectură, înţelegere şi înţelepciune. Protagonistul a mai reiterat că aşteaptă critici legate de apariţia cărţii, care s-a născut din mai multe cărţi şi care nu putea să apară altfel, pentru că atât editorul, cât şi autorul şi-au dorit un volum cuprinzător, pentru acoperirea unei tematici vaste şi cu multe abordări în premieră absolută.

Ştiinţa, parte a culturii

Lucian Blaga despre spiritul matematic

Olimpia POPESCU

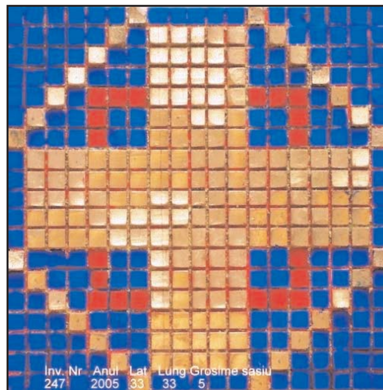
In opera filosofică a lui Lucian Blaga, un loc aparte ocupă referirile la filosofia ştiinţei şi îndeosebi la filosofia matematicii. La decesul său din 1961, volumul al paisprezecelea al operelor sale, intitulat *Experimentul şi spiritul matematic,* se găsea în stadiul de manuscris. Prima ediţie a lucrării a apărut postum, în 1969, la Editura Ştiinţifică, beneficiind de o prefaţă scrisă de Călina Mare. Acestei ediţii i-a urmat o alta, la Editura Minerva, în 1983, de data aceasta îngrijită de Dorli Blaga şi beneficiind de o prefaţă scrisă de Alexandru Tănase. Atât în ediţia din 1969, cât şi în cea din 1983, probabil datorită restricţiilor din acea perioadă, s-au omis unele pasaje din manuscrisul original. Cu siguranţă, aceste omisiuni, ca şi alte raţiuni, au determinat Editura Humanitas ca în 1998 să reediteze lucrarea *Experimentul şi spiritul matematic,* de data aceasta conformă în totalitate cu manuscrisul lui Lucian Blaga, aflat acum la Muzeul Literaturii Române.

Lucrarea prezintă interes atât pentru filosofi, cât şi pentru matematicieni. Pentru filosofi, deoarece sunt multe aspecte ale filosofiei ştiinţei relevate aşa cum până la mijlocul secolului XX nu se mai întâmplase, iar pentru matematicieni, pentru că explică rolul „născocirilor" matematice, din antichitate şi până în zilele noastre, la evoluţia cunoaşterii umane. Cuplarea descoperirilor matematice la experiment, care nu este numai o simplă observare a empiriei, aşa cum se prezintă ea simţurilor noastre, ci dirijarea intenţionată şi complexă a unor realităţi, îl determină pe Lucian Blaga să numească această cuplare *suprametodă* şi să demonstreze superioritatea experimentului galileo-newtonian, în care matematica se articulează experimentului ştiinţific.

Pe parcursul lucrării, Lucian Blaga revine mereu la rolul gânditorilor greci, la faptul că ei au fost primii care s-au desprins de gândirea mitologică. De altfel, putem considera că apariţia lucrării *Experimentul şi spiritul matematic* a fost pregătită încă din 1941, când autorul a publicat cartea *Despre gândirea magică,* unde face multe referiri la introducerea numărului imaginar *i,* care, deşi a fost o creaţie matematică, a dat o dezvoltare deosebită mecanicii şi în special mecanicii fluidelor.

În urma analizării unor cercetări care nu intervin în mod expres în mersul naturii, cu scopul de a recolta cunoştinţe necesare nevoilor umane, autorul ajunge să demonstreze saltul imens şi necesar al cuplării matematicii la experimental ştiinţific. Autorul urmăreşte evoluţia istorică a marilor cuceriri ştiinţifice, pentru a demonstra că numai articularea în toate resorturile sale a experimentului cu descoperirile matematice, din acea perioadă, le-a asigurat reuşita.

O interesantă observaţie este legată de faptul că, după efervescenţa intelectuală greacă, nu europenii au continuat cercetările lor, ci arabii, şi îndeosebi indienii, care au dezvoltat cercetările matematicii greceşti şi mai ales a ceea ce grecii ocoliseră, introducerea lui zero şi a numerelor negative.

Lucian Blaga precizează că abia în secolele XII-XIII mistica creştină îşi îndreaptă atenţia asupra misterelor naturii, acreditând ideea că Marele Anonim a gândit şi inclus mistere de nepătruns în natura care ne înconjoară. Numai aşa se explică evoluţia spectaculoasă a descoperirilor ştiinţifice în secolele care au urmat celor menţionate mai sus.

O altă calitate a lucrării este aceea că autorul reuşeşte să distingă domeniile de reuşită a cercetărilor experimentale în diferite epoci istorice. Spre exemplu, se subliniază că cercetările gânditorilor greci s-au concentrat mai mult spre statica empiriei, în timp ce în Evul Mediu s-a acreditat ideea că tot ce este în jurul nostru este în mişcare, nimic nefiind fix, iar ştiinţa dinamicii a cunoscut un nebănuit avânt. Nicolae Oresme (1325-1382) este primul savant care, pentru a caracteriza mişcarea, apelează la mijloace matematice, introducând nişte linii verticale (astăzi ordonate) care indică intensitatea mişcării. Fără aceste idei ale lui Oresme, poate că Descartes nu ar fi putut crea, câteva secole mai târziu, geometria analitică, iar ideile lui Descartes au favorizat introducerea calculului infinitezimal, de către Newton şi Leibnitz. Fără matematizarea imaginată de Oresme, Galilei n-ar fi putut stabili legile căderii libere şi nici n-ar fi putut concepe principiul inerţiei, sau principiul perseverenţei, cum era el numit atunci. Urmărind istoria gândirii omeneşti, Lucian Blaga demonstrează că fără îmbinarea experimentului cu matematica nu s-ar putea pătrunde în esenţa fenomenelor, nu s-ar putea opera cu concepte, care sunt abstracţiuni, cu entităţi care nu există decât în mintea noastră. Aşa, spre exemplu, noţiunea de punct geometric, fără nicio întindere, fără greutate, fără niciun atribut material, nu există decât în mintea noastră, fiind un concept abstract. Numai datorită faptului că ştiinţa de tip galileo-newtonian a operat cu abstracţiuni, cu concepte abstracte, ca şi a introducerii timpului ca parametru număr real, ca entitate matematică, au fost posibile descoperirile ştiinţei moderne.

În lucrare se subliniază că, urmărind evoluţia istorică a matematicii, avem impresia că ea este o ştiinţă care se dezvoltă autonom, dar de cele mai multe ori ea a primit impulsuri şi cerinţe din fizică, mecanică, biologie, astronomie etc. Chiar atunci când avem impresia că unele „născociri matematice", aşa cum denumeşte Blaga unele entităţi matematice, nu au nicio legătură cu empiria, au fost numeroase cazurile în care, după secole şi chiar milenii ele şi-au găsit utilizări surprinzătoare. Cine bănuia că geometria neeuclidiană, o creaţie pur mintală, „magică", îşi va găsi aplicaţii în teoria relativităţii a lui Einstein? Că spaţiile multidimesionale sau spaţiile Minkowski vor fi aplicate în chimie şi aerodinamică? Superioritatea experimentului cuplat cu matematică a fost pusă în evidenţă încă din primii ani ai secolului XX, mai ales după o celebră conferinţă din 1908, de la Köln, a lui Hermann Minkowski (1864-1909), care a afirmat că există „o armonie prestabilită" între matematica pură şi fizică. Mai multe născociri matematice, care iniţial păreau fără obiect, şi-au găsit aplicaţii în teoria relativităţii. Cuplajul experiment-matematică a fost subliniat în aceeaşi conferinţă a lui Minkowski prin invocarea spaţiul multidimensional, spaţiul-timp. În mecanica lui Schrödinger (1887-1961), atomul de uraniu ar putea avea un spaţiu de configuraţie cu 280 de dimensiuni.

Această „armonie prestabilită" s-a confirmat de cele mai multe ori prin evoluţia convergentă a matematicii şi a ştiinţei.

Autorul demonstrează că superioritatea experimentului galileo-newtonian a fost asigurată şi de rolul matematicii în obţinerea potenţialului metodologic excepţional, deoarece acesta a fost permanent asistat de spiritul matematic. Virtuţile pe care matematica le-a adăugat metodelor eterogene ale ştiinţei au fost rigoarea şi articularea ei constructivă.

→

Indiscutabil, în mare parte acestea din urmă erau inspirate şi de creaţiile originale ale cărturarilor din Regat. Pionier al literaturii de expresie românească din Banatul sârbesc este socotit Alexandru Ţinţariu (1880-1934). În *Revista ilustrată, Steaua, Poporul român, Familia* şi *Luceafărul,* acesta publică cu consecvenţă, în afară de versuri, piese de teatru, dintre care enumerăm: *Aşa a fost să fie* (Ed. Librăriei Ciurcu, Braşov, 1904), *Sfârşitul duşmăniei* (Ed. Alexandru Anca, Cluj, 1926), *Soacra domnului profesor* (Ed. Alexandru Anca, Cluj, 1926). Primul poet care s-a impus în universul liric tradiţionalist voievodean a fost Romulus Roman (1875-1952), venit din Arad, învăţător la Toracu Mare în perioada 1894-1896. A debutat cu versuri în „foaia poporală" *Lumina şi adevărul,* iar editorial în 1922, la Panciova, cu volumul de poezii *În serile de iarnă.* Acesta a fost urmat de piesele de teatru *Din păţaniile războiului* (1922) şi *Icoană din trecut* (1923), în 1923 de un *Abecedar,* iar în 1924 de *Cărţi de citire.* Texte literare în limba română a mai creat şi George Bulic (1924-1990): *Înfloriri sacre* (1941), *Broderii de mărţişoare, La casa mea pustie, Eu sunt plugar, Chemări peste veac,* ultimele patru rămase doar în manuscris.

În publicaţiile timpului au mai apărut, răzleţ însă, şi producţiile literare semnate de Ion Niţă Secoşan (1900-1939), Teodor Şandru (1912-1993), Aurel Trifu (1914-1993), Simion Drăguţa (1920-1993), Aurel Păsulă (1921-1998). Circumstanţele ne prilejuiesc şi reamintirea contribuţiei fundamentale a lui Emil Petrovici (1899-1969), academicianul de mai târziu, la consolidarea limbii române în spaţiul Banatului istoric, studiile sale *Graiul caraşovenilor, Note de folclor din valea Mlavei din Serbia de răsărit, Influenţa românească asupra foneticii din Banat, Atlasul Lingvistic Român,* reprezentând repere vitale pentru identitatea lingvistică a comunităţii româneşti, pentru modernizarea limbii române.

În întreaga perioadă dintre cele două războaie mondiale, pe teritoriul provinciilor locuite de români din Serbia actuală s-au ivit diverse curente cultural-literare ale căror scopuri declarate şi recunoscute dintotdeauna au fost acelea de conservare a fiinţei minoritare şi de sincronizare a creaţiilor lor la literatura română generală. Fenomenul, considerat drept simptomatic, a condus la asimilarea unor modele care au mijlocit definirea „unui drum propriu în cadrul culturii româneşti, de cultivare a unei note specifice care să ducă la unitate prin varietate şi la înflorirea vieţii locale" (*Idem,* p. 138).

De remarcat că în paginile foii *Lumina,* apărută la Panciova în 4 martie 1923 sub conducerea lui Petru Balnojan Mărieşescu (1886-1971) din Satu Nou, şi ale suplimentului *Junimea bănăţeană* a ziarului informativ-politic şi cultural *Nădejdea*, ai cărui directori au fost Savu Butoarcă (1868-1951) şi Alexandru Butoarcă (1898-1980), au apărut poezii aparţinând lui Mihai Eminescu (*Ce te legeni, codrule, La steaua, Doină, Rugăciune* etc.), Vasile Alecsandri (*Doină, Plugurile*), George Coşbuc (*Vestitorii primăverii, Psalm, Cântec de primăvară* ş.a.), Octavian Goga (*Doină, La noi, E sărbătoare*), Aron Cotruş (*Strigăt pentru depărtări, Pâinea noastră*), Ion Pillat (*Plugarul, Furnica*) etc.

Literatura română din ex-Iugoslavia avea să-şi depăşească starea embrionară după 1947, odată cu apariţia cărţilor de poezie *Cântecul satului meu* de Ion Bălan (1925-1976), *În zori* de Mihai Avramescu (1914-1981) şi *Drum prin noapte şi zi* de Radu Flora (1922-1989).

„Poezia din Voivodina, începând cu deceniul opt al secolului trecut, îşi schimbă mersul, încercând să păşească paralel cu ceea ce se întâmplă în poezia din România, dar pe cât posibil să rămână, totuşi, legată de literatura popoarelor iugoslave. Având influenţe din două părţi, poezia românească din Voivodina ţine pasul cu literatura europeană" (*Idem,* p. 126).

În concluzie, eforturile condeierilor-plugari, ale scriitorilor tradiţionalişti au reuşit să influenţeze considerabil cultura română, să menţină în stare de veghe flacăra limbii române într-un spaţiu multietnic şi multicultural supus paradigmatic presiunilor exercitate de limba populaţiei majoritare, de canoanele estetice ale literaturii sârbe, care a evoluat (benefic şi pentru literatura română!) la confluenţa cu alte literaturi europene.

Ştiinţa, parte a culturii

Blockchain, de la tehnologie la economie

Viorel GAFTEA

Tehnologia informatică a revoluţionat lumea, iar ultimul sfert de secol a cunoscut poate cele mai neanticipate salturi din istoria civilizaţiei.

Nu este de neglijat anteriorul salt al umanităţii, din anii 1960, ani ai paşilor în cosmos şi pe Lună, dar, după 1990, comunicaţiile, internetul şi serviciile informatice au revoluţionat modul de a crea produse, de a face comerţ, de a plăti electronic, apoi internetul şi peste el servicii ce se adresează relaţiilor sociale şi serviciilor multimedia, mass-mediei.

Pe acest trend tehnologic, aspectul marcant este *mobilitatea* (omului, produselor, capitalului, acei factori KLEM: *kapital, labour, energy, materials,* determinanţi în economie, factori suport în modelarea economică).

Blockchain ca tehnologie vine să integreze sisteme de calcul sau de comunicaţie, reţele, sisteme software, asigurând diverse tipuri de servicii pe infrastructura internet, reuşind să aducă soluţii de securitate, identitate electronică, plusvaloare, într-un moment când explozia informatică are nevoie de toate acestea, iar securitatea cibernetică devine componenta obligatorie în toate sistemele economice, financiare, de plăţi, de cercetare, comunicaţii sau securitate globală.

Avantajele oferite de tehnologie pe latura puterii de calcul, securităţii operaţiilor, contracarării complexităţii în abordarea problemelor, a inter-operabilităţii între sisteme, sunt majore şi conduc sistemele informatice la performanţă sporită prin folosirea la capacitate maximă a capabilităţilor software şi hardware, adevăratul drum spre următorul pas şi în inteligenţa artificială.

Nu putea să nu apară şi în tara noastră o iniţiativă la Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – ICI Bucureşti, care, printr-un grup de iniţiativă, a înfiinţat ECEB – *Centrul European de Excelenţă în Blockchain,* poziţionând România ca potenţial lider regional în domeniu, având atât capabilităţi sectoriale, cât şi capacitatea de a aborda aspectele de guvernanţă ale problematicii Blockchain.

Având în vedere faptul că stadiul curent al tehnologiei necesită o atenţie sporită acordată problemei reglementării şi coordonării cu partenerii europeni şi alte foruri internaţionale, pentru aportul românesc la cadrul global de guvernanţă a acestor tehnologii este importantă necesitatea considerării ramificaţiilor de securitate ale aplicaţiilor de tip Blockchain, atât din perspectiva vulnerabilităţilor încă nedetectate şi neanticipate, cât şi a efectelor adoptării pe scară largă a acestei tehnologii asupra economiei şi societăţii.

Modelul *ECEB, the European Centre for Excellence for Blockchain* (http://www.eceb.ro/) a fost preluat la nivel naţional, există români care produc tehnologie, aplicaţii şi soluţii, precum cei reprezentaţi în Israel prin https://trusto.io/news/. Tehnologia blockchain, cunoscută iniţial prin tranzacţionarea de cryptomonede, a pătruns deja în alte domenii, ca sănătate, identitate electronică, alte servicii complexe. Economia digitală, economia platformelor electronice sociale, de comerţ electronic, de navigaţie electronică au depăşit stadiul de trend, devenind o prezenţă cotidiană în viaţa individului.

Partea de tranzacţionare nu lipseşte nici ea în România, servicii de tranzacţionare *crypto currencies* ca Bitcoin, Ethereum, Litecon putând fi găsite pe mai multe pe site-uri. Valoarea de tranzacţionare, speculaţiile, ingineriile financiare nu au întârziat să apară. Toate acestea dau o dinamică deosebită domeniului, incită şi generează noi aplicaţii.

Conexiunile tehnologie-economie-social pot căpăta astfel o nouă dimensiune spaţio-temporală care ne poate conduce şi către acea globalizare în universul pământean şi viitorii paşi în cosmosul apropiat. Nu mai este cazul să ne gândim la civilizaţii extraterestre când abia cunoaştem forţa şi capacităţile nebănuite a civilizaţiei terestre…

Iată ce spune Blaga despre acest subiect. „Pentru a înţelege cât mai just aceste virtuţi ale matematicii trebuie să ne ocupăm puţin de logica ei intrinsecă. Iată-ne la o întorsătură de drum: reluăm problema atât de dezbătută a naturii conceptelor şi judecăţilor matematice… Examinând judecăţile matematice, Kant ajunge la concluzia că acestea ar fi *sintetice,* dar în acelaşi timp *necesare."* Este vorba despre dilema dacă judecăţile matematice sunt analitice şi necesare sau sintetice şi necesare. Rezolvarea dilemei a fost dată de Poincaré (1854-1912), care consideră, cel puţin privind geometria, definiţiile fundamentale ca fiind arbitrare şi având caracter convenţional. Autorul demonstrează că judecăţile matematice sunt judecăţi cu totul *sui-generis,* care au o logică a lor aparte care se întemeiază pe alt principiu decât cel al identităţii. Pentru a justifica cele de mai sus, Lucian Blaga analizează judecata 3 + 4 = 7. Între 3 + 4, pe de o parte, şi 7, pe de altă parte, nu poate fi vorba, conform principiului identităţii, de o egalitate, în logica formală, deoarece 3 + 4 este egal numai cu 3 + 4 şi 7 numai cu 7. În egalitatea 3 + 4 = 7, este vorba despre o *egalitate matematică* între două mărimi care sunt privite exclusiv în perspectiva conţinutului calitativ pe care îl arată conceptul numeric de 7, nefiind vorba despre o identitate logică a acestui concept cu sine însuşi. După o analiză mai amplă a judecăţilor matematice, Lucian Blaga conchide: „În ultimă analiză, judecăţile matematice se întemeiază pe această posibilitate cu totul aparte ce-o are spiritul uman de a alcătui concepte numerice cuprinzând printr-un singur act indivizibil o multitudine discretă sub raport obiectiv… Judecăţilor matematice urmează să le atribuim în consecinţă o structură cu totul aparte faţă de toate celelalte judecăţi pe care le poate rosti spiritul." Numai datorită acestei interpretări putem scrie: 3 + 4 = 5 + 2 = 6 + 1 = 1 + 6 = 0 + 7 =… După analiza unui mare număr de judecaţi matematice, autorul conchide că rigoarea matematică nu este atinsă de nicio altă ştiinţă, iar prin constructivitatea ei de sens „necesar" se impune conştiinţei umane prin structura sa licenţioasă. Dar ce înseamnă acest termen, *licenţios,* folosit de multe ori de autor în expunerea sa? Cum aici m-am ocupat mai mult de spiritul matematic şi mai puţin de experimentul ştiinţific, numai analizând mai în detaliu condiţiile unui experiment putem înţelege rostul unor „licenţe". Desfăşurarea oricărui experiment nu poate fi separată niciodată, total, de condiţiile exterioare în care el se desfăşoară. De asemenea, orice experiment poate fi influenţat de aparatura cu care el se efectuează sau de anumite calităţi ale experimentatorului. Când considerăm că anumiţi parametri sunt constanţi, sau facem abstracţie de anumite influenţe, considerându-le prea mici, autorul înţelege că a admis o „licenţă". De exemplu, în mecanica fluidelor, şi în special în aerodinamică, fluidul, respectiv aerul, se consideră incompresibil, deşi nu este aşa, dar rezultatele sunt influenţate în mică măsură de această presupunere.

Esenţa lucrări este cel mai bine sintetizată chiar de Lucian Blaga, pe ultima pagină a cărţii, unde scrie: „Există, pe de altă parte, experimentul galileo-newtonian, care se substituie empiriei obişnuite… Numai conjugat cu spiritul matematic, acest tip de experiment a devenit complet asimilabil ştiinţei: ştiinţa a intrat în faza spiritului de precizie."

Notă. Toate citatele sunt din Lucian Blaga, *Experimentul şi spiritul matematic,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Dincolo de lume

Ioan Deaconescu (România)

Poetul n-o să uite niciodată
Rădăcinile focului
Şi ale luminii cuvântului.
Ochii lui dilataţi de uimire
Văd dincolo de lume
Şi de neliniştea zorilor.
Pe ţărmul inimii sale
Naufragiază eternitatea.

Soluţia

Bertolt Brecht (Germania)

Urmare a răscoalei de pe 17 iunie,
Secretarul Uniunii Scriitorilor a dispus
Să se împartă broşuri pe Aleea Stalin
În care se putea citi că poporul
Şi-ar fi jucat încrederea guvernului
Şi că numai prin muncă dublă
O va putea recâştiga.
N-ar fi mai simplu dacă guvernul
Ar dizolva poporul şi
Ar alege altul?

Zorii speranţei

Anna Keiko (China)

Lumina zorilor
şterge urmele nopţii
se scurge timpul nepăsător
deşi eu aş vrea să-l opresc
fixat pe lentilă ca un clişeu de dor,
căci preţioasă ca rodul bogat e iubirea.
Asemenea lunii ce se-naltă în noapte
eşti tu, dragostea mea, orice s-ar întâmpla
te port în inimă oriunde fiind,
de când te iubesc, alta e lumea mea,
în locaşul tandreţei două inimi încap
razele soarelui dau glas corzilor iubirii
spre zorii speranţei cântec suind.

Crăciun

George Schwikart (Germania)

Când cerul se goleşte dintr-o dată
Şi tot pământul parcă se încarcă
De stele false, la curent electric,
Cu ieftin dar te-mbie precupeţii...

Păstorii ţin prelegeri nesfârşite
Şi-n loc de îngeri cântă un CD
Se-mpart cadouri nemaipomenite
Deşi lipsesc trei Crai din Răsărit.
Se naşte pruncul, în pofida lipsei
Duhului Sfânt la căpătâiul său.
E totuşi om şi el şi nu-şi doreşte
Decât să nu mai fie cerul gol

Cărţi şi autori

Urmuz (III)

Lucian COSTACHE

Morala? Esteticeşte, formal, firească! *Pelicanul sau babiţa!* Sunt posibile două atitudini. Cel care nu ştie ce e *babiţa* crede că i se propune o alegere: ori *pelicanul!* ori *babiţa!* Sau una, sau alta! Disjunctiv. Nu caută o legătură cu afabulaţia şi e şocat de impactul ilogicului, al absurdului. Se amuză. Cel care ştie că pelicanul şi babiţa sunt numele aceleiaşi păsări, *babiţă* fiind termenul popular, nu mai e amuzat de posibila alegere, de disjuncţie, ci de surpriza absolută a finalului. Ne e mai lesne de admis un astfel de final, pentru că o alegere între *pelican* şi *babiţa* denumind „o specie de ciuperci, în forma unei copite de cal, care cresc pe copaci şi din care se prepară iasca" ori, popular, „diareea sugarilor", ne-ar pune în situaţia de a ne amuza de propria absurditate! Ori nu...

Babiţă, cu acest din urmă sens, vine din bulgarul *babici*. Sarafoff şi Kovaceff vin din Bulgaria! Când orice e posibil şi întreţine o stare de ambiguizare continuă şi nu are o explicaţie logică în parametrii realului inteligibil şi acceptat în mod comun, atunci suntem în deplinătatea absurdului şi a potenţelor sale estetice!

În ce constă, deci, morala? Ce aspect al realităţii e moralizat? E implicată vreo învăţătură morală? Una singură: totul e absurd şi, deci, relativ: istorie, ştiinţă, cultură, religii, morală, preocupări etc. etc. Aşa cum absurdă era şi discuţia tinerilor jurnalişti-detectivi de ocazie despre cele trei uşi de ieşire de la *Enache,* despre felurile de mâncare care dau prilej de speculaţii detectiviste, poliţieneşti, dar mai ales confuzia din finalul măştilor, cu peruca pierdută în luptă şi barba smulsă pe scara trăsurii fugare.

Cine e Sarafoff? Surpriză totală. „Toată lumea rămâne trăsnită!!!" Finalul fabulei ne îndreptăţeşte la aceeaşi concluzie. Sarafoff, ucigaşul, nu e altul, fără perucă şi barbă, decât „inteligentul judecător de instrucţie, care ştie să scape cu atâta dibăcie de urmăririle reporterilor! este simpaticul nostru amic J.Th. Florescu, care a mandat şi ordonat..." Iar celălalt tâlhar, Kovaceff, e „grefierul lui Sarafoff".

Aşadar, *farsa* fiind jucată, absurdul e instalat: „...profitând de aiurirea urmăritorilor săi, Sarafoff s-a suit cu Kovaceff în birjă şi strigă muscalului:

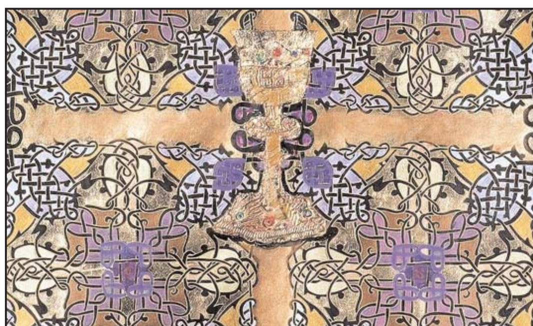
– Mână iute, gaspadin! Birja porneşte în goană... Tânărul D... se acaţă ca ştrengarii de la mahala dinapoia trăsurii.

– Dă cu biciul dindărăt!, strigă Kovaceff."

În schiţa lui Caragiale, există două articole de îmbrăcăminte, aşa-zicând. Amândouă au un rol precis în scenariul textului. În primul rând, *cizmele* lui Sarafoff. Pe talpa uneia, se lipeşte „carta de vizită" a bulgarului, care-i căzuse din buzunarul *ipingelei,* spre disperarea jurnaliştilor urmăritori, care, apoi, agăţându-se „de pragul uşcioarei", se dezlipeşte şi ei pot citi identitatea clientului *de la Enache.*

Ipingeaua, o manta bărbătească făcută din dimie sau postav, cu glugă (sub care îşi poate ascunde faţa cineva) şi găitane, e un cuvânt de origine turcească, aşa cum sunt şi şalvarii, şi devine prilej de discuţie între reporteri, mai ales că afară se porneşte o „ploaie teribilă", dar şi că ascunde un revolver. Spiritul detectivist al reporterilor devine uşor, uşor absurd, provocat de precipitarea şi panica lor nervoasă..., de mişcarea în „scenă" a periculosului Sarafoff, cel urmărit.

În *Cronicari,* locul e luat de *şalvari* şi *ghete*. Cronicarii care *duc lipsă de şalvari* e cu multiple posibile trimiteri. *A nu mai avea şalvari* e poate un semn de dezturcire, de eră nouă, de alt timp istoric, dar şi cu conotaţia unei posibile pauperizări, sărăciri, şi nu numai în sens material, ci şi spiritual; poate o schimbare istorică nu numai în port, ci şi în mentalităţi. Acum vin evrei, neogreci, romano-catolici, franţuji, bulgari. E nevoie de *paşaport,* iar lumea trage spre o altă istorie. *Ghetele* au înlocuit *cizmele, ciubotele. Cronicarii* au rămas „în fundul gol"!? („Duceau lipsă de şalvari!") Nu mai au voinţa şi conştiinţa consemnării faptului istoric major ori îl reduc numai la faptul cotidian, asemenea reporterilor!? Le place mai mult gâlceava şi vorbirea sterilă? Le lipseşte o cauză mai importantă care să-i preocupe? Poate „interesul naţional" (o noţiune dezgolită de sens, uzată demagogic!)? A fi *cronicar*

a devenit o profesie remunerabilă, dar care nu te face „boier", în sens material, şi nu numai. Nu mai e o îndeletnicire a boierilor-cărturari, care vor să lase posterităţii un semn. Primii, cei vechi, consemnează istoria, cei noi vor să o schimbe.

Din meniul comandat de Sarafoff la ospătăria lui Enache, de pe „listi", cum o cere bulgarul, un adevărat festin culinar (*ţuici, ciorbă de schembea* – ciorbă din drobul mielului –, *ardei;* apoi: *varză, porţii mari, ardei şi vin;* pe urmă: *fleici şi ardei* – ardeiul iute ţinând de bucătăria tradiţională a muşteriului; pentru farmecul limbii române, notăm că expresia *a mânca schembeau/schimbeau* are înţelesul de „a se păcăli în afaceri"); în fabula lui Urmuz, această abundenţă e înlocuită cu autohtonul *cartof,* semn şi acesta al unei schimbări „istorice". Cei patru reporteri – cu intenţia povestitorului de a marca o anumită condiţie socială, şi în contrast cu noul venit – cer ospătarului, împreună, o „semi-baterie de sifon". *Baterie* e şi un termen militar, „baterie de artilerie" – mai potrivită pentru anularea unor complotişti de talie cel puţin balcanică!

Portretul noului client e tot un amestec „neobişnuit", pentru a folosi acelaşi cuvânt pe care ni-l propune Caragiale, adică privind din aceeaşi perspectivă: „Muşteriul cel nou este un om înalt şi bine făcut; ochi pătrunzători, fruntea mică, încadrată într-un păr aspru şi des, de coloare castanie bătând în roşcat ruginiu; bărbia şi buza încadrate asemenea în nişte mustăţi şi o barbă de acelaşi fel şi aceeaşi coloare. E îmbrăcat într-un chip neobişnuit în oraşele europene – haine de dimie groasă, tivite cu şiret de lână, dar croite tot nemţeşte, însă cam nepotrivite pe trup; pe deasupra, un fel de *ipingea* de aba pentru vreme rea; în cap, o şapcă de plisă neagră cu cozoroc de piele, cum sunt şepcile birjereşti; în picioare, cizme mari, răspândind mirosul caracteristic al iuftului rusesc îngrijit cu untură de peşte. // Acest tip exotic, de o înfăţişare foarte hotărâtă şi energică, atrage fireşte atenţia de argus a celor trei tineri confraţi, cari-şi schimbă, ca nişte fulgere, priviri arzătoare de mirare şi curiozitate. Tipul se duce la o masă mai departe de ei, lângă fereastră, trage cu precauţie perdeluţa – care, în compartimentul unde se servesc unele feluri de bucate şi cu jumătatea de porţie, stă totdeuna dată la o parte – şi dă să se aşeze pe scaun. În mişcarea ce face ca să-şi ridice vingherca de la spate, aşezându-se, îi cade din buzunar, făcând mult zgomot, un revolver de calibru mare, ca revolverele milităreşti, împreună cu o carte de vizită. Vădit contrariat de aceasta şi neputându-şi îneca o exclamaţie de necaz, s-apleacă, ia repede arma şi o pune la loc în buzunar. Apoi, bate tare în masă." *Exotice* vor fi şi portretele lui Urmuz!

Galileu scoate-o sinteză/ *Din redingota franceză/ Şi exclamă: „Sarafoff,/ Serveşte-te de cartof!"* Din întregul arsenal culinar şi din toată povestea asasinului Boris Sarafoff, cu rezonanţe „internaţionale", a rămas o *sinteză* în manieră franceză, în epocă, redusă la esenţialitatea absurdului, suprarealistă şi simbolică. O *sinteză* e, de fapt, tot textul fabulei.

Aşadar, credem că fabula *Cronicari* nu este urmarea unui dicteu automatic, un simplu joc cu rime prestabilite şi nici anunţul unei demenţe, manifestată printr-un delir verbal format din resturi de memorie, fără logică între ele ori explicabile psihanalitic ca urmare a unei nevroze, ci o construcţie conştientă şi urmărind un efect final estetic.

Am fost până acum în situaţia biologului care disecă biata broscuţă pentru a vedea ce minuni a creat natura în interiorul ei şi cum se leagă organele vieţii între ele. La fel procedează şi analistul „corpului" estetic. E însă necesar, de fiecare dată, să recompunem părţile în întregul iniţial, pentru a ne minuna de frumuseţea fiinţei vii aşa cum a fost creată, de întregul organism al artei în forma integrală propusă de autor.

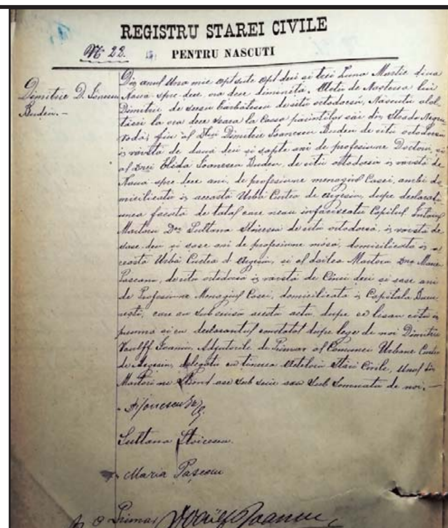
→

Certificatul de naştere al lui Urmuz

Serviciul Judeţean Argeş al Arhivelor Naţionale, Colecţia Registrelor de Stare Civilă, Oraşul Curtea de Argeş, păstrează în registrul nr. 3/1883 certificatul de naştere al lui Dimitrie D. Ionescu-Buzău, cel ce va fi ulterior cunoscut ca scriitor sub pseudonimul Urmuz. Imaginea alăturată a acestui document, precum şi transcrierea lui ne-au fost puse la dispoziţie de istoricul Aurel Radu de la arhivele piteştene.

Registrul stării civile pentru născuţi

Din anul una mie opt sute optzeci şi trei, luna martie, ziua nouăsprezece, ora zece dimineaţa. Act de naşterea lui Dimitrie de sex bărbătesc, de rit ortodox, născut alaltăieri la ora zece seara la casa părinţilor săi din strada Negru Vodă, fiu al Dlui Dimitrie Ionescu-Buzău, de rit ortodox, în vârstă de douăzeci şi şapte ani, de profesiune doctor, şi al Dnei Eliza Ionescu-Buzău, de rit ortodox, în vârstă de nouăsprezece ani, de profesiune menajul casei, ambii domiciliaţi în această urbe Curtea de Argeş, după declaraţiunea făcută de tatăl care ne-a înfăţişat copilul. Întâiul martor Dna Sultana Stoicescu, de rit ortodox, în vârstă de şaizeci şi şase de ani, de profesiune moaşă, domiciliată în această urbe Curtea de Argeş, şi al doilea martor, Dna Maria Paşcanu, de rit ortodox, în vârstă de cincizeci şi şase ani, de profesiune menajul casei, domiciliată în capitala Bucureşti, care au subscris acest act după ce li s-a citit împreună şi cu declarantul constatat după lege de noi Dimitriu Voulf Ioaniu, ajutor de primar al comunei urbane Curtea de Argeş, delegat cu ţinerea actelor stării civile. Unul din martori neştiind a se subscrie s-a subsemnat de noi.

REGISTRU STAREI CIVILE

Nr. 28. PENTRU NASCUTI

Cărţi şi autori

Psihologia grupurilor feminine

Aureliu GOCI

Cu egală disponibilitate, dna Lucia Istrate (Steluţa Istrătescu) scrie poezie şi proză, după un debut întârziat, dar debordând o empatie strălucită pentru universul celor mici descifrat în versuri bilingve, româno-engleze, cu un subliniat caracter formativ şi informativ.

Cu totul altceva este proza scurtă, elaborată în paralel şi apărută în succesiune egală de metronom, în total 17 cărţi de poezie şi nouă de proză scurtă apărute în decurs de 20 de ani. În felul acesta şi-a construit, concentrat, o operă reală, în mai mult de o carte pe an, începută la vârsta de 55 de ani.

Personajele sunt intelectuali modeşti, funcţionari, profesori de ţară, călători anonimi, cu o anumită înţelegere a existenţei sociale subordonate ideologiei epocii discreţionare. Trebuie să spunem că după atâtea volume de proză scurtă, autoarea nu a resimţit mirajul romanului: *Paşii amanţilor*, 1996; *Floarea Reginei,* 2003; *Matrioşca,* 2010; *Dunărea albastră,* 2012; *Cartea de vizită,* 2013; *Rochia de mireasă,* 2014; *Între două călătorii,* 2015; *Cavalerul rătăcitor,* 2015, poate şi pentru că toate aceste cărţi construiesc acelaşi univers social al imaginarului ficţional. Subiectele sunt banale, dar în sensul în care banalitatea a devenit o dominantă a cotidianului şi marchează nivelul de viaţă a personajelor.

Discursul auctorial este obiectiv, dar cu reflexe ironice şi un anumit sarcasm, de ţinută intelectuală şi diverse referinţe culturale, iar un univers predilect este lumea şcolii, care produce personaje coerente şi convergente, ca unitate structurală. De altfel, autoarea nu disimulează legătura cu spiritul cancelariei, înălţimea catedrei, în condiţiile în care şcoala concentrează o mare aglomerare umană. Şcoala, instituţia, reprezintă doar Canalul în care Emiţătorul este redus numeric, comparativ cu Receptorul construit de elevi. Cancelaria, profesorii, acţionează asupra clasei, asupra elevilor, într-o procesualitate dinamică, vie, în care se diseminează o tipologie diversă, pe toată amplitudinea extremelor.

Dintr-o altă perspectivă, avem o proză a faptului divers, cu semnificative evenimente şi conflicte, în spaţii intime, de siguranţă, între puternice caractere feminine, care nu mai susţin tipologia tradiţională. Numai proza titulară are anvergura şi pecetea exotică a personajului italian, fiind reminiscenţa unei călătorii turistice în Marea Cizmă. Autoarea deţine talentul de a mânui multe personaje – fiecare cu identitatea şi tipologia sa – de a construi diferite comunităţi feminine, întâmplătoare şi trecătoare şi efectul de viaţă autentică şi credibilă. Nici aici discursul auctorial nu disimulează calitatea de „ziaristă" sau „scriitoare", observatoare atentă a grupului de pensionare, femei despre care Brâncuşi ar fi spus: „un zâmbet între dantele şi fard pe obraji".

Cursivitatea narativă şi coerenţa discursului impregnează textul cu adevăr şi credibilitate, pentru că autoarea are un puternic sentiment al naturii şi obiectivează peisaje cu o extraordinară rezoluţie estetică. Chiar şi în *Sirenele* (din vol. *Sirenele şi alte povestiri,* Editura Betta, Bucureşti, 2017) acţiunea, povestea aproape că nu mai contează pentru a contura un extraordinar peisaj marin cu rezoluţie cosmogonică: „Stelele mă privesc din înaltul necunoscutului, trimiţându-mi licărirea lor veşnică. Nu pot ajunge la ele şi nici nu le pot auzi cântul celest şi rece. Nici luna nu vrea să-mi vorbească. Îmi trimite doar zâmbetul ei rece şi nemuritor. O rog să nu învolbureze apele mării. O rog să mă lase să plutesc o clipă în lumea lor, fără să mă gândesc la nimic. Nici măcar la ziua de mâine. Dar ea venea cu paşi repezi."

Proza aceasta performantă şi cu rezoluţia obiectivităţii, semnificantă, îndeosebi în aspectul psihologiei de grup, reuşeşte să se desprindă de rutinele habituale şi disolutive ale prozei feminine – lirismul devastator şi uniformizarea caracterelor specifice „sexului frumos".

Şi totuşi, proza cea mai apropiată de o viziune poetică şi o proiecţie în spaţiul imaginarului oniric rămâne chiar aceasta, *Sirenele.*

Alegerea unei rochii care se foloseşte o singură dată, în momentul instituţionalizării unei căsătorii, este un lucru greu şi complicat, mai ales când nu eşti mireasa, ci mama miresei. Întâlnirea a două vechi prietene, acum mame, în spaţiul în care se probează rochii de mireasă, devine un prilej de declanşare a confesiunii. Portretul e irelevant pentru rezoluţia microscopică a detaliilor, cu o subtextuală rezoluţie morală: „O privesc intens. O faţă uscată, brăzdată de riduri adânci, şi nişte ochi tulburi, mari, încercănaţi puternic sub nişte sprâncene rare şi drepte. Îmi zâmbeşte, dezgolindu-şi dinţii uimitor de albi şi de puternici. Părul, încărunţit, e prins la spate într-o coadă de cal firavă. Gâtul îi este brăzdat de câteva inele vinete, ciuruite de o mulţime de puncte la fel de vinete, ca nişte înţepături minuscule de albine. Mă înfior şi jenată îmi ridic privirea spre faţa ei. Ochii îi joacă vioi deşi privirea îi este tulbure. Nu disting nicio trăsătură care mi-ar putea trezi vreo amintire. O femeie îmbătrânită înainte de vreme şi probabil roasă de o suferinţă, dar uimitor de inexplicabil de zâmbitoare."

Textele potenţează o subliniată unitate stilistică, aceeaşi tonalitate a discursului şi realizând o distinsă coerenţă şi rezoluţie specifică universului narativ. Textele nu pot fi ierarhizate axiologic şi sub aceeaşi pecete stilistică şi tematică, singura diferenţă dintre ele rămâne numărul de pagini.

În ceea ce priveşte povestea titulară, sirenele sunt chiar Sirenele mitologice, care l-au ademenit pe Ulisse cu cântecul lor ca referinţă culturală. Mă rog, urmaşele lor contemporane, ca tipologie socială, care ajung să decidă condiţia femeii în actualitate.

Fără accente feministe şi sub presiunea mulţimii de personaje feminine bine definite, autoarea exagerează şi idealizează anumite caractere cu bună ştiinţă, pentru că, la urma urmei, şi vocaţia dumneaei tot de acolo se trage, din spiritul comunitar şi colocvial, din evidenta capacitate de socializare a femeii chiar şi atunci când îşi asumă un rol cu rezoluţie psihologică, de mamă, iubită sau de îndrumătoare de proiecte.

Autoarea dovedeşte multă fineţe şi acurateţe psihologică în confruntarea dintre cele două vechi prietene care nu s-au mai văzut de ani buni. Doamna Lucia Istrate realizează o proză complexă, extrem de concentrată, reuşind în puţine pagini să contureze evenimente şi conflicte, dar şi să cristalizeze persoane robuste, cu identitate ficţională.

Este curios că, după un număr important de volume de proză scurtă, în care se manifestă desfăşurări epice şi aprofundări tipologice, anticipând virtualitatea romanului, autoarea nu şi-a anunţat o asemenea intenţie. Dar, din poveşti concentrate şi fragmente sugestive a reuşit să structureze un univers narativ şi cu personalitate scripturală.

Dacă ţinem cont de amploarea şi complexitatea operei narative, atunci audienţa publică şi susţinerea critică ar trebui să aibă dimensiuni impozante. Dar doamna Lucia Istrate a rămas aproape necunoscută în afara cercurilor de mediatizare. Ar fi timpul ca o operă de performanţă narativă şi în deplină sincronizare cu momentul social să intre într-o fază de receptare mai activă, profesionistă, şi de reflectare critică, cu atât mai mult cu cât parcurgem o perioadă obscurizată, fără strălucire a literaturii.

Ştiind ce are înăuntrul lui corpul artistic, obiectul estetic, oricare ar fi el, el trebuie privit încă o dată, pentru a produce acea primă impresie emoţional-estetică, dublată de întreaga informaţie venită din interiorul ei. Revenirea la forma iniţială înseamnă a da din nou viaţă vietăţii întinse pe masa de disecţie a analistului.

Aşadar, *Cronicari (Fabulă)* e un text surprinzător, care stârneşte nedumerire şi haz, cu legături bizare, ciudate prin asociaţiile posibile, ambigue la suprafaţă, aparent „nepotrivite", cu formă clasică, dar cu substraturi moderniste, de la simbolism la suprarealism, absurd şi avangardă.

Critica literară a acordat operei lui Urmuz pagini importante şi întotdeauna laudative. Marele critic al modernismului, însă, Eugen Lovinescu, nu-l cuprinde în a sa istorie a literaturii, poate şi din pricină că Urmuz e anterior şi în afara preocupărilor lui de „cenaclu", înţeles ca grup cu interese literare comune. Ca orice mare critic şi făuritor de şcoală literară, Lovinescu are orgoliul descoperirii de talente şi de impunere a lor în conştiinţa epocii şi a posterităţii. Urmuz nu se afişează public şi nici nu caută compania unor critici care să-l promoveze, retras în propria sa intimitate şi fără orgoliul marelui creator, cum erau destui în epocă şi dintotdeauna. Probabil, criticul de la *Sburătorul* nu avea sensibilitate pentru o proză care nu e amprentată de spiritul autohton, pe care o încurajează în formele ei noi, moderniste, fiind refractar la conţinuturile literare care nu rămân între malurile spiritualităţii româneşti şi, de aici, să curgă într-o albie mai mare, europeană.

Urmuz, cu toată noutatea formală a textelor sale, e într-o totală concordanţă cu spiritualitatea românească dintotdeauna, prin „jovialitate", prin „bufoneria" rafinată, puternic spiritualizată, nemimată, adică autentică, prin intenţia de grotesc şi caricatural, în filiaţia lui Anton Pann, Costache Negruzzi sau Alecsandri, moldovenească, ori prin absurdul delicat, dar puternic, subtil şi profund în linia munteanului I.L. Caragiale, cu satira adiacentă la retoricile anterioare, fără a abuza teoretic, frondist. E forma în care scrie Urmuz, fără polemică teoretică, ci din bucurii şi plăceri estetice puternic interiorizate.

Urmuz nu e un scriitor cosmopolit, ci unul cu puternice rădăcini autohtone, un suprarealist înainte ca ideologia curentului să se manifeste european, asemenea unui alt curent pornit din meleaguri moldave, dadaismul lui Tristan Tzara. Avangarda românească îl va recunoaşte ca precursor, iniţiator al suprarealismului şi absurdului. O revistă avangardistă îi împrumută numele ca titlu: *Urmuz.* Revista *unu,* care „înoată mai mult în apele suprarealismului" (G. Călinescu), apărută la Dorohoi în aprilie 1928, îi consacră mai multe numere şi va publica texte mai largi ori calambururi „după formula Urmuz", din păcate unele „anodine", fără spiritul şi stilul său îngrijit estetic.

Scriitorul nu duce lipsă de valorificare critică, G. Călinescu îi consacră câteva pagini dense în aprecieri şi substanţă în *Principii de estetică,* în capitolul *Curs de poezie* III, IV, şi în monumentala sa *Istorie a literaturii române. De la origini până în prezent,* capitolul *Dadaişti. Suprarealişti. Hermetici. Momentul 1928. Reviste de avangardă. Balcanismul,* alături de Tristan Tzara, Geo Bogza, Ion Barbu, Ion Vinea, Mateiu I. Caragiale, Vladimir Streinu etc.

Înainte de a vorbi despre „poezia străină aşa-zisă suprarealistă", spune criticul, se opreşte la analiza prozei lui Urmuz, ca despre „un precursor de tot interesul al dicteului automatic", tranşând ideea unor psihiatri ai vremii care îi considerau „cu multă ironie şi suficienţă... pe toţi poeţii pe care nu-i înţeleg, cu înclinarea de a-i declara pe toţi demenţi. Cu atât mai mult ar putea părea suspect Urmuz care s-a sinucis. În elucubraţiile acestuia nu intră însă nicio alienaţiune şi totul e un joc estetic pe care îl profesează în glumă şcolarii." (*Principii de estetică*, p. 38). Urmuz avea „o înaltă conştiinţă artistică", „om de rară cultură"; „nu i se poate tăgădui fineţa evidentă a spiritului. E chiar un fenomen ca într-o vreme în care poezia noastră era încă în continuarea lui Coşbuc să apară atitudini de acestea de negaţie estetizantă." (*Principii...*, p. 39)

Nihilismul este analizat abundent în teoriile moderne şi cultivat, excesiv uneori, de avangardiştii de pretutindeni. Urmuz nu este un nihilist cu cauză manifestă, ci un scriitor absolut original, şi nu numai în literatura română, care se înscrie, la rigoare, într-o bună tradiţie românească, căutător în resursele adânci ale limbii române, în semnificaţiile pe linie de cuţit ale limbii, la intersecţia sensurilor, pornind mereu pe drumul ce pare complet închis celor mai mulţi. Asocierile sunt conştientizate şi creează imagini nu numai inedite, ci de-a dreptul incitatoare.

(Va urma)

Dan Anghelescu, tensiuni şi esenţe

Lazăr POPESCU

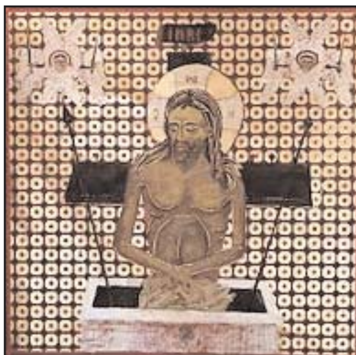
Volumul ***Inefabila povară,*** apărut – sub semnătura poetului Dan Anghelescu – la Editura bucureşteană Eikon, în anul 2018, este plasat sub un motto din Michel Eyquem de Montaigne, motto ale cărui conotaţii iradiază evident asupra conţinutului întregii cărţi: *Je suis moy-mesme la matière de mon livre.*

Dan Anghelescu scrie o poezie densă, o poezie de idei. Sesizăm acest fapt de îndată ce pătrundem în esenţa reală şi profundă a scrisului său. Trimiterile sale capătă reverberaţii polifonice şi polisemantice în acelaşi timp, sensurile apropiind între ele lumi depărtate, acolo unde *…la timpuri de ape şi înnoptare/ a sensurilor/…* se întâlnesc, deopotrivă, cosmicul dans al zeului hindus Shiva, dar şi platonicianul savant al incertitudinilor din universurile subatomice, Heisenberg: *…oricine ai fi/ pasăre/ iarmaroc/ pom înflorit/ clopot sub nebunia albă a lumii/…porţi o înserare.* Deşi asemenea apropieri nu se pot sprijini pe nimic raţional (să nu uităm, totuşi, că poezia posedă raţiuni pe care nici esenţa raţiunii *nu le cunoaşte* sau nu ştie să le recunoască!), acele puncte de suspensie, acele stranii forme prin care fiecare cuvânt – în chip misterios – le iradiază pe toate celelalte, pe mine mă trimit într-un anume fel la scrierile lui Louis Ferdinand Céline. Pentru că în aceste poeme mereu, inexplicabil, ceva se întâmplă totuşi: *…indeterminare/ atingeri/ ale abisului/…tertium datur… îngerul/ pune culori peste veacuri…*

Rămânem sub marile şi apăsătoarele întunecimi ale tăcerii ce pare a se înstăpâni peste lume; ca atare, acestea nu numai că devin, dar sunt efectiv resimţite mereu ca o povară. Una inefabilă: *…inefabilă povară/ tăcerea din/ lucruri/…profundă cât rana albastră a mării…*

Dar tăcerea pare să survină – ori poate să fie chiar una şi aceeaşi (?!) cu – acea *…noche oscura del alma* a Sfântului Ioan al Crucii, metamorfozată, cum poetul chiar spune, *brusc existând într-o nefire/ a noastră*, posedând, în viziunea auctorială, virtualitatea patafizică de a fi *…poate grădină/ poate cu flori/ poate tramvai/ sau vapor/ poate pământ/ sau oază-n pustie.* Câteva sintagme ne atrag atenţia în mod deosebit: *…între a fi şi a nu fi / lumière dont le pouvoir se cache et se montre/…cuantă/ vibraţie/ şi sens/ ascuns/ inconceptibilă/ biserică ondulatorie/… imensă şi plină de neant…* Evident, întrezărim aici apropierile şi chiar armonizările ce se insinuează între ideea de sacru şi ştiinţele fizicii cuantice. Pentru cei ce au parcurs eseistica lui Dan Anghelescu asupra marilor personalităţi literare din exilul românesc (Vintilă Horia, Ştefan Lupaşco, Constantin Amăriuţei) *trimiterile,* la modul de abordare a literaturii ca domeniu cu totul special al *cunoaşterii,* apropie între ele teologia şi ştiinţele de ultimă oră. Acest *drum* – la Dan Anghelescu – se insinuează ca fiind cumva şi al poeziei. Găsim sintagme cum sunt cele întâlnite în teoriile misteriosului *terţ inclus: Apofatic/ Ascunsul/ celui de-al treilea…* Suntem, nu mai puţin, în proximităţile unui Pseudo Dionisie Areopagitul. Şi nu lipseşte nici Parmenide, dat fiind că – ni se sugerează – există posibilitatea unei schimbări fundamentale de vreme ce, se spune: *într-un/ deasupra/ al tuturor cuvintelor…/ Parmenide/ îşi …rescrie/ Poemul…*

Poezia lui Dan Anghelescu respiră, în profunzimile ei, întrebări ce rămân suspendate peste *…entropii/ non-locuri imense şi tragice/…/ suind într-un deasupra/ a ceea ce ştim / şi nu ştim…* Nelipsite – şi întrucâtva specifice acestui poet – sunt dialogurile intertextuale unde poezia devine *sfântă noapte a preafericiţilor lumii…/…/ o unică singurătate…* în interiorul căreia domină o anume nemântuire pentru că: *…no place of grace/ no time/ to rejoice…*

Un specific al fiinţării lirice a lui Dan Anghelescu pare că este, pe de-o parte, o dispersare, pe de alta, o întâlnire şi chiar un dialog subiacent cu spiritul marilor poeme ale lumii: *…o cât de Charles Cros eram/ cât de André Frénaud murisem/ să pot/ să fiu/ mai departe…/ câtă mare împărţisem/ cu Valéry Larbaud…* Dar gândirea şi amintirile sunt prezente, cum spune poetul, *…în bătaia vânturilor sărace.* Sensurile suportă parcă o anume disipare: *…o frângere a sensurilor,* iar tabloul cotidianului este dezolant: *…la capătul străzii acolo unde/ câinii comunitari se reped la tine…* Singurătatea, în astfel de circumstanţe, devine – cum spune, de multe ori, autorul – *dezesperantă: …Stai la porţi şi asculţi glasul tainic al nopţii/ cu veşti multe/ întâmplări fără sens sau ciudate/ paşi de somn se presimt peste case/ şi vestiri ale ploilor reci.*

Unele texte au titluri în franceză sau engleză, prelungind şi amplificând acel dialog spiritual despre care am mai amintit. Descifrăm în aceasta *semne ale umanului de pretutindeni şi de dintotdeauna* ce rămân înscrise *în pulberea de pe drumuri, în pietre şi iarbă,* totul subliniat într-un vers superb ce ne atrage atenţia: *…acum în tine tace/ însuşi destinul/ de funingini şi de cearcăn zidit.* Sau, în altă parte: *…pe străzi pustiite de ploi/ patafizica se zdrobeşte/ în mine.* Astfel de secvenţe sunt nelipsite în paginile acestui volum de poezie şi nu putem să nu le amintim iarăşi şi iarăşi. Poetul resimte ceea ce el numeşte *…inefabila povară a lumii,* sintagmă ce dă şi titlul cărţii şi, de asemenea, mai are senzaţia – amintitoare cumva de Pascal – că noaptea *…spaima/ umple spaţiile lumii.*

Un anume sentiment al zădărniciei pare a se instala în tot şi în toate, protagonistul liric ştiind că *ficţiunile noastre/ sunt imposibile.* Un fel de autoportret este schiţat ceva mai departe: *…sunt cel cu şiragul de/ cheiţe ruginite la gât/ nu deschid nicio poartă…*

Se pare că există anumite momente prielnice scrisului, probabil cele bântuite de ireprezibila – nu odată reamintită – *malinconie,* când, ca şi T.S. Eliot, resimte misterioasa *oră violetă* pe care o invocă reluând în engleză sintagma (*at the violet hour*) celui care a imaginat *The Waste Land.*

O ploaie bizară vine de undeva, parcă şi de dincolo de cuvinte, închipuind statui, reinventând vorbele şamanilor… Fiinţa şi nefiinţa încep să comunice într-un schiţat *incipit de Apocalipsă,* când *iarba-şi începe iureşul sub câmpuri* şi protagonistul liric e zguduit de *asurzitoarele respiraţii ale morţilor.*

Din poem în poem, textul acumulează o densitate şi tensiuni din ce în ce mai împovărătoare, vocile se metamorfozează în felinare şi *automobilele cerului* devin martore la naufragiul unei corăbii. Spectacolele cotidianului, ale „zilnicăriilor" (cuvânt inventat de acest straniu şi însingurat poet) ating, nu odată, un devastator de tragic derizoriu: *…e o câmpie bolnavă care ne întâmpină/ cu înjurături/ hăhăieli şi aurolaci/ întinşi pe trotuare…* În rest e vreme pentru toate, căci *…e un timp cât să scrii/ cât să mori/ sau cât să-ţi compui/ pustiurile pentru întregul amurg.*

Fără îndoială, densă şi intelectuală, poezia lui Dan Anghelescu impune un special respect.

O călătorie minunată

Ion C. ŞTEFAN

Societatea contemporană ne pune în situaţii inedite, la care trebuie să ne adaptăm, cu tot efortul şi cu toată sinceritatea. E vorba de *familia de dincolo,* adică dintr-o altă ţară din Europa sau de pe glob, unde unul dintre copiii noştri şi-a întemeiat o nouă familie, considerând că acolo şi-a găsit condiţii mai bune de existenţă.

Dincolo de şocul produs de astfel de situaţii, e necesar să recunoaştem că ele pot avea loc şi să ne îndreptăm spre o zonă a armoniei dintre cele două familii: cea de la Curtea de Argeş, unde locuieşte doamna profesoară Aurelia Corbeanu, şi cea din Australia, a fiului său Alex. Între cele două zone s-a ivit un curcubeu larg de sentimente, noutăţi, trăiri intense reflectate în *Australia de duminică,* aşa cum se intitulează volumul de proză al doamnei profesoare, tipărit, de curând (2019), la Editura Betta, din Bucureşti.

Volumul are o poveste de lumină aparte: scriitoarea din Curtea de Argeş a câştigat un premiu la Concursul de proză „Nicolae Velea", organizat de Editura Betta, cu povestirea *Aripi frânte.* Emoţionantă corelaţie! Denumirea concursului îl aminteşte pe prozatorul Nicolae Velea, din comuna Ceparii de Argeş, de pe Valea Topologului; autoarea prozei câştigătoare a fost profesoară şi directoare de şcoală în comuna Valea Iaşului, de lângă Curtea de Argeş. Iar premiul din Bucureşti a fost acordat de un juriu competent, alcătuit din criticii literari Nicolae Georgescu, Aureliu Goci, Victor Atanasiu, din scriitoarele Paula Romanescu, Victoria Milescu şi Eliza Roha – nume cunoscute şi stimate în literatura română contemporană.

De aceea, mă bucur pentru succesul doamnei Aurelia Corbeanu şi vă prezint, în continuare, cartea sa de călătorie. Menţionez că, la începutul volumului, se află şi povestirea premiată, ca un argument de calitate, dar care n-are nicio legătură tematică şi nicio corespondenţă de timp cu tipărirea propriu-zisă.

Cuvântul *duminică,* din titlu, sugerează un argument afectiv: emoţia bunicilor din Curtea de Argeş, la întâlnirea cu nepoţii lor de pe meleagurile însorite ale unui ţinut îndepărtat. Fiindcă doar acest sentiment deosebit i-a putut mobiliza pe cei doi bunici să străbată o distanţă atât de mare şi să se adapteze noilor condiţii din Australia.

Despre ce este vorba? Invitaţia pe care Alex a făcut-o părinţilor săi le-a creat celor doi mari emoţii, dar şi griji deosebite: distanţa era foarte mare, trebuiau să schimbe două avioane. Apoi, mai veneau greutăţile de vârstă şi de adaptare. Toate acestea au fost depăşite; fiul Alex i-a aşteptat la aeroport, nora Simona i-a primit cu drag şi respect. Mai grea a fost adaptarea cu cei doi nepoţi, Toma şi Rhea, datorită faptului că nu puteau apela la aceeaşi limbă. Dar dragostea fierbinte a bunicilor faţă de cei mici a topit gheaţa; acum trebuiau să se simtă în adevărata lor familie, participând la o viaţă bogată şi captivantă: cunoaşterea oraşului Brisbane, unde locuiau iniţial ceilalţi, apoi a oraşului Melbourne, unde s-au mutat ulterior, vizite în parcuri şi la expoziţii, participarea la serbările de la grădiniţă, cu prilejul sărbătoririi unor copii.

Dar cea mai emoţionantă întâlnire a fost cu enoriaşii bisericii româneşti, unde cei plecaţi din ţară parcă îşi regăseau patria iniţială – o patrie mai mică, dar cu aceeaşi credinţă şi aceleaşi obiceiuri. „Astfel, *The Romanian Orthodox Church Sfântul Dimitrie* i-a ajutat pe românii din Brisbane să păstreze legăturile cu datinile, tradiţiile şi limba română. I-a sprijinit să-şi recreeze atmosfera de ACASĂ, le-a redat mândria de-a aparţine unei naţii" (p. 99).

→

Recuperarea diasporei

Antoaneta Bodisco, *Jurnal de călătorie* în România anilor '70

Mihaela ALBU

Ce văd nu e „partea noastră de cer", cum o numeşte Noica. **(Antoaneta Bodisco)**

Un nume probabil total necunoscut sau, în orice caz, mult mai puţin mediatizat al exilului românesc, scriitoarea (şi vocea de la Radio Europa Liberă), Antoaneta Bodisco, născută la 17 ianuarie 1916 în Piteşti, a notat în 1970 câteva impresii dintr-o călătorie în ţara natală.

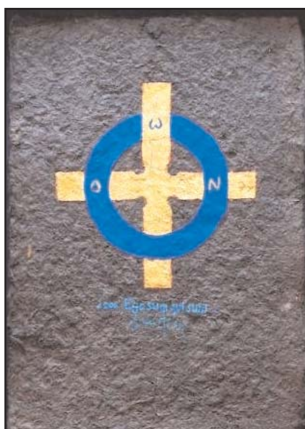
În însemnările de mai jos nu mă voi referi la scrierile sale în ansamblu, nu-i voi alcătui nici o fişă de dicţionar, şi nici o analiză a cărţilor, reduse ca număr, de altfel – un roman de aventuri, în limba spaniolă, *Un puerto en el Mar Negro* (*Un port la Marea Neagră*) şi un volum de versuri, *La apus de cuvânt*, publicat în 1970, la Roma, cu o prefaţă de Mircea Popescu şi cu ilustraţii de Eugen şi Tudor Drăguţescu –, ci voi selecta (şi comenta) dintr-un articol al său opiniile privitoare la România şi la satul românesc.

Dat fiind faptul că este un scriitor cvasinecunoscut la noi, se cuvine totuşi mai întâi o scurtă notă biografică (pe care o preluăm din surse *on line*).

Născută Antoaneta Iordache, nepoată a scriitorului Vladimir Streinu, Antoaneta Bodisco a fost poetă, prozatoare şi traducătoare. Şi-a luat licenţa în latină şi greacă (în 1939) la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti. După absolvire, a lucrat în Ministerul Propagandei Naţionale (1940-1942), apoi la Ministerul Culturii (1943), de unde, ca mulţi alţi tineri scriitori şi jurnalişti români care au fost numiţi în diferite posturi diplomatice (v. Mircea Eliade, Vintilă Horia, Ştefan Baciu ş.a.), Antoaneta Iordache a fost trimisă la Institutul Român din Madrid. După instaurarea comunismului în România, asemenea celor amintiţi mai sus ori a celor care plecaseră în ţări occidentale cu bursă pentru perfecţionarea studiilor (Emil Cioran, Virgil Ierunca, Mircea Popescu ş.a.), în 1946, Antoaneta hotărăşte să rămână în Spania, căsătorindu-se cu diplomatul lituanian Bodisco, autoexilat şi el în Occident. Va colabora la Radio Madrid şi, de asemenea, în presa spaniolă, iar în 1962, după moartea soţului, se va muta la München, fiind angajată la Radio Europa Liberă. Între 1974 şi 1977 a fost crainică la emisiunile în limba română la Deutschlandfunk din Köln, colaborând permanent în revistele exilului românesc, printre acestea numărându-se *Apoziţia* (München), *Caete de dor* (Paris), *Fiinţa românească* (Paris), *Îndreptar* (München), *Libertatea românească* (Madrid), *Limite* (Paris), *Revista scriitorilor români* (München) etc.

Din *Revista scriitorilor români* (al cărei redactor-şef a fost Mircea Popescu) ne-a reţinut atenţia un *Jurnal de călătorie*, publicat în nr. 9/1970.

Aici, Antoaneta Bodisco relatează o vizită făcută în România, iar impresiile sale, începând cu vama Curtici, ţinând cont de perioada în care se desfăşura călătoria, sunt nu numai relatări obiective, dar ele scot în evidenţă şi capacitatea de observaţie a celei care intră acum pe un teritoriu în multe privinţe schimbat faţă de trecut. Cum distanţa oferă perspectivă, plecată fiind de o perioadă îndelungată de timp, ea observă diferenţele şi asemănările nu numai dintre ţări, dar şi dintre România anilor '40 şi cea din anii '70, aflată sub putere comunistă. O primă observaţie, o primă deosebire: la „Curtici. Forfotă, gălăgie, vameşii par să se fi înmulţit". Apar curând inerentele neplăceri (cu care trăitorul din România socialistă era destul de obişnuit) – bilete duble pentru acelaşi loc din tren („Totul e posibil la noi, tovarăşi", o spune chiar controlorul de bilete, cu o resemnare iarăşi familiară nouă). În Bucureşti, apoi, are „bucuria de a regăsi cartierele vechi, curţile caselor de mahala, răzleţe, tăinuite de verdeaţa care se revarsă peste garduri, de pomii copleşiţi de frunze", bucurie umbrită de „uluirea de a redescoperi Lipscanii, Smârdanul, Pasajul francez, Gabrovenii, totul delabrat, devorat de pecingine şi de larma dimprejur". Pe acest drum de întoarcere, călătoarea este atentă la tot ce o înconjoară, de la aspectul vizual până la atitudini şi chiar sunetul „altfel" al limbii vorbite ori „tânguirile de manele, amplificate de difuzoarele stridente care-şi fac de cap". Ceea ce o izbeşte faţă de ceea ce ştia că lăsase în urmă este şi aspectul de „bazar turcesc" al Bucureştiului, fostul „mic Paris" în care acum (în anii '70) întâlneşte la tot pasul „vânzătorii de îngheţată, de seminţe, de bilete de loterie, acest du-te-vino de glasuri răguşite, de înjurături la tot pasul, de vitalitate aproape animalică".

Şi mai sunt oamenii, ale căror chipuri „sunt altele". „Mulţimea este, dacă nu altfel, alta. Şi vocabularul ei e altfel, dar nu altul." Ea priveşte în jur, vede „mulţimea" care „nu e tristă, cum mi s-a spus; sau, poate, veselia ei e aparentă". E vorba de cei adaptaţi. În schimb, generaţia veche, „burghezia lichidată, în acei ani teribili de care toţi îşi aduc aminte", poartă pe chip tristeţea: „Culoarea feţei lor are culoarea caselor părăsite, a atâtor case vechi din care au pierit oamenii şi amintirile." Şi, lângă aceste case, „blocuri noi, străzi deschise în perspective îndrăzneţe, parcuri, vechi fundături care îşi aşteaptă lovitura de graţie."

Din amestecul acesta de vechi şi nou nu răzbate nicidecum admiraţia pentru modernizare, ci tristeţea pentru pierderea până şi a „amintirii".

A-ţi uita trecutul, pare a spune autoarea, înseamnă a-ţi pierde valorile şi, în cele din urmă, identitatea. În comentariile sale ea nu pune însă distanţă – vechea generaţie vs. cea nouă, indiferentă la trecut, atentă doar la prezentul acceptat, ci găseşte paralelisme cu ea însăşi (model al celui plecat în lume), pentru care noile realităţi le-au estompat pe cele lăsate acasă.

Exilatul pleacă şi uită sau îşi aminteşte, ia cu sine – în suflet şi gând – tot ce a însemnat „lumea" pe care o părăsea, aşa cum ţăranii care plecau la oraş „duceau cu ei *vatra*. O luau cu ei *în lume*"... Alteori pleacă fără a se uita în urmă, fără a dori să-şi amintească, ştergând (voit sau nu) din memorie tot ceea ce însemnase viaţa sa anterioară. Căci întoarcerea are şi acest rol: de a conştientiza „ireversibilitatea timpului".

Ca în povestea binecunoscută a feciorului ce dorea să găsească „tinereţea fără bătrâneţe şi viaţa fără de moarte", la întoarcere, memoria revine treptat, dar lumea nu mai seamănă cu cea lăsată. Şi atunci, cel plecat, din nevoia de a se întâlni cu „partea sa de cer", cu ceea ce ştia că îl reprezintă şi cu care se identifică, în mare măsură, caută trecutul, încearcă să-l descopere în mici amănunte, în locuri rămase neschimbate.

Dar unde poate fi găsit un astfel de loc? Călătoarea, pe traseul întoarcerii după un sfert de secol, intră în Muzeul Satului, acel simbol de Românie autentică. „Am păşit pe poarta Muzeului Satului într-o altă lume blând încremenită. Pe o potecă îngustă mă îndrept spre biserica din satul Dragomireşti (jud. Maramureş, 1722), spre casa din Straja (Suceava, 1760), spre casa moţilor din Sălciua de Jos (Alba), spre teascul de ulei din Răşinari, spre moara de vânt din Sarichioi (Tulcea, sec. 20), spre hambare şi pătule, spre casa din Trăisteni (Prahova, sec. 19), spre cea din Drăguş (Braşov), spre gospodăria din Zăpodeni (Vaslui), spre bordeiul din câmpia olteană (Drăghiceni)... Caut case argeşene. Sunt două, ceva mai noi decât cele moldoveneşti, cele ardeleneşti."

Originară din Argeş, ea vrea să vadă casele în interior, să-şi rememoreze astfel trecutul. I se deschid. Intră în fiecare, dar, tot ca în povestea feciorului de împărat, în ceea ce reprezenta pentru ea trecutul familiar, atât de bine cunoscut şi atât de bine păstrat în memorie, totul e încremenit. Nu găseşte viaţa prin care trăiau aceste construcţii. „Ce văd aici şi în alte case e nou pentru mine. Toată lumea aceasta de semne şi rosturi, de viaţă ţesută în războaie, depănată în fuioare, cioplită în lemn, plămădită în lut, rotunjită în urcioare, a înmărmurit cuviincios ca ştergarele de pe pereţi, ca chipul sfinţilor rustici de pe icoanele de sticlă sau lemn."

Ea a plecat şi a trăit în altă lume, în Spania, ţară la care face referire şi în privinţa obiceiurilor, dar şi a mentalităţilor ori a atitudinii locuitorilor. Ca toţi cei „desţăraţi" (în terminologia lui Aron Cotruş), ea pare a nu mai aparţine niciunui loc: „Sunt, pentru cei de acasă, o străină? Uneori, aşa mi s-a părut. Eram, în orice caz, o româncă plecată de mult din ţară. Nimeni nu m-a întrebat: de când, de ce? Nu-i interesa."

Tristeţea pierderii apartenenţei totale faţă de un loc anume, tristeţea dispariţiei lumii cunoscute sugerează şi durerea pierderii specificului identitar. „Nu pot crede că această lume a dispărut, sau e pe cale de dispariţie", notează la un moment dat, deşi, ca om al timpului modern, e conştientă că vremurile s-au schimbat, că civilizaţia a adus cu sine progresul tehnic. „Ispitită", în întâlnirile şi discuţiile cu prietenii regăsiţi acasă, „în lungile şuete bucureştene", să afirme uneori că „nu s-a schimbat nimic", regăsind la români „agerimea acelor minţi care făceau din asociaţia de idei un act personal de creaţie", precum şi „spiritul lor zeflemitor", totuşi, nu poate să nu sufere faţă de schimbările majore. Fiindcă nu lumina electrică în locul opaiţului, televizorul ori alte semne ale modernizării sunt lucrurile care îi înstrăinează percepţia de autentic şi îi rănesc memoria, ci realitatea pe care o regăseşte acum, realitatea unei lumi distruse de tăvălugul istoriei.

În Muzeul Satului „au dispărut casele basarabene. Ele nu mai sunt România; ele sunt, azi, Rusia..."

De fapt, acesta este motivul principal – istoria care a schimbat geografia şi destinul oamenilor – pentru care mare parte dintre intelectualii români luaseră calea exilului (dureros, dar nu de puţine ori „creator").

Printre ei – o piteşteancă frumoasă şi cultivată, cu talent scriitoricesc (detectabil *in nuce* în fragmentul de *Jurnal de călătorie*) – Antoaneta Bodisco.

Recunosc faptul că doamna Aurelia Corbeanu are un talent remarcabil, apelează la un limbaj elevat, ca al unei profesoare de Limba şi literatura română: „E o dimineaţă caldă, însorită. Rulăm cu maşina pe o autostradă netedă ca de mătase, cu palmieri pe margine, arbuşti şi copaci ornamentali, cu flori mov" (p. 27).

Dar cel mai mult m-a impresionat simţul de observaţie al naratoarei. Deşi ne-a avertizat de la început că nu a avut niciun aparat de fotografiat sau de înregistrare, ochiul ei de artistă a reţinut cu succes tot ce a văzut: „Pe verticală sunt străzile care poartă numele regilor Angliei, iar, pe orizontală, cele care au primit numele reginelor" (p. 52). Cea de a doua călătorie în Australia cuprinde noi amănunte, reflectând dragostea dintre părinţi, copii şi nepoţi, demonstrând faptul că familia şi chiar patria pot fi imaginativ acolo unde se află cei dragi sufletului tău.

Faptul că Aurelia Corbeanu a câştigat un concurs atât de important în Bucureşti şi că ne-a dăruit această carte deosebită marchează drumul ascendent al unei prozatoare talentate. Iar când talentul este real, nu contează la ce vârstă se iveşte succesul!

Cherchez la femme

Alexandrina - altă Cantacuzină din grădina Nababului

Paula ROMANESCU

Alexandrina Pallady (1876-1944) era fiica Alexandrinei Kreţulescu (1845-1881) şi a unui descendent al Ghiculeştilor cu care ne-a pricopsit Fanarul, pre numele său Theodor Pallady (nu, nu pictorul cel înamorat de Parisul răsfrânt de apele Senei!), născut în anul când mâini de romăncuţe brodau Tricolorul, iar suflete de mari români „paşopteau" a Revoluţie.

Primii ani de viaţă i-a petrecut la conacul Ghica din Ciocăneşti, Dâmboviţa.

Orfană de mamă de la vârsta de cinci ani, Alexandrina avea să fie înfiată de unchiul său Vladimir Ghica şi-a lui soaţă Eliza. A beneficiat de o educaţie aleasă, studiile şi le-a făcut la Paris, ea s-a făcut tot mai frumoasă şi… s-a întors acasă.

Între timp, văduvul său tată Theodor Pallady a rătăcit el ce-a rătăcit prin pajiştea de frumoase ale Micului Paris până a găsit-o pe Maria Stamatiade, o floare între flori care, din flori, cum altfel?, i-a dăruit un prunc binecuvântat care avea să ajungă poet, înnobilând numele mamei sale, fiindcă tatăl nu şi nu! Cumintea mamă i-a dat însă copilului două prenume de mare încărcătură simbolică: Alexandru (cu trimitere la Cel Mare!) şi Theodor (cel cu dor de Dumnezeu), dar a adăugat, ca să se ştie că-i al ei pe de-a-ntregul, şi numele de Maria Stamatiad. Poetul care avea să devină acesta a fost profesor de limba franceză dintre cei născuţi iar nu (pre)făcuţi, a fost primul traducător în limba română al rubaiatelor lui Omar Khayyam, primul creator de haiku de la noi, a tradus deopotrivă din limba engleză, dar şi din poeţii chinezi (cu trecere prin limbi de circulaţie internaţională) şi a fost şi ţinta „iubirii" confraţilor care l-au „prins" în epigrame, cum stă bine prieteniei dintre scriitori…

Iată cum îl incondeia epigramistul Octav Dessila (1895-1976): *Poetului Stamatiad, veşnic plutitor în nouri: Ştiam de mult că aştrii cad,/ Dar nu fii trist, Stamatiad;/ Deşi poet, poet sadea,/ Tu n-ai fost sus, să poţi cădea.*

Sau Ion Pena (1911-1944), eroul soldat din Al Doilea Război Mondial, înmormântat în cimitirul din Alba Iulia, alături de fiul lui Mihail Sadoveanu, poet interzis de cenzura comunistă după instaurarea ciumei roşii în ţară – la apariţia traducerilor făcute de Stamatiad din limba chineză, despre care în presa literară se scria că reprezintă o surpriză: *La urma urmei, judecând,/ Surpriza nu-i aşa de rară:/ Stamatiad era de mult/ …Chinez în arta literară.*

Mai „duios", Ion I. Pavelescu (1889-1924) i-a compus şi un epitaf epigramatic: *Aici zace Stamatiad,/ Fost poet şi prozator;/ Viaţa lui a fost un iad.../ Pentru bietul cititor!*

Iertare, Alexandrina, tocmai spuneam că te-ai întors acasă după studiile tale pariziene, unde te contaminaseşi de idei europene năstruşnice despre drepturile femeilor şi, mai cu seamă, despre dreptul lor de a se bucura de… drepturi de care până atunci doar bărbaţii se credeau… îndreptăţiţi. Unde mai pui că şi verişoara ei, Lucia Sturdza (viitoare Bulandra), voia musai să se facă actriţă, spre crunta disperare a ilustrisimei sale familii cu oarece domnitori prin codrul genealogic, iar vărul Theodor – cel pictor Pallady, umplea pânzele cu nuduri de femei care mai de care mai… destinse pe şezlonguri şi sofale sau pe *Rive Gauche de la Seine.*

Era prin anul 1899. Micul Paris o ţinea tot într-o sărbătoare, cafenelele erau pline de Mitici şi Caţavenci, Miţele şi Ziţele, başca Zoe, s-avem pardon!, se amestecau în facere şi desfacere de politici, schimbând „catindaţii" după cum o cereau interesele de partid când mai pierdeau câte-o scrisorică de amor sau cum le dicta lor amoarea… Alexandrina frecventa balurile de pe la case mari. Şi uite-aşa, cu un *Vă rog să-mi acordaţi, domnişoară dansu-acesta,* un Griguţă bine încheiat la vestă n-a mai nimerit s-o conducă după valsul cel de „în nu se mai ştie câţi timpi" la locul de unde-o luase, lângă adoptiva ei mămiţică, Eliza adică, ci direct la Nababul lui tată – superbogatul Gheorghe Cantacuzino, declarându-i acestuia că ea şi numai ea îi este dragă şi că el o vrea de soţie. Acu' bietul nabab ce era să facă şi el, săracul! Se mai pricopsise acesta cu o amatoare de titluri de nobleţe, o Marucă zvăpăucă pentru care visul de a deveni prinţesă i-a învălmăşit de tot raţiunea şi abia de-a mai băgat de seamă că un zeu al muzicii o ridicase la rang de regină în chiar inima lui… O, inimă, când ţi-o veni şi ţie mintea la corzi!

Aşa că Grigoraş a pus de-o nuntă ca-n poveşti de răsunau munţii din jurul Castelului de pe Zamora şi fiarele pădurii nedefrişate se ascundeau în adânc de umbră verde să nu mai audă, să nu mai vadă atâta omenească dezlănţuire de bucurie, să nu mai simtă mirosul de frigări în care nimeriseră mulţi dintr-ai lor…

Soţii Grigore şi Alexandrina Cantacuzino au fost dăruiţi de cine se ocupă cu *planningul* familial cu trei fii. Mama lor i-a vegheat cuminte în cuibul cald, lipsiţi de griji, în afară de aceea de a creşte, care, oricum, nu depindea de ei. Tatăl lor tocmai ajunsese primar al Bucureştilor (să fi avut vreo legătură alegerea lui cu faptul că „nababul" era chiar Preşedintele Senatului?). Dar, de la o vreme, statutul de mamă nu-i mai era Alexandrinei îndestul pentru ambiţia ei de a se avânta în arena luptei pentru câştigarea de drepturi pentru femei. Ce fel de drepturi? Dreptul de vot, dreptul de a fi alese în posturi de decizie, în diplomaţie, în politică şi-n alte *comitete şi comiţii.*

Astfel, înfiinţează ea în 1910 *Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor din România* (SONFR), a cărei preşedintă devine. „Gata cu femeile păpuşi! Gata cu femeia obiect de plăcere pentru măria sa bărbatul! La luptă, doamnelor!"

Alexandrina Cantacuzino, mare feministă, fină diplomată, orator excelent, generoasă filantroapă, era şi mare amatoare, ba chiar colecţionară, de titluri şi decoraţii, cum se spunea despre, îi plăcea să i se spună prinţesă, dar ştia să atragă în mişcarea ei şi alte feministe puse pe fapte mari: Zoe Râmniceanu, Elena Odobescu, Anastasia Filipescu, Maria Glagoveanu, Sultana Miclescu, Zetta Manu, iar proiectele lor destul de îndrăzneţe erau „sponsorizate" de Cantacuzino-nababul, dar şi de Ministrul Instrucţiunii Publice Spiru Haret, o personalitate cum nu s-a mai văzut de atunci perindându-se pe fotoliul ministerial al Instrucţiunii Publice năpădită astăzi de toate buruienile reformelor fără fond şi a instrucţiunii alternative din care se întrevede neantul. Iată ce şi-a propus Societatea şi a şi realizat din chiar anul creării: înfiinţarea a două şcoli de fete, 17 grădiniţe, 22 de biblioteci publice. Ei, da!, pe atunci se citea mult, iar tinerii îndrăgostiţi, când credeau că îi păcălesc pe vigilenţii părinţi ai fetelor îndrăgite de ei, pozau în inocenţi colegi interesaţi doar de câte-o carte pe care poate ar găsi-o în biblioteca frumoaselor lor… Şi o cam găseau de obicei, dar şi fata rămânea prin apropiere...

Grigore Cantacuzino, primarul capitalei, făcea politică din cea conservatoare, deşi nu-i era tocmai uşor să împace şi capra şi varza – rivalitatea politică dintre P.P. Carp, şeful de lungă dată al Partidului Conservator, care, după neutralitatea României în Primul Război Mondial şi, ulterior, după intrarea ţării în război contra atacatorilor, declarase: „Mă voi ruga la Dumnezeu ca România să piardă războiul!", dar şi-a trimis pe front fiii, unul dintre ei pierzându-şi viaţa în bătălia cu duşmanii patriei (!), şi Marghiloman, altă mare figură politică a timpului, cel cu Pacea de la Bucureşti şi, mai cu seamă, cu cafeaua care-i poartă numele, delicatesa aceea din restaurantele de lux de pe Champs-Elysées, cu un preţ în măsură să-i lecuiască pe veci de dor de licoare înecată în rom pe eventualii proletari din toate ţările care n-au apucat să dea mână cu mână când le-a spus Marx că ar fi momentul să bată fierul cât e cald.

Alexandrina a tot militat întru afirmarea puterii femeii de a mişca munţii de neîncredere ai celor ce se credeau singurii în măsură de acţiuni notabile: a înfiinţat şi condus în 1916 la Bucureşti Spitalul 113, cu 300 de paturi (până spre sfârşitul războiului, numărul locurilor aproape se dublase), unde acorda îngrijire răniţilor. Curtea Regală se mutase pe atunci, cu căţel, cu purcel, la Iaşi, alegându-şi drept reşedinţă palatul Domnului Unirii (astăzi, Muzeul Unirii) cel alungat de la rosturile domniei de „monstruoasa coaliţie". Restul e istorie bine cunoscută. Ca membră în Comitetul de conducere al Crucii Roşii, ea intervine cu mare curaj în recuperarea soldaţilor şi ofiţerilor români din Moldova. Participă, ca reprezentantă a României la Consiliului Internaţional al Femeilor, a cărui vice-preşedintă este (1925-1936), la toate întrunirile acestuia, în Italia, Franţa, Grecia, Polonia, Regatul Iugoslaviei. În 1924 înfiinţează *Mica Antantă a Femeilor* (România, Cehoslovacia, Polonia, Grecia, Iugoslavia) a cărei preocupare principală era comemorarea anuală a eroilor. Ea s-a vrut custodele amintirii publice a victimelor războiului. A donat pământul pe care avea să fie ridicat Monumentul Eroilor de la Mărăşeşti, a înfiinţat şcoli, spitale, cantine. A fost prima femeie din România căreia i-a fost decernat Ordinul Meritul Cultural. Împreună cu Tzigara Samurcaş, a militat pentru afilierea României la Uniunea Sindicatelor din Europa – fondatori Hugo von Hofmannsthal, Paul Valéry, Nicolae Titulescu. La Liga Naţiunilor avea mereu un cuvânt greu de spus. Titulescu o aprecia mult şi se bizuia pe diplomaţia ei. În 1929 obţine dreptul la vot pentru femeile române – nu chiar şi pentru cele cumpărabile cu o găleată de plastic şi un litru de ulei din timpul nostru plin de drepturi democratice, originale rău, ci doar pentru cele care aveau şi exercitau o profesiune şi pentru văduvele de război care ştiau ce înseamnă greul, pierderea tatălui copiilor lor. Milita pentru ridicarea nivelului de viaţă al femeilor de la sat – satul considerat *marele rezervor al vieţii de familie,* satul ca loc în care s-a născut veşnicia, satul care păstrează buna cuviinţă a celor ce trăiesc în el ca într-o mare familie, împlinindu-şi rostul pe pământ şi nu rătăcirea celor plecaţi în căutare de mai bine la oraş ca să devină *domnul şi doamna Cutărică* – nici orăşeni, nici ţărani, doar nişte dezrădăcinaţi printre străini, unde nu-i va saluta nimeni, unde nu vor avea pe cine saluta decât cu umilinţă, aşteptând să le fie primită munca braţelor.

În 1930, Grigore Cantacuzino se stinge din viaţă. Unul dintre fiii lor avea să moară în închisorile comuniste. Trecuse prin „şcoala" Căpitanului şi chiar crezuse într-o Românie *ca soarele de pe cer* care *să-i placă şi lui Dumnezeu.* Nu le-a plăcut internaţionaliştilor comunişti. Sfârşitul Războiul al Doilea adusese asupra neamului nostru nu numai moarte, dar şi… o pace de mii de ori mai rea decât orice rău.

Se pare că Alexandrina Cantacuzino s-a sinucis după ce ţara a fost năpădită de „marele eliberator", iar Antonescu a fost arestat cum se ştie, ispravă pentru care Mihai Întâiul a fost decorat de „tătucul popoarelor" cu exclusivistul Ordin Pobeda – Victoria. A fost înmormântată în Cimitirul Bellu, lângă cavoul Nababului, cu, la căpătâi, o cruce simplă de fier. Timpul a şters numele ei de pe cruce şi tot timpul a făcut ca o Societate a Femeilor din România să-i descopere prin anul 2016 mormântul, înscriind pe crucea scheletică numele ei. Atenţi foarte cu tot ce ţine de marea cotitură democratică de după decembrie '89, nişte… „arheologi" negustori (cinstiţi) de fier vechi au devastat, tot prin anul 2016, (!) ultimul locaş al Alexandrinei Cantacuzino în căutare de metale. Nu se ştie dacă vor fi şi găsit…

La pas prin satul global

Popasuri prin Turcia

Ion PĂTRAŞCU

La această vârstă a amintirilor, am lăsat gândurile să circule în voie prin vastele spaţii ale Orientului, pe unde am poposit peste zece ani în interes de serviciu sau ca turist. Pentru mine, a fost un mare privilegiu să pătrund în acel areal cultural-istoric fascinant, ce se întinde de la Nil la Fluviul Galben. Amintirile din Grecia şi Cipru mă îndeamnă să mai poposesc în zona orientalo-mediteraneeană, şi anume, în enigmatica Turcie. Timp de doi ani, am avut responsabilităţi în cadrul Direcţiei Ministerului Afacerilor Externe care păstorea relaţiile României cu zona respectivă. La Ankara am ajuns de două ori în cadrul unor solii oficiale, care asigurau schimbul de mesaje la nivelul şefilor de stat din România şi Turcia. Ţara noastră era încă în acea perioadă fastă, când se manifesta activ şi eficient pe plan regional şi mondial. În vecinătatea ei, România acţiona pentru un climat de linişte şi bună înţelegere în Balcani, făcând, astfel, eforturi constante pentru a contribui la atenuarea neînţelegerilor, mai vechi sau mai noi, între Ankara şi Atena. Cele două ţări se menţineau într-o stare de beligeranţă încă de la căderea capitalei bizantine Constantinopol (1453), *beligeranţă* pe care un comentator american o definea astfel: *Grecia nu a jelit suficient această pierdere şi de aceea continuă să poarte doliu.*

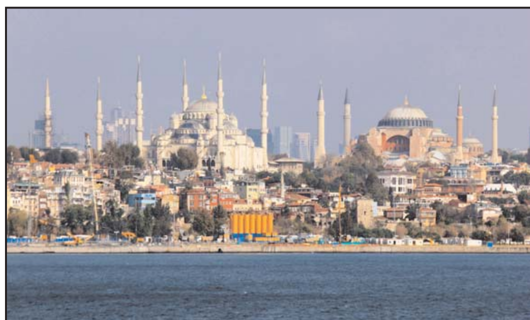
Desigur, am călătorit foarte mult în interes de serviciu, însă nu aceasta este calea cea mai sigură pentru cunoaşterea unei ţări şi a locuitorilor ei. La nivel oficial poţi afla date generale, importante desigur, însă nu ajungi la sufletul locului. Turcia, am reuşit s-o cunosc, cât de cât, în două ocazii.

Prima s-a petrecut pe când eram în misiune permanentă la Haga. Cu sprijinul Biroului Român de Turism din Amsterdam şi al Ambasadei Turciei la Haga, am organizat o vizită de documentare la Bucureşti şi Istanbul, pentru un grup de treizeci de diplomaţi străini din capitala Olandei. Apoi, după circa două decenii, am avut marea *aventură* a vieţii mele prin Turcia. La volanul autoturismului personal, am parcurs de două ori (dus-întors, peste nouă mii de kilometri) distanţa dintre Damasc şi Bucureşti. Popasurile pe care mi le-am permis de la graniţa cu Siria până la cea cu Bulgaria mi-au deschis mintea spre o arie cultural-istorică fascinantă. Înţelegeam că Turcia istorică nu era doar Imperiul Otoman, care, nici el, nu a fost doar *foc şi pară.* Cu excepţia cazului mai special al Acropolei ateniene (aruncată în aer cu trotil turcesc, însă de o ghiulea veneţiană), dovezile materiale de civilizaţie de pe vastul întins al Imperiului nu au suferit prea multe stricăciuni. Aşa că, cei care au avut un tezaur cultural-istoric înainte de ocupaţia otomană îl au şi în zilele noastre. Cei care nu au avut, ce să păstreze? Sau chiar dacă au avut, cum s-au îngrijit să-l conserve şi să-l valorifice?

Venind de la Damasc, am făcut un prim popas în Antakya (Antiohia), din regiunea Hatay a Turciei. Din cele mai vechi timpuri, această vastă zonă a aparţinut de Siria, fiind pierdută în 1939 ca urmare a unei înţelegeri franco-turce. Aici, cunoştinţele mele generale despre oraşul Antiohia erau întregite de dovezile materiale privind paginile strălucite de istorie şi civilizaţie lăsate de acest oraş antic Orientului şi umanităţii. Întorcându-ne pe firul istoriei, ajungem la Imperiul Hitit al secolului XVII î.Hr., la dominaţia persană sau elenismul adus de Alexandru cel Mare. În Imperiul Roman, oraşul era considerat al treilea ca mărime, după Roma şi Alexandria. Antiohia a reprezentat, de asemenea, un moment crucial în răspândirea creştinismului. De fapt, aici apostolii lui Iisus Hristos au adoptat pentru prima dată *termenul de creştini.* Este locul unde a propovăduit şi apostolul Pavel, în secret, într-o grotă ce-i poartă şi astăzi numele. Biserica Sfântul Pavel din localitate este considerată a fi primul lăcaş creştin din lume.

Apoi, tot de pe aceste meleaguri a pornit şi patriarhul Macarie al Antiohiei în cele două călătorii ale sale prin Ţara Românească şi Moldova (sec. XVII). Fiul său Paul, arhidiaconul din Alep, care l-a însoţit de fiecare dată, a consemnat în valoroasa sa scriere *Călătoriile Patriarhului Macarie al Antiohiei* tot ce a întâlnit şi a văzut. Lucrarea constituie nu doar un reper important al legăturilor româno-siriene, dar şi un izvor valoros de informaţii despre viaţa politică, economică, militară, culturală şi, nu în ultimul rând, religioasă din Valahia şi Moldova. În notele lui, el aprecia Mănăstirea Curtea de Argeş drept *una dintre minunile lumii,* evidenţia Piteştiul ca important centru comercial şi descria Mănăstirea Corbii de Piatră ca pe o *biserică mică, dar frumoasă.* Nu am reţinut dacă a avut timp să treacă şi pe la Nămăeşti sau Cetăţuia Negru Vodă, pentru a întregi treimea de biserici rupestre, care pe la noi se mai cheamă şi Mica Meteora. Ce, numai grecii să aibă o Meteoră?...

Scurtul nostru popas în Antiohia a fost consacrat, cu precădere, vizitării Muzeului Hatay, unde am admirat câteva dintre celebrele mozaicuri din arealul civilizaţiei Orientului Mijlociu, mozaicuri de perete sau celebrele mozaicuri pardoseală, pe care le confuzi uşor cu picturi sau tapiserii. Ne-a venit greu să ne desprindem privirea de la *Cele patru anotimpuri,* cu figuri din mitologia clasică greacă, de la *Mozaicul păsărilor* sau *Triumful lui Dionysos* şi *Dionysos beat,* urmate de *Narcis şi Echo, Hercule ştrangulând şerpii, Apollo şi Dafne,*

Dansatori bahici, Amazoanele la vânătoare şi enumerarea ar putea continua. În Muzeul Hatay predomină mozaicurile provenite din legendara localitatea Dafne (la 8 km de Antiohia), unde împăratul Traian a ridicat un mare templu pentru o cunoscută nimfă a munţilor, Dafne.

După Antiohia, următorul popas l-am făcut în Cappadocia, un alt sanctuar al creştinismului, care nu s-a remarcat doar printr-o arhitectură religioasă *sui-generis* şi prin dezvoltarea doctrinei ortodoxismului răsăritean, dar a dat şi nume de sfinţi precum Sfântul Vasile cel Mare şi cei doi Sfinţi Grigorie (tatăl şi fiul), care au definit regulile vieţii monahale ale sistemului greco-slavon. Termenul de *biserici în stâncă* ne fascina, mai ales pentru că nu era vorba de un simplu aşezământ religios, ci de un întreg complex de biserici, mănăstiri, locuinţe sau morminte, toate săpate în roca vulcanică a Cappadociei. Acestea erau adevărate labirinturi, care asigurau vieţuirea pe perioade îndelungate de timp. Primele biserici creştine le-am întâlnit pe valea Peristrema (lungă de 12 km), unde picturile murale corespund învăţăturilor Sfinţilor Vasile cel Mare şi Grigorie, evidenţiind un stil răsăritean, cu influenţe siriene şi egiptene. De asemenea, ca român peregrin al Orientului, mă bucur că moaşte ale Sfântului Vasile cel Mare (maxilarul superior) se află la Biserica Trei Ierarhi din Iaşi, dăruite în 1650 de patriarhul Macarie al Antiohiei, cu prilejul vizitei sale pe plaiurile noastre.

După această etapă evlavioasă a popasului nostru în Cappadocia, a urmat momentul cel mai senzaţional, când am păşit, oarecum cu teamă, într-o construcţie fascinantă, oraşul subteran de la Derinkuyu, cu o adâncime de circa 85 de metri. Am coborât, etaj cu etaj, până la nivelul opt, ultimul cu acces pentru public. Alte 5 etaje sunt parţial obturate sau rezervate arheologilor şi antropologilor. Acolo, ne-am dat seama că este vorba de un întreg complex, practic o localitate în toată regula, care putea adăposti peste 15.000 de suflete. Existenţa unui râu subteran a permis săparea fântânilor, care asigurau necesarul de apă al întregii comunităţi. Au mai fost identificate şi 52 de puţuri de ventilaţie, care continuă să-i uimească pe inginerii zilelor noastre.

Am ajuns şi la Istanbul, oraşul care m-a fascinat dintotdeauna, ca orice capitală de imperiu, unde am văzut cum s-au contopit crâmpeie de cultură şi civilizaţie din timpuri imemoriale. Istanbulul de astăzi a parcurs un drum lung al devenirii sale, pornind chiar dintr-o epocă legendară, când ar fi fost fondat de Byzas şi grupul său din Megara (lângă Atena), la îndemnul oracolului din Delphi. În secolele VIII-VI î.Hr. acolo se instalează colonişti greci, care îl transformă, cu timpul, într-un important centru comercial, cu numele legendar de Byzantion. Nu numai grecii, cei muritori, dar şi zeii lor au contribuit la măreţia oraşului. Acolo s-au construit temple pentru cea mai mare parte a Olimpienilor greci: Zeus, Atena, Poseidon, Afrodita, Artemis, Dionysos, Demetra etc. În timpul lui Constantin cel Mare, oraşul este declarat cea de a doua capitală romană, sub numele de Roma Nova sau Roma Secunda. În ambiţiile lor de mărire, împăraţii bizantini au dus la Constantinopol monumente celebre, precum obeliscul faraonului Thutmosis III din Egipt, statuia zeiţei Atena de pe Acropole sau celebrul monument al lui Zeus de la Olimpia, care figurează la loc de cinste pe lista celor şapte minuni ale lumii antice. Printre primele şi cele mai renumite edificii creştine de la Constantinopol se numără şi Catedrala Sfânta Sofia (Hagia Sofia, adică *Înţelepciunea Divină*). La inaugurare, în anul 537 d.Hr., împăratul Justinian intra în biserică la braţ cu marele patriarh Menas, aşa cum cerea datina. Într-o stare de exaltare supremă, Justinian a strigat: *Solomon, te-am depăşit.* Timp de 1.000 de ani, Sfânta Sofia a rămas cea mai mare biserică din lume.

Zestrea culturală a oraşului Constantinopol (Istanbul după 1453) a fost sporită considerabil prin edificii musulmane dintre cele mai renumite. În această categorie se înscrie o bijuterie precum Moscheea Albastră (1609-1616), care constituia punctul de plecare al pelerinilor spre Mecca. O altă perlă este Palatul Topkapî, cu admirabilele sale cupole duble, cu camera tronului şi cea a tezaurului sau complexul separat al haremului. Curţile interioare contribuiau şi ele la măreţia palatului. Cea care se numea *Grădina lalelelor* mi-a amintit de faptul că primii bulbi ai acestei flori au ajuns în Olanda din Turcia. Tot aici şi-au avut reşedinţa toţi sultanii otomani timp de aproape patru sute de ani.

După 1856, sultanii se instalează la Palatul Dolmabahce, situat pe partea europeană a Bosforului. Impresionant şi acesta prin suprafaţa desfăşurată enormă, prin stilul său arhitectonic combinat, cu elemente de baroc, rococo sau imperial. Sultanii au strâns aici colecţii încântătoare de pictură, dar şi de porţelanuri din Europa, Orientul Îndepărtat şi Turcia. Acolo am admirat exemplare unice de porţelan chinezesc din epoca Ming, pe care nu aveam cum să le întâlnesc la Beijing.

În această scurtă diagonală epistolară am reţinut doar lucrurile evidente, care încântă ochiul şi îmbogăţesc mintea, fără a-ţi ridica prea multe întrebări. Însă, Turcia este o ţară a enigmelor, după cum subliniam încă de la început. Enigme care, în aprilie 2019, ne-au fost aduse acasă, aici la Bucureşti. În cadrul Zilelor Culturii Turce, organizate de Institutul Cultural Yunus Emre, au avut prim-planul Expoziţia de fotografii, seminarul şi conferinţele despre situl arheologic Göbeklitepe, numit deja punctul zero al istoriei sau începutul al civilizaţiei umane. Este vorba de un complex de temple (şase dintre cele douăzeci identificate au fost scoase la lumină) care, pe pereţii lor, poartă cele mai vechi picturi (unele chiar tridimensionale) din epoca neolitică. Această primă filă de istorie a fost scrisă în urmă cu circa 12.000 de ani, respectiv cu 4.000 de ani înaintea piramidelor egiptene.

Forma inelară a templelor este conturată de ziduri cu coloane enorme în formă de T. Întregul ansamblu şi, nu în ultimul rând, coloanele înalte de 3-5,5 metri şi grele de până la 60 de tone, lasă mai multe întrebări decât răspunsuri. Uimeşte fasonarea perfectă şi inciziile/sculpturile cu contururi de animale, care nu se regăsesc la *mai tânărul* Stonehenge. În această fază a cercetărilor, situl de la Göbeklitepe este definit drept un lăcaş de închinăciune (nu aşezare umană) şi punct de pornire în călătorii spirituale, dar şi locul de întâlnire al ultimilor vânători şi culegători, care vor trece la viaţa sedentară. După aproape 4.000 de ani (pe la 8.200 î.Hr.), începe uitarea şi situl cade în ruină. Zeii tăcuseră. Nu şi UNESCO, care în anul 2018 l-a înscris pe Lista Patrimoniului Mondial, alături de alte 17 monumente şi situri din zestrea Turciei.

Vecina mea, Africa

Migraţia şi populismul

Nicolae MELINESCU

Alegerile europarlamentare atât de zgomotoase ale primăverii acestui an au deschis o nouă linie de influenţă a realităţii africane asupra politicii de pe contentul nostru, mai ales în perimetrul preferenţial reprezentat de Uniunea Europeană. Dezbaterea publică a ordinei de zi pentru campanie a adus în prim-plan formaţiuni cu o politică atipică algoritmului partidelor tradiţionale. Tema migraţiei ilegale a transformat discursul conservator într-un discurs reacţionar care a căpătat tot mai multă audienţă în rândul publicului din ţări marcate social de manifestări şi chiar de atacuri teroriste provocate de migranţi sau descendenţi ai acestora. Încă din 2014, alegerile europarlamentare au lansat în multe din statele Europei candidaţi populişti cu viziuni eurosceptice, naţionaliste sau ultraconservatoare care au devenit opusul politicienilor din partidele de tradiţie şi au clătinat încrederea în valorile Uniunii Europene. Pericolul cel mai mare al extremismului şi al naţionalismului coroziv provocat sau inspirat în special de migraţia ilegală din Africa este separatismul. Cei proveniţi de pe continentul negru sunt motivaţi nu numai de goana după siguranţa zilei de mâine, dar au mai puţin ambiţia de a impune islamismul societăţilor creştine, o deosebire fundamentală faţă de cei proveniţi din Orientul Mijlociu extins. Africanii, chiar dacă sunt musulmani, animişti sau creştini, pornesc peste Sahara, spre iadul libian, cu speranţa că vor ajunge să încropească un trai mai bun în Europa şi îi vor putea susţine şi pe cei rămaşi acasă. Este o deosebire care îi face mai acceptabili în ţinuturile de destinaţie, şi acest fapt îi îngrijorează pe puritanii locali.

Animatori înverşunaţi ai tendinţei de afirmare a naţionalităţii şi a naţionalismului limitat, de grup, se coagulează mai ales în acele colectivităţi şi teritorii unde există o istorie pe care revizionişti şi revanşarzi o pun în mişcare ca dovezi ale unor false pretenţii teritoriale, pornind tocmai de la ameninţarea pe care o prezintă invazia ilegalilor din Africa. Reacţia faţă de aceştia se manifestă prin două direcţii de acţiune. Prima este respingerea totală şi condamnarea autorităţii pentru politici permisive care elimină echilibrul demografic şi confesional din viaţa socială şi economică. A doua constă din tendinţa de asimilare a nou-veniţilor în lumea interlopă sau pe piaţa neagră a muncii. Dincolo de aceste fenomene sau tocmai din cauza apariţiei lor, separatismul dezvoltă un discurs agresiv, periculos pentru unitatea şi suveranitatea statelor. Aşa a apărut posibilitatea ca Scoţia să se desprinde din Regatul Unit (referendumul din 18 septembrie 2014), aşa s-a ajuns la declaraţia de independenţă a Cataloniei pe 27 octombrie 2017 şi aşa se motivează pretenţiile secuimii din Transilvania.

Extremiştii nu vin cu un proiect propriu, dar se pricep să le demoleze pe cele existente. Este nevoie de o distincţie clar definită între naţionalism şi extremism. Din păcate, asemenea contrast semantic operat mai peste tot în Europa, la noi este nu numai ignorat, ci voit compromis, în urma unor experienţe istorice dramatice pe care puţini cercetători se mai obosesc să le ia în considerare. Poate şi din cauza variantelor de naţionalism, care pornesc de la naţionalismul cuviincios al lui Petre Ţuţea şi includ naţionalismul defensiv, practicat tocmai pentru a păstra şi a promova valorile naţionale. Există şi naţionalismul agresiv, abraziv – cum este cel al vecinilor noştri din nord-vest – care nu numai că militează zgomotos pentru naţiunea pe care vrea să o reprezinte, dar este virulent şi declarat împotriva altor naţiuni şi a altor etnii. Dacă mai intervine şi coloratura pigmentară, discursul se transformă în diatribe incendiare prin care toate greutăţile şi nemulţumirile sunt încărcate pe şalupele ruginite supraaglomerate de africani care încearcă, nu totdeauna cu succes, să traverseze Mediterana. Aici ajungem la comportamente politice apropiate de extremism, care pot fi demarcate cu greu de dragostea faţă de propria ţară şi de propria naţiune. Este un fenomen care a început să se manifeste în Europa în anii din urmă, pentru că acest continent a fost împins către limitele sale fireşti şi din punct de vedere economic, şi din punct de vedere social, şi din punct de vedere diplomatic. Continentul nostru a cunoscut o mulţime de fenomene negative care au influenţat şi mentalităţile electoratului. Un episod cu consecinţe la mai bine de o sută de ani de la desfăşurarea lui a fost colonizarea Africii. Umbra lungă a crimelor, samavolniciilor, a exploatărilor barbare nu dispare nici după zece generaţii. Undeva în mentalul colectiv al africanilor persistă nu numai ideea unei iluzorii fericiri în Europa bogată, ci şi un fel de resentiment ancestral faţă de comportamentul colonilor albi în teritoriile de baştină ale africanilor. Din acest punct de vedere putem vorbi acum despre entităţi cu orientare exagerat naţionalistă, care au dat glas unor nemulţumiri reale pentru că acest nou mileniu şi secolul său de început au consacrat eşecul politicianismului de cabinet şi de partid. Toate acele maşinaţiuni de cancelarie care hotărau în numele unei comunităţi la nivel naţional sau supra-naţional şi-au dovedit ineficienţa.

În istorie există un principiu care consacră caracterul ciclic al acesteia. Dacă privim în oglindă una dintre perioadele de manifestare vehementă a extremismului în perioada interbelică şi evenimentele actuale constatăm că şi atunci Europa îşi revenea, la începutul anilor '30, după o criză extrem de puternică şi care, practic, provocase deficite financiare majore în statele cu economii dezvoltate cum erau Germania, Italia, Franţa sau Spania şi descoperise în populaţiile evreieşti vinovatul universal pentru lipsa locurilor de muncă, pentru inflaţia galopantă.

În zilele noastre, Scoţia a fost la un pas să se rupă de teritoriul Marii Britanii (55 la sută dintre votanţi s-au opus), iar Brexit poate fi interpretat şi ca o încercare a conducătorilor britanici să-şi păstreze graniţele actuale pentru că dacă Scoţia ar fi părăsit Regatul, ar fi urmat Ţara Galilor şi Irlanda de nord, unificată cu Republica Irlanda. Tema migraţiei ilegale şi a asaltului dat de foştii supuşi ai imperiului colonial la porţile regatului a fost nu numai berbecele cu care a fost dărâmată credinţa laburistă sau conservatoare a electoratului, a fost tema obsesiv publicată şi dezvoltată în spatele căreia s-a pitulat naţionalismul excesiv revendicativ.

Economia care nu este performantă şi care creează şomaj şi decalaje catastrofale între anumite clase sociale generează nu naţionalism, naţionalismul este un sentiment pe care-l conţin toate popoarele, generează manifestări de extremă dreaptă, de exclusivism social şi politic. Migraţia ilegală este prezentată în context nu numai ca o ameninţare, ci şi ca un proces ireversibil, ca o maree care aduce la mal indezirabili neinstruiţi, vindicativi şi anti-creştini. În momentul în care acţionează o extremă pe eşichie-rului politic, automat reacţionează extrema opusă.

Când rutele migraţioniste dinspre Orientul Mijlociu au fost obliterate de acordul dintre Turcia şi Uniunea Europeană, presiunea creată a deschis căile ilegale dinspre estul, centrul şi, ulterior, vestul Africii către malurile Libiei şi către enclavele spaniole Ceuta şi Melilla. O parte dintre africanii care ajungeau pe teritoriul continental spaniol s-au aventurat pe feriboturile dintre Bilbao şi Portsmouth, ca să ajungă în arhipelagul britanic şi de acolo încotro li s-ar fi arătat o şansă mai bună de supravieţuire.

În contextul pertinenţei discuţiilor despre naţiune şi despre regimurile politice actuale a apărut tot mai frecvent problema migraţiei, mai ales a migraţiei ilegale. Pentru naţionalişti ea reprezintă una dintre ameninţările majore care riscă să destabilizeze şi cele mai dinamice economii cum sunt cea germană, franceză sau britanică. Cei care speculează jocurile continentale şi globale abat atenţia de la fondul problemei, susţinând că soarta migranţilor ar putea să provoace atitudini precum cele anti-evreieşti de dinaintea celui de-Al Doilea Război Mondial.

În fond, problema migraţiei este doar una dintre cele şapte cauze pe care Economic Intelligence Unit le-a identificat drept fundamentale pentru situaţia din Europa şi pentru climatul în care afirmarea identităţii naţionale este împinsă în prim-plan, cu unele exagerări nedorite, uneori. Între alte evenimente care au anturat această tendinţă, în primul rând se află ieşirea Marii Britanii din Uniunea Europeană, un proces contradictoriu, privit iniţial ca o catastrofă. Apoi, este vorba de zona euro. Joseph Stiglitz, părintele şi teoreticianul globalizării, care a obţinut şi un Premiu Nobel pentru asta, deşi s-a dovedit că nu a avut dreptate când a anunţat globalizarea ca un proces de eliminare a decalajelor şi de prosperitate universală, amintea că zona monedei unice este extrem de fragilă din cauza unor variabile pe care nimeni nu a fost în stare să le prevadă, cum au fost acoperirea acestei găuri uriaşe provocate de datoria Greciei şi finanţarea falimentului acestei ţări, blocarea unor economii care au creşteri reduse cum este cea germană, cea franceză, cea spaniolă şi, în fine, reformele regionale care au fost proiectate, dar care nu s-au materializat.

La noi nu există formaţiuni extremiste, în schimb în Ungaria ele se manifestă public şi este recunoscut un partid de extremă dreapta cu formaţiuni paramilitare, care şi-a cultivat o coloană a cincea în România şi al cărui membru a ajuns chiar vicepreşedinte al parlamentului de la Budapesta. Nimeni nu s-a sesizat şi tocmai acest regim afirmă că s-a săturat să tolereze România. Sunt manifestări care susţin extremismul de stat faţă de care reacţia partenerilor noştri este inexistentă. România, după cealaltă jignire adusă de şeful statului Moldova sub pulpana Rusiei automat ar fi trebuit să se adreseze Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, partenerilor din NATO, strategici sau nu, şi Naţiunilor Unite.

În practica relaţiilor internaţionale există un anumit comportament al protagoniştilor statali. Entitatea sau ţara care nu are revendicări, care nu vrea să se promoveze şi care nu iese pe scena politică pentru ca să-şi facă cunoscute poziţiile, doleanţele şi aşteptările motivate şi susţinute cu argumente istorice, economice, sociale şi diplomatice îşi pierde statutul, este trecută la… şi alţii. Nu va veni nimeni niciodată să afirme şi să susţină dreptul şi interesul României şi să condamne cascadoriile publicitare ale lui Dodon la Moscova. Numai românii pot şi trebuie să ia atitudine şi politica externă este în mâna şefului statului. Există un minister de Externe condus de unul dintre cei mai experimentaţi şi talentaţi diplomaţi de la Al Doilea Război Mondial încoace, dar comanda politică, liniile directoare şi decizia strategică îi revin şefului statului.

Liderii naţionalişti ai anilor '30 s-au mobilizat împotriva evreilor pentru că aceştia dominau comerţul, industria, băncile, acţionau la vedere şi devenise accesibilă blamarea lor pentru tot răul din societate, fără temeiuri adevărate. În momentul actual, acest loc a fost preluat parţial de migraţia ilegală. Dar cine câştigă prin încurajarea migraţiei? În anii 1950, când economia tuturor ţărilor puternic industrializate era grav afectată de consecinţele războiului, cele mai masive importuri de imigranţi le-au făcut Germania din Turcia şi din Iugoslavia şi fostele metropole din coloniile aflate încă sub controlul lor administrativ. Aşa s-au dezvoltat în Europa generaţii întregi aduse din exterior care au contribuit la prosperitatea şi reconstrucţia acestor ţări. În perioada post-industrială a anilor 1970, când ţările din vestul Europei au trecut printr-o criză majoră, au gestionat-o, au reorientat resursele materiale şi umane către acele domenii ale economiei care să le aducă plusvaloare şi au căutat noi pieţe de desfacere. În 1989, Occidentul a obţinut aproape gratuit Europa de Est şi statele conduse de comunişti. Până atunci fenomenul migraţiei ilegale a fost acceptat din motive ideologice. După 1990, migraţia a intrat într-o nouă formulă, aceea a emigraţiei legale est-europene către Occident. Mulţi oameni pricepuţi, calificaţi au pornit spre noul pământ al făgăduinţei, fericiţi că puteau să muncească într-un mediu dezvoltat, chiar dacă câştigau mult mai puţin decât omologii lor locali. Ei au ajutat aceste economii să rămână viguroase, adevărate locomotive continentale, să se păstreze într-un trend de creştere care să facă faţă ameninţărilor venite din partea Americii, din partea Chinei, şi a unor economii emergente, cum ar fi Brazilia, Argentina, Indonezia. La nivelul anilor 2000, pieţele de materii prime au început să fie extrem de disputate şi nimeni nu mai are răbdare să-şi califice forţa de muncă şi caută lucrători gata instruiţi racolaţi din ţări cum este România.

→

Vecina mea, Africa

În momentul de faţă, imigranţii au umplut culoarele pentru localnici şi pentru că aceştia au abandonat foarte multe meserii devenite sub demnitatea lor sau prost plătite. Acum, când populaţia majoritară se confruntă cu şomajul şi cu probleme sociale provocate şi de unii migranţi neobişnuiţi sau inadaptabili la societatea dezvoltată, s-a redescoperit entitatea numită migrantul, în special cel estic sau sudic, venit după 1990. S-a creat o fobie împotriva acestuia, împovărat cu vinovăţia pentru toate problemele existente oricum în ţările occidentale. Naţionaliştii de genul britanicului Farage au revenit la retorică foarte agresivă împotriva românilor din Marea Britanie, deşi majoritatea celor câteva sute de mii au contribuit la economia britanică, şi-au plătit taxele, au acceptat nu numai salarii inferioare, dar şi umilinţele provocate de aroganţa colonialistă. Au fost priviţi laolaltă ca infractori notorii, deşi gradul de infracţionalitate în rândul românilor este mult mai scăzut în comparaţie cu albanezii, cu polonezii sau cu ucrainenii, sirienii şi indo-pakistanezii. Retorica naţionalistă l-a vizat mai ales pe migrantul recent venit care a pus presiune pe serviciile sociale.

Există şi o diferenţă calitativă între ceea ce s-a întâmplat în Europa înainte de 1989 şi ceea ce se întâmplă acum în această mişcare transfrontalieră de persoane. Din toate datele statistice rezultă că majoritatea celor care au plecat legal sau ilegal din ţările europene cu conducere comunistă către vest aveau câteva avantaje. În primul rând, erau foarte bine calificaţi, până la nivel universitar şi post-universitar, conştienţi de faptul că fără o profesie bine stăpânită aveau să moară de foame, pentru că nu plecaseră să cerşească. În al doilea rând, mulţi dintre ei proveneau din morala şi tradiţia creştină. În al treilea rând, cei care au înfruntat riscurile drumului spre necunoscut au vrut să-şi construiască o viaţă nouă, o carieră, un mod de viaţă decent şi îndestulător pentru ei şi familiile lor. Şi, nu în ultimul rând, ei doreau să se integreze în societatea în care ajungeau, fără să-şi piardă tradiţiile şi valorile originare. Migranţii din zilele noastre proveniţi din Orient sau din Africa, porniţi spre vestul Europei, sunt revendicativi, vor să li se aplice toate facilităţile acordate localnicilor, tratează totul ca şi cum li s-ar cuveni, unii au destui bani ca să se mândrească cu haine pretenţioase, telefoane şi platforme digitale scumpe. În viziunea multora dintre ei, faptul că provin dintr-o altă credinţă le dă dreptul să ceară şi chiar să acţioneze pentru schimbarea ordinii care nu este conformă cu cutumele şi tradiţia proprie. Aici apare marea diferenţă calitativă dintre transfugii din est ai perioadei comuniste şi valul migraţionist care vine în Europa numai pentru că aici e mai bine. Dacă vii aici, trebuie să fii ca noi, dacă nu-ţi place, rămâi unde vrei: este o doctrină pe care a lansat-o prim-ministrul australian Kevin Michael Rudd prin 2011, când Australia devenise şi ea o ţintă îndepărtată a migraţiei, mai ales din Afganistan, Pakistan, Sri Lanka sau Myanmar/Birmania, majoritatea musulmană. El a declarat că sunt cu toţii bineveniţi, dar „imigranţii şi nu australienii trebuie să se adapteze. Dacă vă place la noi, bine, dacă, nu plecaţi. Aceasta este ţara pe am construit-o noi, australienii, pentru australieni. Am obosit să tot văd această naţiune care se tot întreabă dacă nu cumva jignim un individ sau cultura sa. După atacurile teroriste din insula Bali am asistat la o creştere a patriotismului la majoritatea australienilor."

Transgresia pe care a făcut-o cancelarul german în 2015, sub lozinca „să-i primim cu braţele deschise pentru că aşa este umanitar şi avem nevoie de forţa lor de muncă" s-a dovedit a fi o mare ipocrizie, cu costuri electorale majore.

Greşeala enormă a porţilor deschise comisă timp de un an de zile de Angela Merkel seamănă foarte mult cu cea a premierului britanic Neville Chamberlain (1937–1940), politicianul care a permis accesul extremei drepte naziste la putere şi declanşarea celui de-Al Doilea Război Mondial. În 1938, atât el, cât şi prim-ministrul francez Édouard Daladier, la München, au încălcat toate promisiunile făcute Cehoslovaciei şi au fost de acord cu ciuntirea teritoriului ei în favoarea Germaniei, după care au închis ochii când Cehoslovacia a dispărut în totalitate ca stat în 1939. Doamna Merkel a condus până acum Europa într-un stil dictatorial, îndreptat în principal spre interesul german, astfel încât toată clasa politică din Europa a acceptat că aşa cum dictează Berlinul, aşa va respecta toată lumea. În momentul în care pe propriul teritoriu naţional există probleme tocmai cu cei pe care era umanitarist şi valoros să-i primească, altfel spus, influxul de specialişti goniţi din Siria de războiul civil, cancelarul a ajuns exact în poziţia fostului premier britanic, care a fost un perdant.

Poate generaţiile următoare vor veni şi cu alte idei. În perioada interbelică s-a terminat aşa-numitul secol al naţiunilor început, de fapt, cu Revoluţia Franceză. În umbra acestui veac prelungit din punctul de vedere al conjuncturilor politice până la începutul Primului Război Mondial au apărut naţionalismele care au fundamentat o anumită structură, mai ales că după acest război au dispărut trei mari imperii, cel otoman, cel rus şi cel habsburgic. Era nevoie de o nouă filosofie care să stabilească o conformaţie politică actualizată a continentului. Acest mediu a încurajat viziunea naţionalistă, nu neapărat nocivă la început, care a degenerat ulterior în forme extreme: comunismul, fascismul şi nazismul. În prezent, diferenţa este cu totul alta, pentru că în Europa, din 1975 încoace, au existat documente oficiale multilaterale semnate de guvernele europene. Este vorba despre Actul Final de la Helsinki, semnat de 35 de ţări europene, Statele Unite şi Canada, şi după aceea actele de aderare la cele două instituţii continentale, Uniunea Europeană şi NATO. Toţi semnatarii, mai ales noii membri, au acceptat recunoaşterea graniţelor de stat aşa cum erau ele în momentul ratificării aderărilor, o condiţie de preaderare. Erau asumate obligaţii fundamentale pe baza prevederilor dreptului internaţional ce implicau respectarea unor principii între care primul este suveranitatea.

În clipa în care un guvern extremist, revanşard, revizionist încurajează o formaţiune chipurile non-guvernamentală să rescrie istoria unui stat vecin, acesta nu-şi respectă angajamentele internaţionale şi nici semnăturile puse pe documentele de aderare la organizaţiile transatlantice. Intervine în primul rând încălcarea unor principii de drept internaţional, dar şi încălcarea unor obligaţii asumate prin ratificarea acestor documente de către parlamentul naţional şi un comportament care dovedeşte faptul că jucând ceardaş pe două scene, între Rusia şi Statele Unite, guvernul respectiv are dreptul să se comporte ca un taur într-un magazin de porţelanuri. De aceea, ţările care sunt victimizate de asemenea abuzuri au obligaţia morală şi statutară să-şi prezinte o poziţie foarte clară, bazată pe naţionalismul defensiv, consacrat apărării identităţii şi a interesului naţional, dar nu împotriva şi nu în dezavantajul partenerilor de contract. Pentru că de partea cealaltă avem de-a face cu un extremism externalizat, foarte violent, care vizează o entitate minoritară pe teritoriul altui stat suveran, ceea ce contravine respectului reciproc.

Naţionalismul brutal care trece în xenofobie şi în iredentism va cuceri mult din Europa pentru un singur motiv: graniţele de stat nu mai sunt garantate. Când sunt încălcate tratate internaţionale şi nu mai există legi care să guverneze raporturile între state suverane este evident că arbitrariul devine formulă consacrată, iar Europa nu are de acum încolo decât să se pregătească pentru un astfel de arbitrariu, pentru deplasarea graniţelor într-o parte sau alta în funcţie de grupurile militare şi economico-financiare care iau fiinţă pe continent în actuala conjunctură. Statisticile europene confirmă ascendenţa unor manifestări sau grupări extremiste. În Grecia, acestea au 7 la sută audienţă la electorat, Liga Nordului din Italia rămâne la cinci la sută, în Elveţia Partidul Poporului Elveţian contează pentru 29 la sută din electorat, Frontul Naţional din Franţa a ajuns a doua forţă politică în alegerile prezidenţiale şi locale, în Olanda, Partidul Libertăţii are 19 procente, iar în Danemarca, Partidul Popular 21 la sută; în Suedia, Democraţii cu tendinţe de dreapta au 14 la sută din susţinerea alegătorilor. Chiar dacă aceste procente nu sunt spectaculoase, ele provin din ţări cu multe formaţiuni politice şi semnificaţia statistică se modifică. Aceleaşi statistici anunţau la sfârşitul lui 2017 că în Europa sunt cunoscute şi înregistrate 85 de formaţiuni politice şi facţiuni care aderă la filosofia de dreapta extremă şi au ca scop de acţiune separatismul şi revizionismul.

Istoria naţiunilor şi a naţionalismului în Europa a fost foarte contradictorie în ultimii ani, mai ales după încheierea Războiului Rece şi a bipolarismului animat de cele două superputeri, Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Prezenţa manifestărilor naţionaliste moderate, raţionale, atributive, consolidează rolul statului naţiune tocmai într-o perioadă în care anumite şcoli de filosofie politică anunţau ca sigură decăderea acestuia din rolul de mare protagonist al organizării politice şi sociale umane. Formaţiunile cu tendinţe naţionaliste îi redau statului naţiune ceea ce îi aparţine prin structură şi obiective şi îi menţin atribute care nu pot fi preluate, cel puţin în formulele europene actuale, de un alt gen de organism, şi aici este vorba de politica fiscală, politica monetară, politica externă, politica de apărare şi protecţia socială internă.

Există şi un pericol permanent provocat de manifestările şi declaraţiile ultranaţionaliste, pentru că ele declanşează tensiuni în interiorul unei societăţi, cum s-a întâmplat în Franţa după revoltele din arondismentele sărace ale Parisului, cum s-a întâmplat în Germania în timpul manifestărilor extremei drepte şi al ciocnirilor membrilor acesteia cu stânga moderată, s-a întâmplat în Belgia după atentatele teroriste în care au fost implicaţi migranţi sau descendenţi ai acestora. Ca o emanaţie a acestor convulsii extremiste apar stări de încordare şi dincolo de graniţele statului respectiv, unele provocate de mesajul lor exclusivist, altele declanşate de chemările la unitate ale unor facţiuni cu orientări reacţionare care ameninţă însăşi structura continentală. Este cazul americanului Edmund Spencer, care a creat termenul *all-right* (alternativa de dreapta), o mişcare consacrată identităţii albilor. El cheamă la unitatea albilor europeni şi propune o epurare etnică paşnică concepută să ducă la crearea unei noi ordini politice care să se asemene cu Imperiul Roman din antichitate. (https://www.nytimes.com/ 2016/06/11/arts/for-the-alt-right-the-message-is-in-the-punctuation.html, accesat 23 ianuarie 2019.) La rândul lui, Steve Bannon, strategul şef al Casei Albe în primele şapte luni de mandat al preşedintelui Donald Trump, a venit la Bruxelles ca să lanseze o operaţiune politică amplă de unificare a formaţiunilor populiste din Europa înaintea alegerilor euro-parlamentare din 2019. În acest scop el a înfiinţat o fundaţie pro-naţionalistă intitulată *Mişcarea* (*The Movement;* https://www.thedailybeast.com/ inside-bannons-plan-to-hijack-europe-for-the-far-right, accesat 23 ianuarie 2019).

Dacă în interiorul unui stat activează un grup extremist, el poate fi ţinut sub control şi, la nevoie, sancţionat în baza legislaţiei naţionale existente într-o democraţie consolidată. Când mai multe formaţiuni extremiste se asociază în structuri transfrontaliere, statul are o capacitate redusă de coerciţie şi pericolul extinderii popularităţii lor creşte. În conjunctura actuala, migraţia este calul de bătaie. Sensibilă la acest aspect, Organizaţia Naţiunilor Unite a lansat la Marrakesh, la sfârşitul lui 2018, aşa-numitul pact comun de reglementare a migraţiei. Intenţia lăudabilă s-a terminat într-un eşec lamentabil pentru că documentul final nu a stabilit diferenţele între migratorii legali şi ilegali, a negociat dreptul la migraţie ca unul dintre drepturile omului cu uşile închise, deşi anunţase că acest capitol a făcut parte din şedinţele publice şi 14 ţări, între care Statele Unite, Australia şi Israel, au respins întregul demers. Evident, migraţia ilegală nu poate fi stăvilită cu iluzorii planuri de acţiune şi atâta timp cât nu i se găsesc soluţii realiste, eficiente pe termen lung, ea va alimenta discursul extremist.

Primul cenaclu timişorean

Mircea OPRIŢĂ

Cenaclul plasat sub numele lui H.G. Wells, de emoţionantă rezonanţă pentru SF-ul românesc după apariţia, în anii '60, a seriei de *Opere alese* din clasicul englez, s-a înfiinţat în noiembrie 1969 la Casa de Cultură a Studenţilor din Timişoara, avându-l preşedinte pe Laurenţiu Cerneţ, iar preşedinte de onoare şi „îndrumător" pe Ovidiu Şurianu. În 1971 îi găsim în fruntea grupării pe Doru Treta, preşedinte, şi Marcel Luca, secretar. Şurianu şi-a îndeplinit funcţia simbolică până la dispariţia sa, în 1977. Cenaclul a reuşit în timp scurt să câştige interesul mai multor tineri simpatizanţi ai anticipaţiei, programându-şi iniţial şedinţele lunar, apoi încercând şi ritmuri mai alerte. Însemnările publicate în perioada de început a grupării (bunăoară, cele plasate de Mircea Şerbănescu în *CPSF* sub titlul *Start spre stele*) informează că membrii săi, pe lângă discuţia asupra lucrărilor proprii, îşi propuseseră şi dezbateri de subiecte mai largi: de la cuceririle spaţiale (noutatea „fierbinte" a epocii), până la „controversata problemă a extratereştrilor" şi a comunicării pământenilor cu alte civilizaţii raţionale. Încă din această etapă apar două obiective practice importante, pe care cenaclul avea să şi le îndeplinească în scurtă vreme, şi anume: un schimb de experienţă intercenaclier şi o culegere de lucrări ale participanţilor la viaţa curentă a grupării. Sub un titlu de o remarcabilă simplitate, *Povestiri ştiinţifico-fantastice*, prima antologie tipărită, oglindind producţia scrisă a unui cenaclu SF de la noi, a apărut spre sfârşitul anului 1972. Glosând pe marginea ei, acelaşi Mircea Şerbănescu constata la tinerii autori de la „H.G. Wells" frecvenţa povestirilor cu poantă, dar fără suflu epic, dar lua în discuţie şi chestiunea „măiestriei literare", pe care o simţea realizată deocamdată numai la nivelul unor „autentice promisiuni". Cu un an mai devreme, Adrian Rogoz se arătase încrezător în şansele cenaclului, mărturisindu-şi în articolul *Insomnii timişorene* buna impresie stârnită de textele grupării şi de discuţiile purtate în jurul lor. După ce mai înainte publicase câteva lucrări de autori timişoreni, *CPSF* accepta să gireze întreaga echipă, prezentând-o cu un grupaj de schiţe şi povestiri în numărul 396 din 15 mai 1971. Tot acolo, inspirat de modelul timişorean, redactorul Colecţiei formulează un decalog al „bunului cenaclu SF", oferit ca subiect de meditaţie tuturor asocierilor de acest tip din epocă.

În noiembrie 1972 apare, în 20 de pagini pe format A4, *Paradox,* primul fanzin *tipărit* din România. Iniţiativa timişorenilor s-a dorit a fi o veritabilă premieră naţională, dar ideea lor, scăpată întâmplător în spaţiul public, i-a mobilizat pe colegii lor de la cenaclul bucureştean „Solaris", care găsesc o cale administrativă mai accesibilă şi, cu propriul fanzin, îşi asigură prioritatea absolută. Regretul celor de la „H.G. Wells" va rămâne viu chiar şi după trecerea anilor, aşa cum ne arată o retrospectivă semnată de Dorin Davideanu:

„Dorinţa timişorenilor de a realiza un lucru bine făcut îi costă, în cele din urmă, prioritatea în domeniu. Publicarea unei reviste tipărite presupunea, în acea vreme, străbaterea unui întortocheat hăţiş al aprobărilor şi vizelor. Cenaclul din Bucureşti preia ideea timişorenilor din mers şi, în iunie 1972, apare *Solaris;* fanzinul se multiplică în 99 de exemplare, este şapirografiat... dar este primul."

Ocolite abil de bucureşteni, piedicile birocratice îi vor urmări în continuare pe cei de la Timişoara, care sunt nevoiţi să scadă şi ei standardele publicaţiei proprii. Următorul număr va apărea doar xerografiat, pentru ca între 1980-1989 publicaţia să fie iarăşi tipărită, o dată sau chiar de două ori pe an, ca supliment de literatură anticipativă al revistei *Forum studenţesc.* Înainte de 1990 a fost „cu siguranţă, cea mai profesionistă prezenţă în publicistica SF cenaclistă", cum aprecia Dan Merişca în analiza sa din ediţia pe 1987 a *Almanahului Anticipaţia.* Cenaclul şi-a stabilit, în timp, relaţii de colaborare şi cu revista săptămânală de cultură *Orizont.* Cât priveşte celălalt obiectiv menţionat în etapa inaugurală, schimburile intercenacliere, gruparea avea să şi-l atingă atât prin participarea la reuniunile periodice organizate de alţii, cât şi prin organizarea pe cont propriu a unora dintre convenţiile naţionale: consfătuirile anuale ale cenaclurilor de anticipaţie din 1974 şi 1980. Dacă numărul celor strânşi iniţial în jurul lui Doru Treta era mic şi fără pondere pe scena SF-ului românesc, în timp cenaclul şi-a format un important grup de membri cu reale şanse de profesionalizare, pe terenul genului şi dincolo de el, în proza şi eseistica aparţinătoare literaturii generale: Marcel Luca, Sergiu Nicola, Lucian Ionică, Dorin Davideanu, Daniel Vighi, Silviu Genescu, Voicu A. David, Laurenţiu Demetrovici, Gheorghe Secheşan, Duşan Baiszki, György Györfi-Deák şi alţii. După moartea lui Ovidiu Şurianu, coordonarea activităţilor de la „H.G. Wells" a fost preluată de Mircea Şerbănescu şi Viorel Marineasa.

Cenaclul a rămas activ şi după anul 1989, organizându-şi inclusiv o secţie la Lugoj, din membrii dispărutului cenaclu „Sirius" din localitate. Publică în continuare revista *Paradox,* având chiar şi o tentativă de privatizare în condiţiile ezitantei economii de piaţă anunţate de Revoluţie. Un colectiv inimos (Lucian Ionică, Duşan Baiski, Tudor Beşuan, Dorin Davideanu şi Marcel Luca) îşi asumă riscul unui SRL care va edita patru numere din revistă, ultimele două în acelaşi an, 1994, cu ocazia Convenţiei Europene de Science Fiction (euROcon), desfăşurate la Timişoara.

Încercarea de lansare în regim de piaţă a revistei eşuează, totuşi, încât *Paradox* îşi reia cursa pe căi mai puţin ambiţioase, dovedind totuşi inteligenţă practică şi adaptare la noile realităţi. Mai mulţi ani la rând publicaţia apare pe suport electronic, iar ocazional se reia şi pe suport de hârtie. Fără a mai simţi nevoia unui „primus inter pares", redacţia funcţionează în regim colegial, alcătuită din mai vechii membri ai grupării, între timp ajunşi la maturitate, Antuza Genescu, Dorin Davideanu, Laurenţiu Demetrovici, Lucian Ionică, Silviu Genescu, Daniel Haiduc, Doru Treta şi Laurenţiu Nistorescu. Într-o exemplaritate rar întâlnită, membrii Cenaclului „H.G. Wells" au colaborat la modul confratern, pe parcursul anilor, cu celălalt cenaclu timişorean de renume, „Helion", semnăturile lor fiind întâlnite adesea şi în paginile revistei acestuia. Cu numărul 28 din noiembrie 2017, *Paradox* marchează împlinirea a 45 de ani de la publicarea primului său număr, prilej potrivit pentru ca mai mulţi membri de cursă lungă ai cenaclului să rememoreze traseul experienţei şi să-i fixeze trăsăturile pe care ei le socotesc exemplare pentru prezenţa grupării în peisajul general al SF-ului românesc. Spune, cu îndreptăţire, Antuza Genescu:

„…Cenaclul a fost o prezenţă virtuală mai degrabă discretă. Membrii lui nu s-au lansat în polemici neproductive pe bloguri sau platforme de socializare. Asta nu înseamnă că nu sunt la curent cu noutăţile din fandom, ci că îi interesează doar SF-ul, iar interesul acesta trebuie să unească, nu să dezbine. Nu e important cine cu cine se războieşte, de ce se războieşte, de ce a dat cineva un premiu, de ce l-a luat cineva, şi nu altcineva etc. Există autori români de science-fiction buni. Contează ei şi promovarea lor, prin mijloacele pe care le avem la dispoziţie."

Semn(al) de carte

***Mihai Botez, „Lumea a doua" şi alte scrieri din anii disidenţei solitare, 1979-1987,* Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2019**

Cartea de faţă vorbeşte indirect prin studiile ce le cuprinde şi direct prin corespondenţa şi interviurile autorului despre un disident care se declară, el însuşi, un „disident solitar". Un matematician inconformist despre care s-a vorbit mult înainte de 1990 – prin intermediul „Europei libere" – şi, paradoxal, mai puţin după căderea regimului totalitar comunist. Este vorba de Mihai Botez. Un disident „atipic", cum s-a spus, un disident care a dus pe cont propriu acţiunea sa de contestare a sistemului comunist timp de aproape un deceniu. Lucid, determinat, calculat, atent să nu încalce în mod vizibil legile pentru a nu cădea uşor victimă represaliilor capitale (închisoarea). Tactică bună în circumstanţele unui regim politic care nu respectă regulile democraţiei şi nici pe acelea privitoare la drepturile omului. Inteligentă şi, cum recunoaşte chiar Mihai Botez, eficientă. [...]

N-a dorit, cât timp a trăit, *martirajul,* dar, iată, vin alţii, după dispariţia lui, şi-l culpabilizează, pregătindu-i alt tip de ispăşire. O poveste destul de frecventă în lumea postcomunistă, unde chiar şi eroii trebuie să fie culpabilizaţi, discreditaţi şi, în felul acesta (fel nenorocit, detestabil din toate punctele de vedere), desfiinţaţi ca fiinţe morale. (Acad. Eugen Simion, pe coperta a patra)

Daniela Gumann, *Îngrijitoarea,* Editura Pim, Iaşi, 2018

Orice cuvânt, orice pagină scrisă înseamnă o secvenţă, un început de confesiune egală cu o respiraţie. Scrisul are legături tainice cu viaţa, cu destinul celui care îndrăzneşte să se înfăţişeze în faţa lumii, în faţa lui proprie.

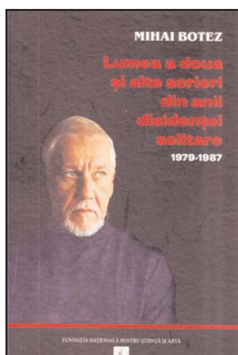
Când o fiinţă – în cazul de faţă Daniela, personaj şi autoare – are curajul să-şi „taie" drum într-un ideal visat încă din copilărie, ei bine, cu zâmbete şi lacrimi, viaţa ei se desfăşoară ca o adevărată poveste scrisă/nescrisă, pentru azi şi pentru mâine, poimâine... Carte a mărturisirii şi împlinirii, *Îngrijitoarea* e însăşi îngrijitoarea de suflete ce va dăinui. Omul bătrân sau bolnav (toată omenirea trece prin asta) trebuie ajutat, trebuie alinat oriunde s-ar afla pe pământ, în orice colţ de ţară.

Prin ceea ce a întreprins şi întreprinde [este preşedinte fondator al Asociaţiei Scriitorilor Români din Austria, ASRA], Daniela Gumann s-a dăruit şi se dăruieşte Omului – fiinţa cea mai înţeleaptă de pe planetă, dar şi fragilă. Dăruindu-se, iubitoarea de oameni, Daniela, dobândeşte nu numai respect, ci trasează acel drum nobil pentru noi, oamenii, către dragostea şi împlinirea omului ca om. (Sterian Vicol, pe coperta a patra)

Antonela Stoica, *Punte spre Andromeda* (versuri), Editura Diaspora, 2017

Originară din Câmpulung Muscel, judeţul Argeş, Antonela Stoica scrie încă din copilărie. După absolvirea Colegiului Naţional „Carol I", s-a mutat în Statele Unite, unde a petrecut 26 de ani, continuându-şi studiile şi activitatea literară diversă. În 2015 s-a stabilit în Germania. A debutat în 2017, când poeme ale sale au fost incluse în trei antologii publicate în România.

„Cetăţean al Lumii, demonstrând o mândrie profundă faţă de rădăcinile româneşti, pe care le promovează permanent, Antonela Stoica se inspiră din bogata ei experienţă de viaţă, contactul cu o multitudine de culturi, întâlniri extraordinare şi momente unice pe care le transpune cu sinceritate şi pasiune în poezia sa." (Din prefaţa cărţii)

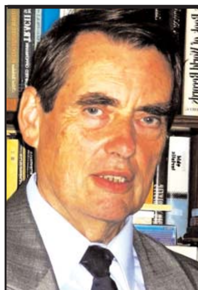

Orizont SF

Mituri şi şamani

Dan D. FARCAŞ

Aminteam în episodul anterior că tradiţiile popoarelor, miturile, personajele folclorice par să aducă dovezi că o înaltă putere nepământeană se manifestă, dintotdeauna, asupra omenirii. În vechime, istorisirile cu zâne, pitici şi alte creaturi erau considerate parte a tezaurului comun de cunoştinţe şi erau tratate cu toată seriozitatea. Abia în ultimele trei secole, în cultura europeană a raţionalis-mului, s-a decretat că aşa ceva este imposibil, deci vechile poveşti sunt doar simple „basme" destinate amuzamentului celor mici. Numai că, în multe locuri, chiar şi azi, aceste fiinţe „folclorice" sunt semnalate în continuare. În România, de pildă, există zone în care oamenii afirmă şi acum că se întâlnesc cu „roţi de foc", cu „zburători" sau cu „iele".

Memoria colectivă a mai reţinut, de-a lungul secolelor, şi istorisiri despre locuitori ai unor lumi magice care răpesc oameni sau schimbă copii cu ai lor. Doar ca un singur exemplu de acest tip, menţionez că în nordul ţării, dar şi dincolo, în Ucraina şi spre Slovacia, oamenii ştiu de *Fata Pădurii,* o zână, de tipul ielelor, descrisă ca o femeie frumoasă, cu părul alb şi strălucitor, înaltă poate şi de 2,5 metri, înconjurată de copii mici, care fură sau omoară copiii localnicilor. Există un film documentar (care a fost difuzat şi pe un post TV din Bucureşti), cu mai mulţi martori care s-au întâlnit cu ea, între care doi care au văzut zâna coborând dintr-un OZN. Am colaborat la acest caz. Oamenii erau sinceri, acceptând că astfel de lucruri „se mai întâmplă".

Aminteam în episodul trecut că analiştii cei mai serioşi ai fenomenului explicau multitudinea raportărilor de felul acesta prin existenţa, deasupra noastră, a unui „sistem de control" care ne mani-pulează minţile, folosind arhetipuri din inconştientul colectiv, dar care transformă uneori şi realitatea fizică. Să fie cumva acele hipercivilizaţii şi „magiile" lor, de care am tot vorbit?

Unele dintre cele mai trainice tradiţii sunt cele privind crearea omului de către fiinţe coborâte din cer. Ne putem deci întreba – au avut oare un rol ipoteticele hipercivilizaţii în crearea noastră? Dar, în plus, în multe culturi, există şi aluzii că, în continuarea acestui act primordial, s-ar fi desfăşurat şi o susţinută activitate de îmbunătăţire a speciei umane. Eroii Greciei antice au fost consideraţi hibrizi născuţi din mame pământene şi taţi coborâţi din Olimp. Începând cu zeităţile sumeriene (sau demonii) Lilu şi Lilitu, continuând cu *incubii* şi *succubii* din mitologia romană, tradiţiile populare pomenesc de fiinţe fabuloase de pe un alt tărâm, care vin noaptea, pe furiş, în paturile femeilor, respectiv ale bărbaţilor, pentru a se împreuna. Istoricul roman Suetoniu afirma că împăratul August a fost rezultatul unei relaţii între mama lui şi un „incubus"; la fel s-a spus despre Platon, Alexandru cel Mare, Cezar, despre legendarul vrăjitor Merlin şi despre mulţi alţii. Personaje de tipul acesta sunt prezente în miturile şi poveştile multor popoare, între care şi în legendele româneşti cu „zburătorul". Jacques Vallée a descoperit chiar că, într-un calendar francez din secolul XV, există imagini în care demonii sunt înfăţişaţi străpungând abdomenul unor victime, cu ace lungi, exact ca în rememorările unor martore răpite de OZN-uri.

Un teolog medieval, pe nume Sinistrari, ne-a lăsat o lucrare din care reiese că în vremea sa clericii erau tot atât de derutaţi de mulţimea rapoartelor privind incubii şi succubii pe cât sunt cercetătorii moderni ai fenomenului OZN de istoriile privind aparentele experimente genetice petrecute cu ocazia răpirilor. Cel mai mult îl intriga pe Sinistrari faptul că demonii din această categorie nu se supun exorcismului (aşa cum se ştia că se supune Satana) şi nu se tem de relicve sau alte obiecte sfinte. Prin urmare, conchidea el, aceşti demoni nu cad în aceeaşi categorie cu diavolii de care sunt posedaţi unii oameni.

Profesorul John Mack, de la Harvard, a observat că, în societăţile tradiţionale, care nu fac o distincţie netă între lumea materială şi lumea spirituală, fenomenul OZN, ca şi întâlnirile cu umanoizi care coboară din cer sunt considerate şi azi fenomene aproape normale, care nu merită să fie raportate. Şi eu, sau colegii mei, am avut ocazia să constatăm aceeaşi atitudine a populaţiei, în anumite comunităţi rurale, relativ izolate, din România.

→

Semn(al) de carte

Victor Voicu, *Sub semnul lui Hippocrates,* Editura Ideea Europeană, Bucureşti, 2019

România este unică pentru mine, este Patria mea.

Aici, am văzut lumina soarelui, am citit la lumina lunii, am suferit, m-am bucurat, am plâns şi am fost fericit.

Aici, mi-am definit vocaţia, am obţinut succese sau neîmpliniri, am cunoscut oameni de anvergură morală şi profesională, generoşi şi demni, care mi-au fost modele şi cărora le rămân recunoscător pentru totdeauna.

Aici, am învăţat la şcoli bune, cu profesori dedicaţi misiunii lor şi am ascultat mari dascăli, personalităţi strălucite ale românilor, cu nimic mai prejos decât reperele şi valorile europene.

Aici, am identificat pe marii fondatori ai culturii, civilizaţiei şi ştiinţei româneşti.

Aici, am descoperit anvergura şi dedicaţia unor mari oameni de stat, uriaşe personalităţi ale politicii româneşti, stâlpi ai naţiunii şi fondatori ai statului român modern.

Aici, am identificat mari personalităţi de alte etnii, evrei, francezi, armeni, germani etc., care şi-au pus destinele în slujba românilor, unii chiar cu sacrificiul vieţii.

Aici, pe acest pământ, se află acei oameni minunaţi, anonimi, fideli şi credincioşi României profunde, nealterată de vreme şi vremuri.

Aici m-am născut şi aici voi rămâne, în veşnicia pământului românesc.

Iată câteva dintre cele 100 de motive care au edificat credinţa mea nealterabilă în Patria mea, România. (Autorul, la începutul cărţii, „De ce cred în România?", şi pe coperta a patra)

***România centenar, 1918-2018. Unirea-i lacrimă şi dor* (antologie), Editura Bibliostar, Râmnicu Vâlcea, 2019. Volum coordonat de George Baciu şi editat de George Rotaru.**

Această carte s-a ivit la umbra lacrimii ce picură în sufletul neamului românesc, fiindcă ROMÂNIA MARE mai dăinuieşte doar în glasul inimii şi în jalea dorului ce pribegeşte pe fluierele ciobanilor daci, trăitori de veacuri la poalele Carpaţilor şi la sânul Mării Negre, teritoriu râvnit de „mai marii" vremurilor. (…)

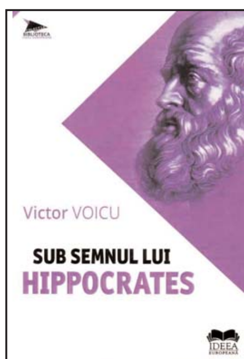
Acum, la un veac de la Unirea cea Mare, România îşi sărbătoreşte Ziua Naţională în sânul familiei Europei Unite. Este timpul să privim şi spre viitorul nostru ca naţiune. Un viitor, mai exact o zi, sper apropiată, în care fraţii noştri de peste Prut vor reveni în matca firească, în mijlocul României, de acolo de unde au fost smulşi de vitregia istoriei. Din acest punct de vedere, 1 Decembrie ar putea fi şi un moment de reflecţie asupra idealurilor noastre ca naţiune, ca cetăţeni ai aceleiaşi cetăţi numită România Mare. (George Baciu, în prefaţa cărţii)

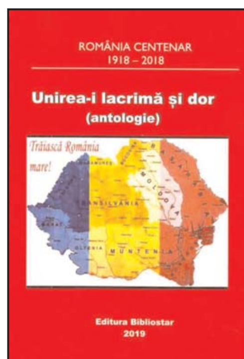
Sterian Pricope, *Istorii neconvenţionale din Muscel,* vol. 6, volum omagial dedicat contribuţiei muscelene la înfăptuirea Marii Uniri, Editura Larisa, Câmpulung Muscel, 2019

Pe Sterian Pricope îl cunoşteam, ca jurnalist, din emisiunea săptămânală „Clubul presei Muscelene" care se difuzează la postul de televiziune local, emisiune pe care o urmăresc în răgazurile mele prin Câmpulung. Am sesizat, atunci, discursul său echilibrat şi obiectiv, lucru destul de rar în presa de astăzi, dar ce-am descoperit citindu-i cărţile defineşte o voce auctorială aparte care-i completează şi-i împlineşte personalitatea. Spun asta cu rezervă, pentru că nu am veleităţi critice, cu atât mai mult literare, nu sunt nici măcar filolog, rămân doar un cititor, însă tonul său robust şi sincer, dublat de o excepţională trudă documentaristică, oferă cititorului o lectură captivantă şi surprinzătoare la fiecare pagină. Surprinzătoare, pentru că sunt lucruri sau locuri pe lângă care treci zi de zi fără să le cunoşti istoria, iar poveştile scoase la iveală de Sterian Pricope, pentru mine, sunt o nesperată sursă de inspiraţie. (Şerban Marinescu, în Prefaţă)

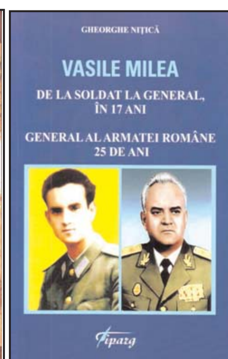
Gheorghe Niţică, *Vasile Milea, de la soldat la general, în 17 ani, general al Armatei Române 25 de ani,* Editura Tiparg, Piteşti, 2016

Autorul lucrării de faţă, Gheorghe Niţică, nepotul generalului, cunoscut pentru ataşamentul faţă de familie şi cu un puternic simţ al dreptăţii, şi-a asumat drumul greu al adevărului. Înzestrat cu tenacitatea caracteristică majorităţii activităţilor sale profesionale şi civice care l-au situat în rândul celor mai buni directori de şcoală şi profesori din judeţul Argeş, a pornit în cercetarea adevărului. Deţinând metodo-logia cercetării, a scormonit cu migală în arhive, în dosarele comisiilor de anchetă, în declaraţiile orale ale unor martori aflaţi mai aproape sau mai la distanţă de desfăşurarea evenimentelor din ziua dispariţiei generalului. Cercetează spaţiul în care a avut loc evenimentul, întocmeşte schiţe, efectuează calcule ale traiectoriei glonţului ucigaş, folosind cunoştinţele de inginerie şi pe cele dobândite în timpul pregătirii militare personale şi conchide: „Generalul Milea nu s-a sinucis. Generalul Milea a fost sinucis." (Prof. Stan I. Florea, pe coperta a patra)

(Urmare din pag. 32)

Asta a caracterizat arta lumii până la Renaştere, când omul – cu bune intenţii – a căutat să se expliciteze şi a ajuns să privească prima dată în propria sa interioritate, descoperind relaţia dintre Dumnezeu-unul şi Dumnezeu-multiplu, care se găseşte în noi. Omul a ajuns la anumite date, ţinând de structura psihică a omului-individ şi de aici va deriva fracturarea de mai târziu, a artelor contem-porane în care „ismele" au căutat să expliciteze mai mult caracterele psihologice ale individului care s-a separat de Unul, iar multiplul a rămas fără legătura cu Unul, fără putinţa de a lega Dumnezeul din el de Dumnezeul Unu – adică de centrul lumii – şi, astfel, societatea s-a pulverizat, împărţindu-se în mii şi mii de faţete, fără legătură între ele, multiplul devenind concurenţial cu Unul, lumea devenind haotică, mişcându-se dezlânat, într-o mişcare browniană, fiecare individ cu filosofia lui de buzunar: multiplul devine concurenţial cu Unul, ceea ce nu se poate.

MP: *Dumneavoastră aţi rămas credincios vechilor simboluri?*

SO: Ce spun simbolurile astea? Ele sunt legătura cu partea care a rămas din noi, dintr-o memorie ancestrală a Luminii dintâi, adică omul a fost locuitor al Raiului, al Paradisului din care a fost alungat, memoria noastră a rămas întipărită acolo, iar o anumită parte a acestor simboluri au înţelesurile lor tainice, profunde, ce ţin de Lumina paradisiacă. Partea care a rămas la noi este tocmai partea aceasta, a echivalenţelor. Pentru că o suprafaţă împărţită în mai multe subdiviziuni dă naştere la un ansamblu, un tot care nu este abstract şi care, prin echivalenţe, are acoperire în lumea reală. Geometria nu e abstractă. Matematica, de fapt, e foarte concretă, pentru că unu şi cu unu – prin echivalenţe – fac un copil şi cu un copil, un om cu un om, o femeie cu o femeie, un măr cu un măr, adică are acoperire în real. Cum poţi vorbi de toată lumea aceasta: de iubire, de tristeţe, de moarte, de viaţă, care în splendoarea sa e atât de multiplă; cum poţi vorbi pe o bucăţică de hârtie care are două dimensiuni, sau trei dimensiuni în sculptură, în arhitectură? Printr-un sistem de echivalenţe. Toate lucrurile astea abstracte au substitute într-o lume reală, aşa e gândită. Dar lumea asta reală avea un sens acolo, într-o lume perfectă, a armoniei, a păcii, a echilibrului etc. Transformate, în suprafeţele noastre, prin echivalenţe, în romburi, cerc, pătrate, cruce şi centru, intră într-o interdependenţă şi o legătură extraordinară. În memoria noastră a rămas, aici, partea simbolurilor respective, înţelesul lor este, însă, dincolo, în lumea din care venim.

MP: *Ce loc ocupă spiritualitatea românească în cultura universală?*

SO: În continuarea celor discutate mai înainte, noi avem o splendidă zestre în cultura noastră românească. Uitaţi-vă la covoarele româneşti, uitaţi-vă la costumele noastre: ţăranii îşi purtau costumul numai la sărbătoare, când se primeneau, se curăţau atât interior, cât şi exterior, se împărtăşeau prin euharistie, prin legătura cu sângele şi trupul lui Hristos, adică Dumnezeul întrupat. Costumul era în aşa fel făcut, cu un anumit croi, încât omul mergea la biserică având demnitate, o ţinută imperială. Vedeţi cum transmite ţăranul, de mii şi mii de ani, aceleaşi pătrate, aceleaşi forme geometrice, aceleaşi pătrate în perspectivă care sunt romburile; cu intrările în pătrat, în secţiunea de aur, cu şirul lui Fibonacci! De unde conştientizarea matematică, de unde inteligenţa asta şi obstinaţia lui într-o lume a simbolurilor? De unde „programarea" asta, de a ţine tot timpul drumul Luminii, al echilibrului, al esenţializării, întorcând spatele evenimentelor cotidiene, întâmplărilor particulare? Cum de acest ţăran nu a însemnat pe răbojul vremii întâmplări, accidente, trăiri personale etc.? Nu, el pune aceeaşi lumină, acelaşi drum, aceeaşi cărare a luminii care este întipărită în puritatea şi, de fapt, abstractizarea geometrică despre care spuneam că are echivalenţe şi acoperire

în real. De unde transmiterea aceasta din generaţie în generaţie, dând o moştenire extraordinară? Costumele, covoarele, arhitectura, stâlpul – care este *axis mundi* ca reducere la Unu a Luminii dintre Pământ şi Cer; noi avem o moştenire pe care a intuit-o Brâncuşi, o mare bornă a artei universale. El este artă modernă, dar, în acelaşi timp, preia moştenirea aceasta care vine de undeva, din lumea de început, arhaică. De acolo venim noi şi mergem undeva, tot înspre dumnezeire. Brâncuşi ne oferă un sens antropologic al existenţei: dacă săpăm în fântâna noastră, dăm de o apă freatică universală, aceeaşi la toate marile culturi. Tipul acesta de cultură, Brâncuşi, poate să intre într-un dialog permanent cu toate marile culturi ale lumii. Pentru că simbolurile de care vă vorbeam sunt o rigoare a marilor culturi. Elementele de pe costumul popular românesc le întâlneşti în Maroc, te duci în India şi întâlneşti svastica sau crucea românească, te duci în America la columbieni şi precolumbieni şi dai peste arta noastră. În apa aceasta freatică înţelesurile rămân la fel, omul se bucură în faţa vederilor mari ale morţii, ale vieţii, se întreabă ce se întâmplă după moarte. Toată arta mare a lumii este o întrebare: ce se întâmplă, ce este viaţa, ce este moartea? Crucea este, de fapt, un răspuns major în găsirea centrului. Crucea nu este un semn al morţii, la creştini şi în toată cultura europeană crucea este un răspuns al vieţii şi al victoriei, al recuperării hristice, al restaurării omului, al găsirii unei vieţi eterne. Acestea ar fi bazele fundamentale ale spiritualităţii româneşti şi aşa intrăm într-un dialog şi suntem egali cu toate marile culturi ale lumii.

MP: *Aţi cunoscut numeroşi intelectuali români exilaţi în Occident, cu care purtaţi discuţii despre legătura sacru-profan. S-a numărat printre ei şi Mircea Eliade, teoreticianul acestei relaţii definitorii pentru spiritul omenesc?*

SO: Am avut norocul să cunosc mari intelectuali şi să mă zidească într-un fel, pe mine, ca om. Mă gândesc în special la cultura franceză, la cea germană: profesorul Walter Biemel, fenomenolog european, executorul testamentar al lui Heidegger, care m-a recomandat pentru Bursa Humboldt, după aceea Sergiu Celibidache, un fel de guru cu care am avut nenumărate discuţii şi care m-a sprijinit achiziţionându-mi foarte multe lucrări. Pe Cioran, de asemeni. Pe Mircea Eliade nu l-am întâlnit, când am stat eu la Paris, el deja nu mai era printre noi. Dar m-a influenţat, prin Paul Barbăneagră – un cineast şi intelectual în Paris, de la care am învăţat un lucru nemaipomenit: că un tip de gândire începe cu ceva şi trebuie să aibă o finalitate; la rândul său foarte influenţat de Mircea Eliade, care a fost de multe ori în casa lui. Cele douăsprezece filme ale lui Barbăneagră, intitulate *Arhitectură şi geografie sacră,* stau să expliciteze cultura simbolică a marilor momente ale sacrului, bunăoară Parisul văzut ca axă şi cruce, Muntele Saint Michel, construcţiile faraonice ale Egiptului etc. etc. şi primul film în această serie era o întâlnire cu Mircea Eliade (*Mircea Eliade şi redescoperirea sacrului*, n.n., M.P.). A dezvoltat de la Mircea Eliade, foarte articulat şi după aceea, a întâlnit la foarte mulţi gânditori ai religiei şi ai religiilor comparate, gândirea simbolică. Partea cealaltă, care nu a rămas la noi, care este la Dumnezeu, iar omul, ca locuitor al Paradisului din care a fost izgonit, are o memorie profundă a acestei construcţii a Luminii care a rămas în noi. Or, omul întotdeauna a avut şi are un dor de cer. Nu este suficient că stăm numai pe braţul orizontal al crucii, întotdeauna privirea noastră şi toată construcţia umană urmăresc sensul vertical al Crucii, spre Ierusalimul Ceresc şi de aceea crucea aceasta pe care o avem aici, pe Pământ, are o înclinaţie dinspre orizontală spre verticală, spre ziua a opta, care determină pătratele acestea mişcate, octogonul caracteristic marilor religii, în care partea de om nu-şi găseşte rezolvarea numai aici, pe Pământ.

→

În acelaşi sens, Mack opina că „cei care sunt răpiţi de OZN-uri în zilele noastre continuă o tradiţie bine documentată a unor ascensiuni şi comunicări extraterestre." El cita, în acest sens, pe Mircea Eliade, care scria că „mituri arhaice din întreaga lume vorbesc despre faptul că odinioară exista o apropiere foarte strânsă între Cer şi Pământ. În *illo tempore,* zeii coborau pe Pământ şi se amestecau cu oamenii, iar oamenii, pe partea lor, puteau urca la ceruri." Aceste mituri se întâlnesc peste tot, inclusiv la aborigenii australieni, la pigmei ori la eschimoşi. La un moment dat, din anumite cauze, legătura cu cerul s-a întrerupt, omenirea intrând în condiţia actuală, în care doar un mic număr de membri speciali ai fiecărei culturi, aşa cum sunt şamanii, pot continua să se mişte între Cer şi Pământ, între oameni şi lumea spiritelor.

Thomas Bullard, dar şi istoricul român Ioan P. Culianu şi alţii, au evidenţiat similitudini impresionante între răpirile OZN şi încercările iniţiatice prin care trec şamanii. Asemănările sunt prea mari pentru a putea trece cu uşurinţă peste ele.

În cartea sa *Passport to the Cosmos,* Mack examinează în detaliu trei exemple în acest sens. Primul este Vusamazulu Credo Mutwa (n. 1921), care este un *sangoma,* vraci de nivel superior, foarte cunoscut, al populaţiei zulu din Africa de Sud. În 1958, căutând ierburi de leac într-un desiş, a suferit o răpire. S-a văzut într-o încăpere cu pereţi metalici, curbaţi, întins pe o masă, gol şi paralizat, înconjurat de cel puţin şase creaturi semănând cu nişte păpuşi. A fost supus la experienţe umilitoare, inclusiv de natură sexuală. Ulterior a aflat că lipsise trei zile. El spunea că zuluşii cunosc „de mii de ani" astfel de incidente, numind vizitatorii *mantindane*. Aceste creaturi „împart Pământul cu noi. Au nevoie de noi. Ne folosesc. Ei recoltează lucruri de la noi." O lume ca a noastră este „foarte-foarte rară" în Univers. „Există în ceruri douăzeci şi patru de lumi-mamă, iar Pământul este a douăzeci şi cincea." Prin urmare, trebuie să avem mare grijă de ea.

Al doilea exemplu este din nordul Braziliei, unde nu sunt rare istoriile cu obiecte zburătoare neidentificate, silenţioase sau emiţând un sunet foarte ascuţit, ori cu globuri luminoase plutind deasupra apelor. Şamanii vorbesc uneori cu entităţile venite din ceruri, iar femei stranii răpesc bărbaţi, ducându-i în locuri în care cresc ierburi nepământene. Cel care l-a informat pe John Mack despre aceste lucruri a fost Bernardo Peixoto (1933-2011), crescut ca viitor şaman în tribul mamei sale din jungla braziliană, dar care a avut şansa ca tatăl său natural, misionar alb, să-l ajute să-şi facă studii de antropologie, obţinând un doctorat, prin care a ajuns să lucreze la Institutul Smithsonian din Washington.

În copilărie, educat ca viitor şaman, a fost supus la încercări iniţiatice extrem de dure. În acest context, lăsat singur în junglă, el s-a întâlnit cu aşa numiţii *ikuyas.* Aceştia nu se arată oricui. Vin uneori în forma unor omuleţi, alteori ca globuri luminoase sau deghizaţi în animale, purtând de grijă, de milenii, localnicilor din zonă. Câteodată ei se pot împreuna cu femeile pământene, care vor naşte astfel copii hibrizi. Când Peixoto i-a întrebat de unde vin, făpturile au răspuns că „Noi nu venim de nicăieri", lăsând să se înţeleagă că „ei sunt peste tot". Ei sunt mesageri direcţi ai „Marelui Spirit", trimişi la noi pentru că „n-am fi capabili să ne confruntăm cu acea imensă energie" în mod nemijlocit.

John Mack a fost contactat şi de vindecători şi conducători ai popu-laţiilor indigene din Statele Unite. Mack a înţeles cu această ocazie că aşa-numitele „răpiri OZN" sunt pentru ei familiare din vechime, fiind considerate ca făcând parte din rânduiala lumii. Când Mack a întrebat cum se face că aceste credinţe nu sunt cunoscute nici mediilor academice, nici cercetătorilor fenomenului OZN, i s-a răspuns că, pentru nativii americani, subiectul este sacru şi nu poate fi discutat cu oricine. În plus, opiniile lor despre fiinţe venind de pe un alt tărâm nu sunt luate în serios de învăţaţi albi, fiind etichetate doar ca folclor, iar ei nu doresc aceasta. Mack citează, între alţii, pe Wallace Black Elk (1921-2004), vindecător cunoscut din tribul Lakota, din SUA, care spunea: „Oamenii de ştiinţă numesc asta OZN... pentru că nu sunt instruiţi au pierdut contactul cu înţelepciunea, cunoaşterea, puterea şi harul. Aşa că trebuie să vadă totul cu ochiul liber... pentru că au pierdut contactul cu poporul din stele." (Va urma)

Ars longa...

Cultura simbolică în diverse religii caută răspuns la întrebarea de unde venim, încotro mergem, iar pe noi în special ne interesează, în creştinism, restaurarea omului, ca singura şansă de înviere. Chiar cultura creştină face deosebirea între partea de Apus cu a sa filosofie a sacrificiului, supliciului şi jertfei Mântuitorului, a Dumnezeului de fapt, şi partea de Răsărit, mai mult interesată de Hristos înviat. Pe noi ne interesează mai mult ce se întâmplă cu lumina după Înviere, lumina taborică, atât de caracteristică Răsăritului creştin. Lumina care dă o splendoare a vieţii de apoi, a conştienţei vieţii de apoi, a întâlnirii reale cu Dumnezeu şi cu Hristos. Asta e de la Mircea Eliade, spuneam; prin filmele, prin cărţile sale a conştientizat raporturile acestea ale găsirii sacrului, ale găsirii omului în raport de multiplu, prin comparaţia cu diverse religii. Dacă n-ar fi lumina aceasta hristică, dacă nu l-am găsi pe Unul, dacă nu ar fi Dumnezeu, dacă nu am fi creştini, totul ar fi scrum şi pulbere.

MP: *Ce convingeri, valori, opinii împărtăşiţi cu Donald Trump, prezent la vernisajele dumneavoastră în America?*

SO: Da, la o expoziţie pe care am avut-o în New York, la Muzeul de Artă Catolică din America, al doilea după Vatican, un muzeu foarte bine structurat, pe care am avut onoarea să-l deschid, într-o sală unde am avut vreo 50 de lucrări, împreună cu îngerii căzuţi ai lui Dalí – echivalenţe ilustrative pentru ce vorbeam, între lumina estică, permanentă, taborică, ce rămâne sus, neînserată, palamică, şi orgoliul modernist şi în special postmodernist, cultura aceasta de cioburi ce vine din orgoliul uman care se ia la trântă cu Dumnezeu. Cât ar fi de genial, omul este om, face o pictură religioasă, nu o privire iconică, în care nu contează atât de mult tabloul în sine, umplut şi el de orgoliu. Altfel, nu mai putem transmite, nu-L mai vedem pe Dumnezeu din spatele tabloului, nu mai găsim mântuirea, legătura între lume şi noi, care este multiplul şi rămânem în mişcarea asta browniană, ca o particulă care se deplasează fără înţelesuri şi fără noimă. Asta a fost, legat de expoziţia la care a participat Trump. Prezent la vernisaj, Donald Trump a polarizat, la recepţia respectivă, sute de participanţi în jurul său, ca un show-man care, dincolo de tot ce vorbim noi astăzi, a făcut atunci nişte donaţii pentru muzeul inaugurat, ce urma să se dezvolte. Trump a donat patru milioane de dolari din buzunarul său, pentru o instituţie culturală care poate conserva un anumit tip de memorie.

MP: *Chiar dacă răsăritenii nu glorifică impulsul luciferic, îmi vine în minte Mihail Vrubel, pictorul rus care a zugrăvit îngeri căzuţi. Inspirat şi de* Demonul, *poemul lui Mihail Lermontov, el a rămas tributar tocmai picturii bizantine şi Renaşterii, de care vorbeaţi. Dar simbolismul său ilustrează tragismul destinului omenesc, nu glorifică gestul răzvrătitului contra dumnezeirii. Influenţa gândirii creştine, în speţa ortodoxiei răsăritene, este evidentă în pictura sa.*

SO: Există un echilibru între cele două lumi: între „a avea" şi „a fi".

MP: *Întocmai, iar de la Trump am putea avea o speranţă în sensul încurajării unei gândiri care se orientează şi în transcendent, nu exclusiv în contingent?*

SO: Da, sigur că da. Societatea americană, atât cât o cunosc eu, este un amestec între pragmatism şi o căutare ca la primii creştini. Extremele coexistă: dacă merge o afacere, pot apărea oraşe peste noapte, dacă descoperi petrol, acolo se adună într-un an tot ce înseamnă viu, viaţa care înseamnă şi moarte şi construcţie, tot ce e putred se elimină brutal, dar şi o călcare în vârful picioarelor a căutării omului pur. De exemplu, două lucruri: librăriile în care vezi sute şi sute de tineri citind, stând pe scaune sau şezând pe jos, folosind copiatoarele gratuit sau foarte ieftin, făcându-şi reproduceri din cărţi scumpe pe care le scot din învelitoarea de ţiplă şi nu zice nimeni nimic; apoi concertele unde tinerii stau pe scări, pe scaune, pe unde găsesc spaţiu, vin îmbrăcaţi ca pe stradă şi aşteaptă asemenea unor gâşte peste care cade ploaia, cu ciocurile întoarse spre Cer ca să cadă apa pe ele, tot aşa, tinerii stau acolo aşteptând să cadă muzica şi spiritul, ca într-o catedrală în care se transformă sala de concert. În Europa, lumea s-a aşezat în forme care înseamnă stil etc., la americani, mai puţin au rădăcini în forme. Sunt lucruri, în America, probabil şi în Europa, mai demult, dar s-au înţepenit în forme. Forma este un lucru bun, care creează stil, care este un extraordinar respect pentru expresie, dar nu pentru enunţ. Noi am pierdut de multe ori enunţul şi am transformat arta numai în expresie. Dar expresia este diavolească, ţine de satanic, e ceva care ne duce pas cu pas înspre spectaculos. Adevărul este de multe ori plicticos, în aparenţă. El este singurul lucru în care se poate zidi cu adevărat. El poate acorda stări, lucruri, fenomene, întâmplări; toate într-un organism unitar în care poate fi găsit sensul. În cultura simbolică, arta nu are despărţitură între formă şi conţinut, între expresie şi enunţ: este şi enunţ şi expresie, în acelaşi timp.

MP: *Ce este frumuseţea? Împărtăşiţi părerea lui Dostoievski, că frumuseţea va salva lumea?*

SO: Da, cred că are mare dreptate şi cred că aşa este, pentru că frumuseţea nu este un ultim Cer. Ultimul Cer este Dumnezeu şi Unul, pentru mine,

şi pentru asta sunt creştin. E Cerul ultim, care te rezolvă şi te mântuieşte. Dar arta este soteriologică prin frumuseţe, adică e o peşteră, să spun, o grotă sau o poiană de data asta, în care aştept Cerul acesta ultim şi este un extraordinar mijloc de a convieţui şi de a trăi nişte relaţii aproape de Cer şi de Paradis care înseamnă pace, lumină. Tocmai cultura simbolică ne-o apropie, simbolismul înseamnă unitate, înseamnă a ne uni şi nu a ne despărţi. Diavolul este despărţire, înseamnă fiecare cu adevărul lui. Dacă admitem că există un singur Adevăr, care ne îmbracă şi ne reuneşte, putând trăi unitatea în diversitate, aceasta este frumuseţea Luminii dintâi. De acolo venim şi spre acolo trebuie să mergem.

MP: *Arta dumneavoastră se impune şi prin marea ei originalitate. Totuşi, care ar fi elevii atelierului Oravitzan pentru care giraţi ca maestru?*

SO: Asta cu „maestrul" e un orgoliu, aşa..., până la o anumită vârstă eram „un tânăr şi talentat pictor", după o anumită vârstă eşti automat „maestru". Mai mult îmi place lucrul pe care, de copil, l-am întâlnit: când un om era bun la ceva, aici în Banat i se spunea maistor. Era la început calfă, ucenic, până ajungea *maistor*. Învăţa expresia, şi asta ţine de şcoală, de educaţie, de cultură, de tot ce înseamnă artă pastică. Şi nu trebuie neglijată treaba asta, căci fără expresie devii un simplu diletant. Dar, în acelaşi timp, omul trebuie să se perfecţioneze şi în enunţ. Ca să afirmi cu putere şi cu strălucire, trebuie să te dezvolţi ca interioritate, ca spirit şi, mai mult, să cultivi o anumită smerenie, să îţi goleşti interioritatea ta de impulsurile somatice care ţin de umorile personale, iar în felul acesta corpul tău devine cutie de rezonanţă, ca o vioară, prin tine se dezvoltă suflul divin.

MP: *Deci, giraţi pentru vreun nume, un cirac, un elev?*

SO: Nu ştiu, eu nu am o „şcoală", am fost pedagog puţin timp, profesor doar trei ani de zile. După asta, disciplina mea de atelier şi munca mea care ţine de o anumită *răcodélie* (lucru manual, obiect făcut de mână, din sl. *rąkodělije,* n.n., M.P.), cum era împletitul coşurilor la pustnicii care stăteau în Egipt sau la primii creştini... Pentru a face e foarte important lucrul mâinilor: există o antrenare şi o memorie a mâinii pictorilor, care înseamnă expresie şi enunţ în acelaşi timp. Practica ţine de meserie, de „talantul" pe care fiecare trebuie să-l dezvolte. Pictorului îi e dată tocmai trăirea în lumină, în tunelul de legătură care te duce de la Lumina dintâi, de care vorbeam, la lumina zilnică pe care o vezi, un drum pe care se încadrează şi prin inteligenţă şi prin suflet şi prin inimă, dar şi prin memoria mâinii, reuşind să pună bornele drumului pe care fiecare îl are de parcurs.

MP: *Ce reprezintă, pentru dumneavoastră, domnule Oravitzan, pictura?*

SO: Vorbeam de talantul fiecărui om, pe care i-l dă Dumnezeu şi pe care, potrivit cu învăţătura creştină, nu trebuie să-l îngropi, ci trebuie să-l dezvolţi, pentru ca, la rândul lui, să constituie o platformă de expresie, legătura şi întoarcerea feţei tale spre lume. Pictura este un drum – pe lângă simbolurile fundamentale, geometrice, de care vorbeam, mai există un lucru pe care, pe măsură ce a trecut vremea, l-am căutat – un drum al Luminii. Lumina face legătura între simboluri, între partea care a rămas la noi, cu partea de dincolo. Lumina leagă Dumnezeul din noi cu Dumnezeu Unul. Există o cărare a Luminii care leagă părţile între ele. Cum există un chip al Mântuitorului în pictură ca imagine, un chip al Maicii Domnului, tot aşa există un chip al Luminii pe care îl găseşti în mozaicurile bizantine. Există acolo o gramatică a Luminii. Suprafeţele făcute din pietre, mii de suprafeţe care au diverse unghiuri şi înclinaţii ce fac din lumina peretelui pe care sunt aşezate tot atâtea oglinzi ce reverberează şi pun lumina într-o stare oscilatorie: ea începe să pulseze, să vibreze şi această lumină vibratilă anulează, de fapt, devine transparentă, face ca de pe suprafaţa plană să treacă în tine, în sufletul, în interioritatea ta şi atunci vezi în tine cu pleoapele închise. Lumina devine astfel lucrătoare, ziditoare în tine, toate umorile tale de care vorbeam cad în pământ şi tu devii cutie de rezonanţă şi faci una între obiect şi subiect; dincolo de peretele respectiv şi lumina aceasta – chenotică se cheamă (din gr. *kenosis,* „golire"; consecinţă a unirii ipostatice, constând în lipsirea sau „golirea" lui Hristos de slava avută înainte de întrupare şi asumarea firii omeneşti sau coborârea la starea de om, ferit însă de păcat, n.n., M.P.) – a obiectului respectiv face pandant cu Lumina din tine, se creează un arc între tine şi lumea de dincolo. Asta este privirea iconică şi Lumina-mesager care însufleţeşte obiectele. Asta este pictura, după mine. Pictura înseamnă acest coridor de lumină în care culorile – şi am putea vorbi mult despre teoria culorilor, dar asta e lumina fizică a culorilor, a organismului şi a ochiului ca aparat, dar fără îndumnezeire, fără suflet. Sufletul face ca roşul să aibă tot timpul dorul complementarei, a verdelui care e complementara roşului, sau a galbenului pentru violet, care creează Unul, unitatea în Lumină. În felul acesta, coridorul de aur al luminii bizantine este viaţă, de fapt.

MP: *Peretele acesta, mozaicul bizantin, înţeleg acum că ar fi un vitraliu care se vede numai cu sufletul.*

SO: Lumina asta a Occidentului şi care trece prin vitralii, lumina care se divide în catedrale, vine *din afară* înspre tine, iar la mozaic este invers: există aici anularea extraordinară a datelor, a culorilor toate într-o singură culoare, într-o singură unitate, o singură flamă, care este drumul acesta îngust prima dată, dar care poate să cuprindă Lumina divină, Lumina dintâi. Este găsirea răspunsului la întrebarea de unde venim, încotro ne îndreptăm şi care ar fi motivaţia, adică şansa de a ne restaura din nou dintr-un „blestem" prin care am fost alungaţi şi restaurarea noastră în Lumina dintâi.

MP: *Nu am greşit, aşadar, spunând că, pentru Silviu Oravitzan, pictura este trăită ca o religie.*

SO: Da, în sensul că simbolul, prin caracteristicile lui, e soteriologic, vindecă. Este o religie în sensul că este o legătură între aici, acum şi imediat, între o stare de orizontalitate pe acest Pământ şi dorul pe care îl ai în tine înspre înalt, înspre Cer, înspre Unul. Este religia, în sens de *religare* (din lat. *re legare,* n.n., M.P.), care înseamnă a lega, a ne lega. Este răspunsul, de fapt, la întrebarea: Ce este viaţa de aici şi ce se întâmplă după moarte? L-a căutat omul atâtea şi atâtea mii de ani, în toate religiile, pentru că viaţa nu se termină cu moartea. Eu aşa trăiesc în pictură şi cred că asta mă mântuieşte. Cum spune şi în acelaşi timp se întreabă, foarte frumos, poetul Daniel Turcea: *ştiu, voi muri/ dar câtă splendoare!*

(Sfârşit)

Silviu Oravitzan: *Lumina care ne leagă de Unul*

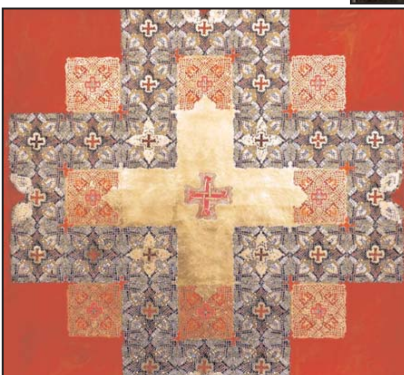
Mihai POSADA

Născut la 4 octombrie 1941, în Ciclova Montană, judeţul Caraş-Severin, Silviu Oravitzan practică pictura de şevalet, sculptura pictată şi pictura de mari dimensiuni, până la iconostasul liturgic ce poate fi văzut la Cluj-Napoca, în Biserica ortodoxă cu hramul Schimbarea la Faţă. Lucrările sale au fost expuse ori se află în colecţii de artă privată sau în muzee din România, Europa şi America. Rădăcinile artei sale stau în bizantinismul ortodox al Răsăritului creştin şi sunt răsădite plastic în limbaj contemporan.

Vorbind despre pictura artistului român, Paul Barbăneagră spunea că vede aici „expresia fiinţei" ca pe o tămadă la dureroasa dramă a trădării noastre în trăirea modernităţii ca „alienare şi sminteală" ce durează de secole; Vasile Popovici, o certitudine în faţa „terorismului modernist"; Nicolae Balotă, un „chip al invizibilului"; Cicerone Poghirc, „două simboluri esenţiale, crucea şi lumina"; Theodor Cazaban, o „mandala ca tetraedru precreştin"; Sergiu Celibidache, „starea izbitor de reală de a fi român", un român „care l-a întâlnit pe Dumnezeu"; Ana Maria Altmann, un „fundamental principiu unificator al lumii"; Basarab Nicolescu, o „dimensiune universală, transculturală şi transreligioasă – vibraţia Evidenţei Absolute"; Pavel Şuşară, o „poveste concentrată" despre lumina taborică; Marcel Tolcea, o ipostaziere, pe orizontală, a Celor de Sus, iar pe verticală, mesajul Luminii într-o cheie care este Crucea creştină; Ioan I. Ică jr., un „brâncuşian prin pasiunea formelor esenţiale" transpuse în Cruce şi lumină de aur. În iconostasul de la Cluj-Napoca, preotul-poet Bartolomeu Anania vedea „o poesie a luminii necreate", Radu Preda, un „perete de lumină cruciformă" dăruit de pictor „Celui dincolo de acesta", iar Marko Ivan Rupnik întrevede aici „privirea lui Dumnezeu către noi".

Autodefinindu-şi arta, Silviu Oravitzan o numeşte „privirea lumină-aură", sau „piatra din vârful unghiului", aceea cu care privim şi mai cu seamă suntem priviţi, legătura între sacru şi profan. Într-un cuvânt, o religie.

Mihai Posada: *Cu prilejul recentei decernări a Premiului „Léopold Sedar Senghor" din partea Cenaclului European al Literelor şi Artelor, de către vicepreşedintele Societăţii Poeţilor Francezi (SPF), domnul Michel Bénard, la Colocviile revistei* Reflex, *ediţia a XVIII-a desfăşurată la Băile Herculane între 13-16 iunie 2018, vorbeaţi despre omniprezenţa a patru simboluri profunde. Vă rugăm să explicaţi rolul lor în arta universală şi importanţa pe care le-o acordaţi în arta dumneavoastră!*

Silviu Oravitzan: Da, vorbeam atunci – şi nu numai atunci – despre aceste simboluri fundamentale, cele patru simboluri ale geometriei sacre, ale artei în general: despre cerc, pătrat, centru şi cruce. Pe umerii acestor simboluri fundamentale s-a sprijinit toată arta lumii, în decurs de mii şi mii de ani, de la primele ei manifestări, până la câteva sute de ani mai aproape de noi, până la Renaştere. Fie că vorbim de ceea ce vedem lângă noi, de Europa, de toată arta Mediteranei, de la Egipt şi greci până la îndepărtata Asie, până la precolumbieni sau columbieni, toate se rezumă la cele patru simboluri fundamentale. Toată gândirea plastică, toată gândirea întrupată în vizualitate, în forme, în arhitectură, în sculptură, în toate scrierile etc. pleacă de la aceste forme. De fapt, e gândire simbolică, simbolul care uneşte o lume care a rămas la noi, cu înţelesurile şi tâlcurile unei lumi de care – cred eu – omul îşi aminteşte pentru că este foarte importantă: memoria dintâi a omului. În ea, el caută să-şi expliciteze ce i-a fost dat.

MP: *Aceste simboluri ar fi, adică, un fel de coduri universal valabile ale înţelegerii şi reprezentării unei moşteniri spirituale?*

SO: Bineînţeles. Se poate vorbi mult, însă acestea sunt simbolurile fundamentale, dar sunt şi simboluri, să le zicem – mai particulare, cu care se teoretizează labirintul, peştera sau muntele şi aşa mai departe; simboluri care sunt o continuare a celor fundamentale şi care transcriu o lume de la geometrie, de la înţelesurile şi formele care reies din viaţa geometrică a figurilor împărţite, subdivizate, legate între ele, cu relaţiile între diverse părţi componente, şi ajungem la o geometrie superioară, la o geometrie sacră, a raporturilor între forme, a ritmicităţii lor: ajungem la şirul lui Fibonacci, la secţiunea de aur şi aşa mai departe.

(Continuare la pag. 30)

Număr ilustrat cu lucrări de Silviu Oravitzan.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Acad. Alexandru BOBOC – Bucureşti
- Mihaela MALEA STROE – profesor, Braşov
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Constantin PETOLESCU – istoric, Bucureşti, membru corespondent al Academiei Române
- Radu BOTIŞ – scriitor, Ulmeni, Maramureş
- Sevastian TUDOR – istoric, Piteşti
- Ilie POPA – prof. univ., Piteşti
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Mircea POPA – scriitor, Cluj-Napoca
- Adrian ŢION – scriitor, Cluj-Napoca
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Olimpia POPESCU – profesor, Ploieşti
- Viorel GAFTEA – informatician, Bucureşti
- Lucian COSTACHE – scriitor, Piteşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Lazăr POPESCU – scriitor, Târgu-Jiu
- Mihaela ALBU – scriitor, Craiova
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu